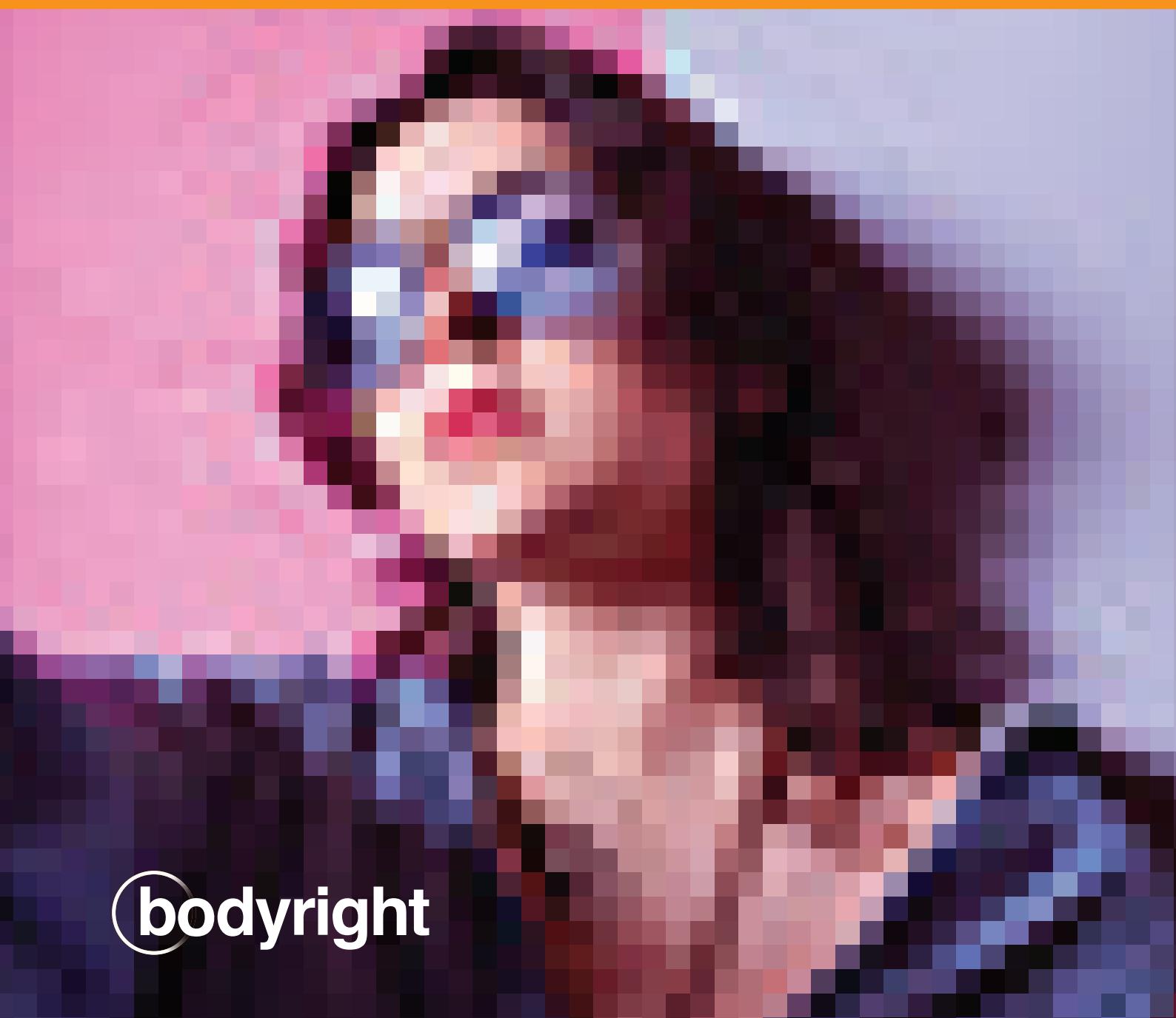

Zakonodavna mapa puta
za prevenciju rodno zasnovanog nasilja
putem informacijsko-komunikacijskih
tehnologija (IKT) u Bosni i Hercegovini,
Sjevernoj Makedoniji, Srbiji i Kosovu*

**Zakonodavna mapa puta
za prevenciju rodno zasnovanog nasilja
putem informacijsko-komunikacijskih
tehnologija (IKT) u Bosni i Hercegovini,
Sjevernoj Makedoniji, Srbiji i Kosovu***

Autorice:

Dr. Jasmina Dzumhur
Prof. Dr. Ivanka Marković
Nataša Boškova
Dr Vida Vilić
Edona Ahmetaj

Sarajevo 2022.

1 Sva upućivanja na Kosovo u ovom dokumentu treba da budu shvaćena u skladu sa rezolucijom Saveta bezbednosti 1244 (1999).

Sadržaj

Sažetak	4
Uvod	6
1. Svrha i obim posla	6
2. Principi rada	7
3. Metodologija	7
Bosna i Hercegovina	8
1. Izvršavanje međunarodnih obaveza	8
1.1. Izvršenje obaveza prema Konvenciji o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena	8
1.2. Izvršenje obaveza prema Istanbulskoj konvenciji	9
2. Zakonodavstvo vezano za sprečavanje i prevenciju rodno zasnovanog nasilja	9
2.1. Zakon o zabrani diskriminacije	9
2.2. Zakon o ravnopravnosti spolova	10
2.3. Zakoni o zaštiti od nasilja u porodici	12
2.4. Krivično-pravna zaštita od rodno zasnovanog nasilja	13
2.4.1. Krivično zakonodavstvo Federacije BiH i Brčko distrikt BiH	14
2.4.2. Krivično zakonodavstvo Republike Srpske	15
2.5. Zakonodavstvo kojim se uređuje pitanje informacijsko-komunikacijskih tehnologija	17
2.6. Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine	18
2.7. Zakon o komunikacijama Bosne i Hercegovine	18
2.8. Zakonodavstvo o zaštiti osobnih podataka	19
Republika Sjeverna Makedonija	24
1. Izvršavanje međunarodnih obaveza	24
2. Zakonodavstvo vezano za sprečavanje i prevenciju rodno zasnovanog nasilja	24
2.1. Zakon o zaštiti od diskriminacije	25
2.2. Zakon o jednakim mogućnostima žena i muškaraca	25
2.3. Zakon za zaštitu od nasilja nad ženama i nasilja u porodici	26
2.4. Krivično-pravna zaštita	27
2.5. Zakonodavstvo kojim se uređuje pitanje informacijsko-komunikacijskih tehnologija	27
2.6. Zakonodavstvo kojim se uređuje zaštita ličnih podataka	29
2.7. Zakonodavstvo o slobodi pristup informacijama	30
3. Preporuke	30
Republika Srbija	34
1. Uvod	34
2. Izvršavanje međunarodnih obaveza	35
3. Zakonodavstvo vezano za sprečavanje i prevenciju rodno zasnovanog nasilja	37
3.1. Zakon o zabrani diskriminacije	37
3.2. Zakon o rodnoj ravnopravnosti	38
3.3. Zakon o sprečavanju nasilja u porodici Republike Srbije	39
3.4. Krivično-pravna zaštita od rodno zasnovanog i digitalnog nasilja – rodna dimenzija nasilja u digitalnom prostoru	39
3.5. Zakonik o krivičnom postupku i procesne odredbe o kompjuterskom kriminalitetu	42
3.6. Zakon o posebnim merama za sprečavanje vršenja krivičnih dela protiv polne slobode prema maloletnim licima	43
3.7. Zakon o zaštiti podataka o ličnosti	43
3.8. Porodični zakon	44
Kosovo*	52
1. Izvršavanje međunarodnih obaveza	52
2. Zakonodavstvo vezano za sprečavanje i prevenciju rodno zasnovanog nasilja	53
2.1. Zakon o zabrani diskriminacije	53
2.2. Zakon o ravnopravnosti spolova	53
2.2.1. Smjernice za strategiju i politiku	53
2.3. Krivično-pravna zaštita	54
2.4. Zakonodavstvo o zaštiti od nasilja u porodici	58
2.4.1. Administrativno uputstvo za određivanje mesta i načina psihosocijalnog tretmana počinilaca nasilja u porodici	58
2.5. Zakonodavstvo kojim se uređuje pitanje informacijsko-komunikacijskih tehnologija	58
3. Preporuke	60

Zakonodavna mapa puta za prevenciju rodno zasnovanog nasilja putem informacijsko-komunikacijskih tehnologija (IKT) u Bosni i Hercegovini, Sjevernoj Makedoniji, Srbiji i Kosovu²

Sažetak

Koalicije za akciju generacijske ravnopravnosti usmjerene su za postizanje konkretnih rezultata na unapređenju rodne ravnopravnosti Agende održivog razvoja u ovom desetljeću djelovanja Ujedinjenih nacija (UN). Određene prioritetne akcijske kolacije, zavisno od konteksta svake države i nacionalnih prioriteta, a imajući u vidu i nove krize uzrokovane socio-ekonomskim efektima, uključujući i one izazavane pandemijom COVID-19 uključuju: *tjelesnu autonomiju i seksualno i reproduktivno zdravlje i prava, rodno zasnovano nasilje i ekonomsku pravdu i pravo*. Isprepleteno s tjelesnom autonomijom je pravo na *tjelesni integritet*, koje osigurava da ljudi mogu živjeti slobodni od fizičkih djela na koja ne pristaju.

Dostupne informacije ukazuju da se ugrožavanje tjelesnog integriteta sve više dešava korištenjem informacijsko-komunikacijskih tehnologija (IKT). Digitalno nasilje nad ženama i djevojčicama je nasilje. Kao i svi oblici nasilja, ono je ukorijenjeno u rodnoj neravnopravnosti i diskriminaciji žena i djevojčica. UNFPA je 2021. pokrenuo Bodiright, globalnu inicijativu za zaštitu žena od rodno zasnovanog nasilja počinjenog putem tehnologije. U okviru ove inicijative urađena je Zakonodavna mapa puta za prevenciju rodno zasnovanog nasilja putem informacijsko-komunikacijskih tehnologija u Bosni i Hercegovini, Makedoniji, Srbiji i Kosovu (**Zakonodavna mapa**) čiji cilj je bio analiza postojećeg zakonodavstva za sprečavanje rodno zasnovanog nasilja uzrokovanog IKT, te sačinjavanje stručnih preporuka za njegovo unapređenje.

Države obuhvaćene Zakonodavnom mapom su ratifikacijom, sa izuzetkom Kosova, prihvatile sve relevantne međunarodne standarde koje uređuju pitanje ravnopravnosti spolova i rodno zasnovano nasilje, uključujući prije svega Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama, (**CEDAW konvenciju**) i Konvenciju Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (**Istambulska konvencija**), kao i Konvenciju o visokotehnološkom (kibernetičkom) kriminalu Vijeća Evrope. Kosovo nije članica ključnih međunarodnih instrumenata ljudskih prava, ali je članom 22. Ustava Kosova utvrđena direktna primjena niza međunarodnih dokumenata o ljudskim pravima koji imaju prioritet nad drugim zakonima i aktima javnih institucija. Istambulska konvencija kao najnoviji usvojeni međunarodni standard vezano za sprečavanje i prevenciju rodno zasnovanog nasilja sadrži zahtjeve za izmjenama materijalnog građanskog i krivičnog prava koje

zemlje moraju implementirati, što uključuje osiugranje žrtvama adekvatnih građanskih pravnih lijekova protiv počinilaca, kao i pravo na traženje naknade za pretrpljenu štetu. Što se tiče krivičnog prava, od zemalja se traži ili predlaže da kriminalizuju brojna ponašanja koja predstavljaju nasilje nad ženama što uljučuje: psihičko nasilje, uhođenje, fizičko nasilje, seksualno nasilje (uključujući silovanje), prisilni brak, sakačenje ženskih genitalija, prisilni abortus, prisilna sterilizacija i seksualno uznemiravanje. Istambulska konvencija ne zahtjeva kriminalizaciju kroz rodno specifične zakonske odredbe. Dakle, implementacija može biti rodno neutralno. Međutim, odredbe domaćeg zakonodavstva treba da odražavaju definicije Konvencije i razumijevanje ovih krivičnih djela što je bliže moguće. Domaći pravni okviri nisu uvijek u potpunosti uskladjeni sa Konvencijom, zbog nepostojanja eksplisitne inkriminacije određenih krivičnih djela (npr. prisilni brak) ili zbog postojanja domaćih definicija koje ne obuhvataju u potpunosti obim krivičnih djela definisanih Konvencijom.

Nadalje, Istambulska konvencija predviđa kao opštu obavezu za zemlje da uključe rodnu perspektivu u implementaciju i ocjenu uticaja odredbi ove konvencije i da promovišu i efektivno sprovode politike ravnopravnosti žena i muškaraca i osnaživanje žena. Takva obaveza je dvojne prirode. S jedne strane, Konvencija obavezuje zemlje da osiguraju da se rodna perspektiva primjenjuje u fazi planiranja osmišljavanja mjera za implementaciju Konvencije i evaluaciju uticaja. S druge strane, zemlje su dužne da promovišu i implementiraju politike u cilju postizanja ravnopravnosti žena i muškaraca i osnaživanja žena. Izvještaji tijela za praćenje implementacije konvencija (komiteti), kao i drugih subjekata ukazuju da su države učinile stanovit napredak u implementaciji svojih obaveza, ali da postoje i dalje obaveze koje treba da budu implementirane, uključujući i oblast zakonodavstva.

CEDAW konvencija i Istambulska konvencija ne govore o nasilju u digitalnom okruženju, što je i razumljivo ako se ima u vidu vrijeme njihovog usvajanja, ali činjenica da se društvo, a samim tim i društveni procesi, stalno razvijaju obavezuju države da svoje politike, uključujući i zakonodavstvo, prilagođavaju potrebama i zahtjevima svojih građana. Treba podsjetiti da su međunarodni standardi minimalan okvir koji je država ratifikacijom prihvatala. To znači da države članice treba da teže da uspostave i razvijaju veće standarde od onih propisanih međunarodnim dokumentima. Da pitanje rodno zasnovanog nasilja putem IKT je ozbiljno društveno pitanje pokazuje činjenica da je Grupa eksperata za akciju protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (**GREVIO**), pod okriljem Saveta Evrope 20. oktobra 2021. godine, a pozivajući se na član 69. Istambulske konvencije usvojio *Opštu preporuku br.1 koja se odnosi na digitalnu dimenziju nasilja nad ženama*.³ Preporukom se jasno definiše digitalna dimenzija nasilja nad ženama i predlaže akcije bazirane na četiri stuba Istanbulske konvencije - prevencija, zaštita, krivično gonjenje i koordinisane politike. U Preporuci se upotrebljava termin „*digitalna dimenzija nasilja nad ženama*“ kojim se naglašava činjenica da ovo štetno ponašanje „nesrazmjerne cilje na žene i devojčice i čini centralni element njihovog iskustva rodno zasnovanog nasilja protiv žena“. Ovom Preporukom uvedena je obaveza država članica Istanbulske konvencije da kriminalizuju i sankcionisu mnoge oblike nasilja nad ženama koji su izvršeni upotrebom digitalnih tehnologija, a posebno onlajn psihološko nasilje, internet proganjanje i seksualno uznemiravanje na mreži ili putem digitalnih tehnologija. Među mjerama koje su predložene u cilju borbe protiv nasilja nad ženama su: revizija zakonodavstva u skladu sa digitalnom dimenzijom nasilja, inicijative za iskorjenjivanje rodnih stereotipa i diskriminacije, promovisanje inkluzije u digitalnoj pismenosti i bezbednosti onlajn, razvoj i širenje informacija o pravnim putevima i uslugama podrške.

U svim državama obuhvaćenim Zakonodavnom mapom usvojeni su zakoni o zabrani diskriminacije; zakoni o ravnopravnosti spolova, odnosno jednakim mogućnostima; zakoni o zaštiti od nasilja u porodici. Inkriminacija rodno zasnovanog nasilja, uključujući diskriminaciju na bazi spola, i nasilja u porodici na različite načine je definirana u krivičnim zakonima, a u BiH i u Zakonu o ravnopravnosti spolova. Analiza navedenih zakona je pokazala da su države poduzimale određene mjere u cilju njihove harmonizacije sa odredbama Istambulske konvencije što je rezultiralo različitim stepenom ostvarene usklađenosti na što je ukazao i GREVIO prilikom razmatranja izvještaja država o primjeni Konvencije. Ipak, može se zaključiti da je izostao jedan sveobuhvatan, sistematičan pristup, koji bi uključivao istovremene, koordinirane intervencije u svim zakonima kojim se uređuju pitanja koja direktno ili indirektno su vezana za rodno zasnovano nasilje. Posljedica ovakvog pristupa, između ostalog je da zakoni sadrže različite definicije istih pojmove što zahtjeva osiguranje vertiklane harmonizacije. Rodno zasnovano nasilje putem IKT zahtjeva dodatnu intervenciju u svim zakonima koji su obuhvaćeni Zakonodavnom mapom gdje bi kao osnova za harmonizaciju trebalo da posluži GREVIO Opšta preporuka br.1 koja se odnosi na digitalnu dimenziju nasilja nad ženama, posebno imajući u vidu da je donesena 2021. godine.

² Sva upućivanja na Kosovo u ovom dokumentu treba da budu shvaćena u skladu sa rezolucijom Saveta bezbednosti 1244 (1999).

³ GREVIO General Recommendation No. 1 on the digital dimension of violence against women adopted on 20 October 2021, <https://rm.coe.int/grevio-rec-no-on-digital-violence-against-women/1680a49147>

Uvod

Koalicije za akciju generacijske ravnopravnosti usmjerene su za postizanje konkretnih rezultata na unapređenju rodne ravnopravnosti Agende održivog razvoja u ovom desetljeću djelovanja Ujedinjenih nacija (UN).⁴ Određene prioritetne akcijske kolacije, zavisno od konteksta svake države i nacionalnih prioriteta, a imajući u vidu i nove krize uzrokovane socio-ekonomskim efektima, uključujući i one izazavane pandemijom COVID-19 uključuju: *tjelesnu autonomiju i seksualno i reproduktivno zdravlje i prava, rodno zasnovano nasilje i ekonomsku pravdu i pravo.*

Mnogi indikatori ukazuju da pojedinici, posebno, žene i djevojke, suočavaju se sa ograničenjima u svojoj tjelesnoj autonomiji, što može imati pogubne posljedice po njihovo zdravlje, dobrobit i potencijal u životu. Isprepleteno s tjelesnom autonomijom je pravo na *tjelesni integritet*, koje osigurava da ljudi mogu živjeti slobodni od fizičkih djela na koja ne pristaju. **Tjelesni integritet** je nepovredivost fizičkog tijela i naglašava važnost lične autonomije, samovlasništva i samoodređenja ljudskih bića nad vlastitim tijelima. U oblasti ljudskih prava, povreda tjelesnog integriteta drugog smatra se neetičkim kršenjem, nametljivim, a moguće i kriminalnim. Dostupne informacije ukazuju da se ugrožavanje tjelesnog integriteta sve više dešava korištenjem informacijsko-komunikacijskih tehnologija (IKT). Digitalno nasilje nad ženama i djevojčicama je nasilje. Kao i svi oblici nasilja, ono je ukorijenjeno u rodnoj neravnopravnosti i diskriminaciji žena i djevojčica. UNFPA je 2021. pokrenuo Bodiright, globalnu inicijativu za zaštitu žena od rodno zasnovanog nasilja počinjenog putem tehnologije. Bodyright je nova oznaka "autorskih prava" za potvrđivanje i traženje zaštite od digitalnog nasilja. Opći cilj je potaknuti tehnološke kompanije i kreatore politike da poduzmu mjere protiv nasilja nad ženama i zaštite tjelesne autonomije na internetu jednako ozbiljno kao što poduzmu mjere protiv kršenja autorskih prava.

Pitanje kršenja ljudskih prava putem visokotehnoloških aktivnosti predstavlja izazov, ne samo za pravnike i osobe koje se bave zaštitom i promocijom ljudskih prava, već za svaku osobu, a s obzirom da visoke tehnologije ulaze u sve sfere života. Visoke tehnologije dobijaju na značaju kada se koriste za aktivnosti koje dotiču prava pojedinca posebno kada ulaze u sferu njegovog privatnog života i kada postaju objekat putem kojeg se *krši prava na privatnost i/ili ugrožava sigurnost osobe*. Shodno međunarodnim standardima ljudskih prava, u ovakvim situacijama, od države se traži da osigura mehanizme zaštite. Dodatni izazov je kada se koriste visoke tehnologije za ugrožavanje prava osoba koje se smatraju posebno ugroženi kao što su djeca, žene, osobe s invaliditetom. Ovaj oblik nasilja usmjerjen prema ženama i djevojčicama je ukorijenjen i u rodnoj neravnopravnosti i diskriminaciji žena i djevojčica i sprovodi se kroz različite oblike kao što su cyber uzneviranje, korištenje skrivenih kamera, korištenje špijunskog softvera, kontrolu pristupa žena tehnologiji, praćenje kretanja žena putem GPS tehnologije, govor mržnje, doxxing i korištenje slika i videa bez pristanka, kao što su deepfakes.

1. Svrha i obim posla

Slobodno i sigurno korištenje resursa, uključujući i IKT, bez straha od nasilja i zlostavljanja, preduslov je da žene i djevojčice mogu efikasno ostvarivati svoja prava na tjelesnu autonomiju. Ovo zahtjeva i zaštitu i previranje od radnji nasilja koje se vrše online putem, uz poštovanje prava na slobodu izražavanja i prava na privatnost i zaštitu podataka. To zahtjeva da država ima uspostavljeno zakonodavstvo, efikasne institucije i jasne procedure djelovanja kojim se štiti i prevenira od nasilja koje se vrši putem IKT.

Dakle, da bi se mogao operacionalizirati bodyright, potrebne su promjene na četiri sistemska nivoa prije i to:

- a) Zakonodavstvo (kako uskladiti postojeće zakonodavne okvire kako bi zaštitili žene i djevojčice od nasilja nad ženama);
- b) Kontekst/okvir (kako pojednostaviti sveukupno razumijevanje o tome šta prava tijela zaista znače i za žene i za djevojčice; donosioce odluka i uticajne osobe; i šиру javnost);

- c) Tehnologija (koja tehnološka rješenja i koje tehnološke politike i prakse treba promijeniti da bi se prava tijela zaista primjenjivala)
- d) Zagovaranje, komunikacija i stavovi javnosti (kako izgraditi saveze i koalicije potrebne da bi se osiguralo da su promjene na svim nivoima željene i prihvaćene).

Opseg ovog rada je ograničen na izradu Analize postojećih zakonskih odredbi za sprečavanje rodno zasnovanog nasilja uzrokovanih IKT u Bosni i Hercegovini, Srbiji, Sjevernoj Makedoniji i Kosovu* (u daljem tekstu: Analiza) te sačinjavanja stručnih preporuka u cilju unapređenja zakonske regulative koja uređuje ovu oblast. Kako je zakonodavni okvir osnov za uspostavu institucionalnih mehanizama putem kojih se osigurava implementacija zakona, to će Analiza obuhvatiti i mapiranje uspostavljenih institucionalnih mehanizama.

2. Principi rada

Proces sačinjavanja Analize je uvažio u potpunosti principe ljudskih prava i odgovornosti, te vladavine prava i racionalnosti. Ovo podrazumijeva da, u državama obuhvaćenim ovom studijom je analizirano postojeće zakonodavstvo u odnosu na međunarodne standarde ljudskih prava koji uređuju pitanje zaštite od rodno zasnovanog nasilja, sa posebnim osvrtom na njegovo uzročno-posljedičnu vezu sa IKT, te na osnovu analize sačinjeni prijedlozi za njegovo unapređenje, uz maksimalno uvažavanje već uspostavljenih struktura. Princip ekonomičnosti i racionalnosti je opredijelio da fokus u preporukama bude na poboljšanju postojećih struktura kroz njihovo podešavanje, inovaciju i optimizaciju.

3. Metodologija

Analiza je strukturirana na način da se za svaku državu prezentira stanje vezano za obaveze prema međunarodnim standardima; zakonodavstvo koje uređuje pitanje sprečavanja i prevencije rodno zasnovanog nasilja, što uključuje zakonodavstvo kojim se propisuje ravnopravnost spolova, zabrana diskriminacije, zabrana rodno zasnovanog nasilja, zabrana nasilja u porodicu; zakonodavstvo kojim se uređuje pitanje informacijsko-komunikacijskih tehnologija, uključujući i prevenciju i kažnjavanje zloupotrebe IKT, posebno kod izvršenja krivičnih djela u odnosu na žene i djevojčice; krivično zakonodavstvo, te zakonodavstvo kojim se uređuje pitanje slobode pristupa informacijama i zaštite osobnih podataka.

⁴ Vođe akcionih koalicija su radili zajedno na izradi plana ubrzanja djelovanja u ključnim područjima koja su od značaja za život žena i djevojaka. Forum „Generacija za ravnopravnost“ koji je održan u Parizu, od 30. juna do 2. jula 2021. godine je najveće okupljanje na temu rodne ravnopravnosti od onog održanog u Pekingu iz 1995. godine i predstavlja ključni moment za države, liderice, aktiviste/kinje i organizacije da se obavežu na transformativne promjene za generacije koje dolaze.

Bosna i Hercegovina

Bosna i Hercegovina, u skladu sa članom II. Ustava Bosne i Hercegovine je obavezna osigurati najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda, dok su "opšti principi međunarodnog prava sastavni dio pravnog poretka Bosne i Hercegovine i entiteta". Ustavom se zabranjuje diskriminacija, te garantuje uživanje prava i sloboda predviđenih ovim dokumentom svim licima bez razlike po bilo kojem osnovu, uključujući i pol.

Bosna i Hercegovina (BiH) je ratifikovala većinu međunarodnih standarda ljudskih prava, uključujući i standarde koji se odnose na zaštitu žena od rodno zasnovanog nasilja. Najznačajniji među njima su UN Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW)⁵ i Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istambulska konvencija).

1. Izvršavanje međunarodnih obaveza

1.1. Izvršenje obaveza prema Konvenciji o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena

U zaključnim napomenama o šestom periodičnom izještaju BiH⁶, Komitet za ukidanje svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) pozdravlja napredak koji je ostvaren nakon razmatranja četvrtog i petog periodičnog izještaja 2013. godine,⁷ ali izražava zabrinutost zbog općeg nepoznavanja Konvencije, Fakultativnog protokola i općih preporuka Komiteta u Državi članici (tačka 9). Bosni i Hercegovini se preporučuje da pojača svoje napore u distribuciji Zaključnih razmatranja Komiteta, Konvencije, Fakultativnog protokola i Općih preporuka Komiteta, posebno državnim službenicima, političarima i pravosuđu na svim nivoima vlasti, te podigne svijest šire javnosti, uključujući muškarce i žene, o ženskim pravima prema Konvenciji, Fakultativnom protokolu i zakonodavstvu kojim se zabranjuje diskriminacija žena (tačka 10).

U oblasti zakonodavstva, pozivajući se na Opštu preporuku br. 28 (2010) o ključnim obavezama država članica u skladu s članom 2 Konvencije, Komitet je preporučio da Bosna i Hercegovina bez daljnog odgađanja, izmjeni svoje zakonodavstvo na način da uvrsti sveobuhvatnu definiciju diskriminacije žena koja obuhvata direktnu i indirektnu diskriminaciju u javnoj i privatnoj sferi i isprepletane oblike diskriminacije u skladu s članom 1 Konvencije⁸, te nastavi svoje napore za usklađivanje zakonodavstva i politika na svim nivoima kako bi unaprijedila uživanje prava žena u svim oblastima koje su obuhvaćene Konvencijom, uključujući i one koje se odnose na zaštitu od nasilja u porodici, zdravstveni i ruralni razvoj i obezbijedi dovoljno ljudskih, tehničkih i finansijskih resursa za praćenje i procjenu uticaja zakona o ravnopravnosti spolova na nivou države, entiteta, distrikta i kantona (tačka 11).

Komitet je ukazao i na postojanje diskriminatornih stereotipa koji se tiču uloga i odgovornosti žena i muškaraca u porodici i društvu. Posebno je izražena zabrinutost zbog nepostojanja sveobuhvatne strategije i dijaloga za ukidanje diskriminatornih stereotipa koji prožimaju seksističke i mizoginistične stavove u društvu i online prijetnji upućenih ženama političarkama, novinarkama, borcima za ljudska prava i ženskim nevladinim organizacijama, uključujući i one upućene od strane političara na visokim položajima, kao i zbog manjka efikasnih kazni za takva djela, kao i postojanja seksističkog predstavljanja žena u medijima. Vlastima je preporučeno

da izrade sveobuhvatnu strategiju za ukidanje diskriminatornih rodnih stereotipa koji se odnose na uloge i odgovornosti žena i muškaraca u porodici i društvu i prilagodi odgovarajuće zakonodavstvo u skladu s preporukom CM/Rec (2019) 1 koju je usvojio Odbor ministara Vijeća Europe o sprečavanju i suzbijanju seksizma, te provedu kampanje za podizanje svijesti i edukacione programe o rodnoj ravnopravnosti usmjerenе na žene i muškarce na svim nivoima društva kao i na političke vođe. Ukazano je i na važnost uspostavljanja mehanizma za praćenje upotrebe seksističkog i mizoginističkog jezika i govora mržnje u javnom diskursu i seksističkim prikazima žena u medijima i pobuditi svijest novinara i medijskih stručnjaka o važnosti pozitivnih prikaza žena kao aktivnih pokretača promjena, te usvoje efikasne mjere zaštite žena političara, novinarki, branitelja ljudskih prava i ženskih nevladinih organizacija kako bi im se omogućilo da slobodno izvršavaju svoje važne poslove bez straha ili prijetnje nasiljem ili uzinemiravanjem (tačka 23. i 24).

U odnosu na rodno zasnovano nasilje nad ženama, Komitet je izrazio zabrinutost zbog nedovoljnog prijavljivanja slučajeva rodno zasnovanog nasilja, uključujući nasilje u porodici, od strane žena i djevojaka/čica zbog društvene stigme i njihovog nepovjerenja u organe za provođenje zakona; činjenice da suci, tužioci, advokati, policijski službenici, zdravstveni radnici i osoblje centara za socijalni rad koji rade sa žrtvama rodno zasnovanog nasilja nemaju dovoljno stručnog znanja o rodnim pitanjima, te niske stopne krivičnog gonjenja i presuda u slučajevima nefizičkog nasilja nad ženama, poput psihološkog nasilja i nedostatka raščlanjenih podataka o svim oblicima rodno zasnovanog nasilja (tačka 25).

Podsjećajući na svoju opštu preporuku br. 35 (2017) o rodno zasnovanom nasilju nad ženama kojom se ažurirala opšta preporuka br. 19, Komitet je preporučio BiH da omogući ženama žrtvama/preživjelim rodno zasnovanom nasilje, uključujući one koje pripadaju ugroženim grupama, odgovarajući podršku i pomoć⁹.

1.2. Izvršenje obaveza prema Istambulskoj konvenciji

Bosna i Hercegovina je među prvim državama u Evropi potpisala i ratifikovala Istambulsku konvenciju¹⁰ koja je stupila na snagu 1. avgusta 2014. godine. Za potrebe implementacije Istambulske konvencije BiH je 2015. godine usvojila Okvirnu strategiju za njenu implementaciju za period 2015-2018. godina.

2. Zakon o zabrani diskriminacije

Relevantno zakonodavstvo u BiH kojim se osigurava ravnopravnost spolova i sprečavanje i prevencija rodno zasnovanog nasilja obuhvata zakone koji su doneseni na nivou BiH: Zakon o zabrani diskriminacije i Zakon o ravnopravnosti spolova, te zakonima koji su doneseni na novu entitetu i Brčko distrikt BiH.

2.1. Zakon o zabrani diskriminacije

Zakonom o zabrani diskriminacije¹¹ (ZZD) uspostavlja se okvir za ostvarivanje jednakih prava i mogućnosti svim licima u Bosni i Hercegovini i uređuje sistem zaštite od diskriminacije, utvrđuju odgovornosti i obaveze zakonodavne, sudske i izvršne vlasti, kao i pravnih lica i pojedinaca koji vrše javna ovlaštenja da svojim djelovanjem omoguće zaštitu, promoviranje i stvaranje uslova za jednako postupanje. ZZD definira diskriminaciju: direktnu, indirektnu i ostale oblike (uznemiravanje, seksualno uznemiravanje, mobing, segregacija, izdavanje naloga drugima za činjenje diskriminacije i pomaganje drugima u diskriminaciji, nadležne organe, oblasti prim-

⁵ Bosna i Hercegovina je preuzeila sukcesijom 01.09.1993. godine, a stupila je na snagu 01.10.1993. godine.

⁶ CEDAW/C/BIH/CO/6, 8. Novembar 2019. godine, dostupno: https://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2020/06/BOS_CEDAW-C-BIH-Concluding-Observations-6_AsAdopted.pdf, pristupljeno: 04.10.2022. godine

⁷ CEDAW/C/BIH/4-5

⁸ Ovo je bilo preporučeno vlastima u BiH i u Zaključnim razmatranjima Komiteta u prethodnom periodičnom ciklusu, (CEDAW/C/BIH/CO/4-5, para. 14)

⁹ Ova podrška i pomoć treba da uključe: besplatnu pravnu pomoć, pristup dostupnim skloništima, medicinsko liječenje i psiho-socijalno savjetovanje, te pružanje finansijske podrške organizacijama civilnog društva koje pružaju pomoć ženama žrtvama/preživjelim rodno zasnovano nasilje. Potrebno je osigurati odgovarajuća sredstva organizacijama civilnog društva koje upravljaju dežurnim linijama za žrtve/osobe koje su preživjele nasilje u porodici, te osigurati da se svi oblici rodno zasnovanog nasilja nad ženama, uključujući nasilje u porodici, uredno istraže i procesuiraju, da počinitelji budu adekvatno kažnjeni i da žrtve imaju pristup odgovarajućoj pravnoj zaštiti, uključujući odštetu. Komitet je ukazao i na važnost da se izvrši procjena kapaciteta pravosuđa, policije i drugih službenika koji provode zakone u oblasti sprečavanja rodno zasnovanog nasilja nad ženama, te uspostavi jedinstven sistem prikupljanja podataka o svim oblicima rodno zasnovanog nasilja, raščlanjenih po dobi, etničkoj pripadnosti, invalidnosti, vrsti nasilja i odnosu počinitelja i žrtve (tačka 26).

¹⁰ BiH je Istambulsku konvenciju potpisala 8. marta 2013. godine, a ratifikovala 7. novembra 2013. godine.

¹¹ Neslužbena prečišćena verzija Zakona o zabrani diskriminacije koja uključuje odredbe Zakona o zabrani diskriminacije, "Službeni glasnik BiH" broj 59/09 i 66/16.

jene, postupke za zaštitu od diskriminacije, uključujući i pitanje tereta dokazivanja gdje teret dokazivanja leži na suprotnoj strani ukoliko osoba koja se smatra diskriminiranom učini vjerovatnim da je došlo do diskriminacije. Diskriminacija u ZZD je definirana:

„svako različito postupanje uključujući svako isključivanje, ograničavanje ili davanje prednosti utemeljeno na stvarnim ili pretpostavljenim osnovama prema bilo kojem licu ili grupi lica i onima koji su s njima u rodbinskoj ili drugoj vezi na osnovu njihove rase, boje kože, jezika, vjere, etničke pripadnosti, invaliditet, starosna dob, nacionalnog ili socijalnog porijekla, veze s nacionalnom manjinom, političkog ili drugog uvjerenja, imovnog stanja, članstva u sindikatu ili drugom udruženju, obrazovanja, društvenog položaja i spola, seksualne orientacije, rodnog identiteta, spolnih karakteristika, kao i svaka druga okolnost koja ima za svrhu ili posljedicu da bilo kojem licu onemogući ili ugrožava priznavanje, uživanje ili ostvarivanje na ravnopravnoj osnovi, prava i sloboda u svim oblastima života“ (član 2. stav 1).

Vezano za pitanje nasilja putem IKT nužno je ukazali na odredbu člana 4. stav 1. i 2. ZZD koji definiraju uznemiravanje i seksualno uznemiravanje kao posebne oblike diskriminacije. U skladu sa ovom odredbom:

„**Uznemiravanje** je svako neželjeno ponašanje uzrokovanoe nekom od osnova iz člana 2. stav (1) ovog Zakona koje ima za cilj ili stvarno predstavlja povredu dostojanstva osobe i stvaranje zastrašujućeg, neprijateljskog, degradirajućeg, ponižavajućeg ili uvredljivog okruženja. (2) Seksualno uznemiravanje je svaki oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja spolne prirode čiji je cilj ili efekat povreda dostojanstva lica, posebno kada se njime stvara zastrašujuće, neprijateljsko, degradirajuće, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje.“

Seksualno uznemiravanje je svaki oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja spolne prirode čiji je cilj ili efekat povreda dostojanstva lica, posebno kada se njime stvara zastrašujuće, neprijateljsko, degradirajuće, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje“.

ZZD predviđa i prekršajne sankcije u slučaju da je došlo do diskriminacije. ZZD je naloženo usaglašavanje ostalih propisa s ovim zakonom, te je prioritet u primjeni, u slučaju neusaglašenost dat ZZD. Sva javna tijela te ostale pravne osobe su bila dužna da u svoje opće pravne akte, ili kroz posebne pravne akte, reguliraju načela i princip jednakog postupanja, te da osiguraju učinkovite interne procedure zaštite od diskriminacije (član 24).

Analizom ZZD može se zaključiti da odredba člana 4. stav 1. i 2. mogu se dovesti u vezu sa nasiljem nad ženama u digitalnom okruženju, jer se uznemiravanjem smatra svako neželjeno ponašanje uzrokovanoe nekim od osnova iz člana 2. stav 1. ovog zakona, a seksualno uznemiravanje je svaki oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja polne naravi, čija pojava ima za svrhu ili joj je učinak povreda dostojanstva osobe, posebno kada se njime stvara zastrašujuće, neprijateljsko, degradirajuće, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje.

Radnje uznemiravanja i seksualnog uznemiravanja u ZRS na jednak način su definirani kao u ZZD.

ZZD zabranjuje i nasilje na bazi spola, definira šta se smatra ovim oblikom nasilja, kao i dužnosti nadležnih organa u cilju eliminacije i sprečavanja ove neželjene društvene pojave (član 6).

Nasilje na bazi spola je svako djelovanje kojim se nanosi ili može biti nanijeta fizička, psihička, seksualna ili ekonomska šteta ili patnja, kao i prijetnja takvim djelovanjem koje sputavaju osobu ili grupu osoba da uživa u svojim ljudskim pravima i slobodama u javnoj i privatnoj sferi života (član 6. stav 2). Prema ZZD, nasilje po osnovu spola uključuje, ali se ne ograničava, na: nasilje koje se dešava u porodici ili domaćinstvu; nasilje koje se dešava u široj zajednici; nasilje koje počine ili toleriraju organi vlasti i drugi ovlašteni organi i pojedinci; nasilje po osnovu spola u slučaju oružanih sukoba (član 6. stav 3).

Nadležne vlasti obavezne su poduzeti odgovarajuće mjere radi eliminacije i sprečavanja nasilja po osnovu spola u javnoj i privatnoj sferi života, te osigurati instrumente pružanja zaštite, pomoći i naknade žrtvama. Posebno je ukazano na obavezu nadležnih organa da poduzimaju mjere u oblasti obrazovanja, ali bez ograničenja, radi eliminacije predrasuda, običaja i svih drugih praksi baziranih na ideji inferiornosti ili superiornosti bilo kojeg spola, kao i na stereotipnim ulogama osoba muškog i ženskog spola (član 6 stav 4. i 5).

ZRS propisuje i krivično djelo, prema kojem ko na osnovu spola vrši nasilje, uznemiravanje ili seksualno uznemiravanje kojim se ugrozi mir, duševno zdravlje i tjelesni integritet kaznit će se kaznom zatvora od 6 mjeseci do 5 godina (član 29). Normativni pristup uređenju krivično-pravne oblasti u Bosni i Hercegovini je uspostavljen na način da sva krivična djela su definirana Krivičnim zakonom BiH, krivičnim zakonima entiteta i Brčko distrikt BiH. Jedini izuzetak upravo je ZRS iz razloga kada je ovaj zakon pripreman nije bio donesen Krivični zakon na nivou BiH, a s obzirom na specifičnost krivičnog djela i nedostatak prakse intencija je bila da se kroz postupanje Tužilaštva BiH i Suda BiH uspostave dobre prakse. Nažalost, nakon skoro 20 godina od donošenja zakona ova odredba nije doživjela svoju primjenu, što otvara pitanje potrebe integracije ovog krivičnog djela u Krivični zakon BiH.

ZRS propisuje i prekršajnu odgovornost za pravno i odgovorno lice u pravnom licu u slučaju ne poduzimanja odgovarajućih mjeri i efikasnih mehanizama zaštite protiv diskriminacije po osnovu spola, uznemiravanja i seksualnog uznemiravanja (član 30. stav 1. alineja a). Svi državni i entitetski zakoni i drugi odgovarajući propisi su prema ZRS trebali biti usklađeni će se s odredbama ovog Zakona, najkasnije u roku od 6 mjeseci.

Analizirajući ZRS sa aspekta njegovog uticaja na rodno zasnovano nasilje počinjeno putem IKT može se zaključiti da se odredba člana 5. kojim se definiše pojam uznemiravanja i seksualnog uznemiravanja može dovesti u vezu sa nasiljem nad ženama u digitalnom okruženju. U tom kontekstu se može posmatrati i odredba člana 6. stav 2. i 3., posebno u segmentu definiranja šta se smatra nasiljem na bazi spola.

Preporuka

U članu 4. (ostali oblici diskriminacije) dodati novi stav koji glasi:

„Seksualno uznemiravanje na internetu“ je svako verbalno, neverbalno ili drugo ponašanje seksualne prirode, koje ima za cilj ili posledicu povredu dostojanstva ili stvaranje pretećeg, neprijateljskog, ponižavajućeg ili zastrašujućeg okruženja, pristupa ili prakse, putem elektronskih sredstava komunikacije“.

2.2. Zakon o ravnopravnosti spolova

Zakon o ravnopravnosti spolova¹² (ZRS) jamči jednakost spolova za sve, u svim sferama društva, uključujući, ali ne ograničavajući se, na obrazovanje, ekonomiju, zapošljavanje i rad, socijalnu i zdravstvenu zaštitu, sport, kulturu, javni život i medije. Zakon zabranjuje diskriminaciju na osnovu spola i seksualne orientacije. Diskriminacija na osnovu spola postoji, ako je osoba ili skupina osoba stavljena u nepovoljniji položaj na osnovu spola. ZRS utvrđuje da diskriminacija po osnovu spola može biti: direktna, indirektna, uznemiravanje, seksualno uznemiravanje, poticanje na diskriminaciju i nasilje po osnovu spola (član 3).

¹² „Službeni glasnik BiH“, broj: 16/03, 102/09 i 32/10

Preporuka

U član 5. ZRS dodati novi stav koji glasi:

„Seksualno uznemiravanje na internetu“ je svako verbalno, neverbalno ili drugo ponašanje seksualne prirode, koje ima za cilj ili posledicu povredu dostojanstva ili stvaranje pretećeg, neprijateljskog, ponižavajućeg ili zastrašujućeg okruženja, pristupa ili prakse, putem elektronskih sredstava komunikacije“.

U članu 6. stav 3. dodati novu alineju koja glasi:

- nasilje u digitalnom okruženju

Član 29. ZRS kojim se definira krivično djelo nasilja na bazi spola treba ugraditi u Krivični zakon BiH.

2.3. Zakoni o zaštiti od nasilja u porodici

Zakoni o zaštiti od nasilja u porodici Federacije BiH¹³ (ZZNP FBiH), Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske¹⁴ (ZZNP RS) i Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Brčko distrikta BiH¹⁵ (ZZNP BD) zabranjuju nasilje u porodici, dok entitetski krivični zakoni i Krivični zakon Brčko distrikta BiH inkriminiraju nasilje u porodici. Navedeni zakoni definiraju nasilje u porodici kao radnje kojim član porodice nanosi fizičku, psihičku ili seksualnu bol ili patnju i/ili ekonomsku štetu, kao i prijetnje koje izazivaju strah od fizičkog, psihičkog ili seksualnog nasilja i/ili ekonomsko štete kod drugog člana porodice (član 7. stav 1. ZZNP FBiH, član 6. ZZNP RS i član 2. stav 1. alineja c) ZZNP BD). Radnje koje se smatraju nasiljem u porodici nisu na jednak način definirane u zakonima o nasilju u porodici. Tako npr. ZZNP RS definira radnju „seksualno nasilje“; ZZNP FBiH definira radnju „seksualno uzneniranje“, dok ZZNP BD ova radnja uopće ne definirana. U ZZNP RS i ZZNP BD je definirano da se radnje nasilja mogu izvršiti prema članu porodice ili porodičnoj zajednici, dok u ZZNP FBiH to je propisano samo u odnosu na člana porodice. Također, ZZNP RS sadrži i odredbu kojom se propisuje da se nasiljem u porodici smatra i „svaka druga radnja koja predstavlja nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici“ (čl. 6. stav. 2 tačka p.). Specifičnost u ZZNP BD je da sadrži odredbu kojom se propisuje da se nasiljem u porodici smatraju i „druge radnje nasilja u porodici koje ne sadrže obilježja krivičnog djela nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici“ (član 5. stav 1. alineja I), što otvara pitanje različitog definiranja nasilja u porodici u ovom zakonu i Krivičnom zakonu BD BiH, te samim tim i mogućnosti procesuiranja lica koje je počinilo nasilje u porodici.

Nadalje, iz prethodne analize je vidljivo da zakoni o zaštiti od nasilja u porodici svojom definicijom nasilja u porodici ne obuhvataju slučajeve nasilja koje se vrši upotrebljom informacione komunikacione tehnologije. Međutim, životno iskustvo upućuje na zaključak da ljudi koji žive u bračnoj, vanbračnoj ili partnerskoj zajednici, na osnovu odnosa povjerenja često dijele intimne fotografije ili snimke, te druge sadržaje sa osobnim podacima koji, nakon prestanka takve zajednice, u nekim slučajevima postaju predmetom zloupotreba. To su slučajevi tzv. osvetničke pornografije, kada nezadovoljan ili ostavljeni partner objavljuje putem različitih društvenih mreža ili na drugi način fotografije ili snimke bivšeg partnera pornografske sadržine bez njegovog znanja i saglasnosti. Fotografije ili snimci mogu biti snimljeni uz pristanak druge osobe, ali se, najčešće nakon prestanka veze, njihovo distribuiranje i dijeljenje drugim licima odvija bez pristanka te osobe i sa ciljem njenog diskreditovanja ili psihičkog povređivanja.

Preporuka

- U cilju osiguranja jednake zaštite od nasilja u porodici, bez obzira gdje se nasilje desilo izvršiti horizontalnu harmonizaciju zakona o zabrani nasilja u porodici, prvenstveno u segmentu samog definisanja radnji koje se smatraju nasiljem u porodici.
- Izvršiti dopunu odredbi Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Federacije BiH, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske i Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Brčko distrikta BiH koje definiraju radnje nasilja u porodici na način da se dopune sa sljedećim odredbama:

- fotografisanje ili snimanje člana porodici ili porodične zajednice u cilju njegove diskreditacije ili omaložavanja njegove ličnosti;
- neovlašteno objavljivanje fotografija ili snimaka člana porodice ili porodične zajednice putem informacione komunikacionih sredstava, odnosno neovlašteno dijeljenje fotografija ili snimaka člana porodice ili porodične zajednice putem društvenih mreža, neovisno od toga da li su sačinjeni uz pristanak ili bez pristanka člana porodice ili porodične zajednice.

¹³ "Sl. novine FBiH", br. 20/2013 i 5/2021

¹⁴ "Službeni glasnik Republike Srpske", br. 102/2012, 108/2013, 82/2015 i 84/2019

¹⁵ "Službeni glasnik Brčko distrikta BiH", br. 7/2018

2.4. Krivično-pravna zaštita od rodno zasnovanog nasilja

Najznačajniji oblik zaštite od rodno zasnovanog nasilja jeste krivično-pravna zaštita. Istambulska konvencija predviđala različite oblike rodno zasnovanog nasilja i obaveze države da ih inkriminišu. Kompleksnost strukture BiH rezultirala je da pitanje rodno zasnovanog nasilja je uređeno u četiri krivična zakona i to: Krivičnim zakonom BiH (KZ BiH); Krivičnim zakonom Federacije BiH¹⁶ (KZ FBiH) i Krivičnim zakonom Republike Srpske¹⁷ (KZ RS), te Krivičnim zakonom Brčko distrikta BiH¹⁸ (KZ BD). Navedeni zakoni definiraju nasilje u porodici kao krivično djelo, kao i niz drugih krivičnih djela, koja su definisana na rodno neutralan način, osim onih djela koja se po svojoj prirodi mogu odnositi samo na žene kao oštećene. Oba entitetska krivična zakona i Krivični zakon BD BiH definiraju šta se smatra krivičnim djelom iz mržnje, s tim što u definicijama postoje razlike u osnovama. Prema članu 2. stav 11. KZ FBiH Krivično djelo iz mržnje je svako krivično djelo učinjeno zbog rasne pripadnosti, boje kože, vjerskog uvjerenja, nacionalnog ili etničkog porijekla, jezika, invaliditeta, spola, seksualne orientacije ili rodnog identiteta druge osobe.¹⁹ Takvo postupanje uzet će se kao otežavajuća okolnost ako ovim zakonom nije izričito propisano teže kažnjavanje za kvalifikovani oblik krivičnog djela učinjenog iz mržnje."

Važno je ukazati i na činjenicu da krivično-pravna regulativa koje se odnose na rodno zasnovano nasilje u KZ RS se razlikuje od inkriminacije u KZ FBiH i KZ BD iz razloga što je reformom ovog zakonodavstva u 2017. godine izvršeno usklajivanje sa odredbama Istambulske konvencije na način da su uvedene nove inkriminacije kao što su: genitalno sakaćenje žena, prinudni brak, prinudna sterilizacija, proganjanje, polno uzneniranje, a izvršene su izmjene i u odredbama o ublažavanju kazne, između ostalog, na način da je isključeno ublažavanje kazne za krivično djelo silovanja, obljudbu sa nemoćnim licem, obljudbu sa djetetom mlađim od 15 godina itd. Uveden je poseban oblik teškog ubistva u slučaju kada je lišen života član porodice ili porodične zajednice koji je prethodno zlostavljan, itd., ali je izvan krivično-pravne regulative ostala oblast nasilja nad ženama u digitalnom okruženju. Rodno zasnovano nasilje u KZ Brčko distrikta BiH je regulisano na sličan način kao i u KZ FBiH. S obzirom na navedeno dat je odvojen prikaz za krivično zakonodavstvo FBiH i BD BiH, te RS.

Ipak, s obzirom na specifičan oblik digitalnog nasilja prema ženama i djevojčicama za koji se često koristi i termin tzv. osvetnička pornografija izražena je potreba da se ova radnja definira kao krivično djelo u krivičnim zakonim au Bosni i Hercegovini. Osvetnička pornografija je distribucija - uglavnom onlajn - eksplicitnih fotografija ili video snimaka osoba bez njihovog pristanka sa ciljem da se ponize ili dovedu u neprijatnu situaciju. Kao izvršioci se javljaju bivši partneri, odnosno muškarci kojima su snimci ili fotografije eksplicitnog seksualnog sadržaja poslane u povjerenju, ali i hakeri koji upadom u tuđi računar ili mobilni telefon dolaze u posjed takvih fotografija ili snimaka, te ih bez pristanka osobe koja se nalazi na njima, dalje dijele putem različitih društvenih mreža. Međutim, pored učinioca i žrtve, u lanac osvetničke pornografije uključuju se i svi oni pojedinci koji daju dijele takvu fotografiju ili snimak, daju svoje komentare na njihov sadržaj, a jednom dospjela fotografija ili snimak u digitalni prostor ostaje u njemu zauvijek. Osvetnička pornografija je napad na tjelesnu autonomiju, na privatnost svake osobe i njeno pravo na izražavanje vlastite seksualnosti. Ponekada se uz podijeljeni sadržaj navodi identitet žrtve, adresa stanovanja ili mjesto rada, itd. a sve to dovodi do daljeg nasilja nad žrtvom u vidu nepristojnih komentara, ponuda i slično, što dovodi do povrede dostojanstva ličnosti.

Ovakvi i slični postupci se moraju inkriminisati uz predviđanje adekvatne krivične sankcije koja će imati značajan generalno preventivni učinak, kao što je to urađeno u Krivičnom zakonu Republike Hrvatske²⁰.

¹⁶ Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine ("Sl. novine FBiH", br. 36/2003, 21/2004 - ispr., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016 i 75/2017)

¹⁷ Krivični zakonik Republike Srpske, "Sl. glasnik RS", br. 64/2017, 104/2018 - odluka US, 15/2021 i 89/2021

¹⁸ Krivični zakon Brčko distrikta BiH ("Sl. glasnik Brčko distrikta BiH", br. 19/2020 - prečišćen tekst)

¹⁹ U članu 2. stav 42. KZ BD propisuje: "...po osnovu stvarnog ili pretpostavljenog etničkog ili nacionalnog porijekla, jezika ili pisma, vjerskih uvjerenja, rase, boje kože, spola, spolne orientacije, političkog ili drugog uvjerenja, socijalnog porijekla, društvenog položaja, dobi, zdravstvenog statusa ili drugih osobina, ili zbog dovođenja u vezu sa licima koja imaju neku od navedenih različitih osobina".

U članu 123. stav 1. tačka 21) „krivično djelo iz mržnje je djelo izvršeno u potpunosti ili djelimično zbog rasne, nacionalne ili etničke pripadnosti, jezika, vjerskog uvjerenja, boje kože, pola ili seksualnog opredjeljenja, zdravstvenog statusa ili rodnog identiteta nekog lica“.

²⁰ U članu 144a predviđena je inkriminacija Zloupotreba snimke spolno eksplicitnog sadržaja.

Preporuka

U KZ FBiH, KZ RS i KZ BD uvesti novo krivično djelo - Zloupotreba fotografije i video zapisa polno eksplisitnog sadržaja koje bi glasilo:

1. Ko zloupotrebni odnos povjerenja i bez pristanka drugog lica učini dostupnim trećem licu fotografiju ili snimku polno eksplisitnog sadržaja koja je sačinjena uz pristanak tog lica za ličnu upotrebu i time povrijedi privatnost tog lica, kazniće se kaznom zatvora do dvije godine.
2. Kaznom iz stava 1 ovog člana kazniće se i ko izradi novu ili preinači postojeću fotografiju ili snimku polno eksplisitnog sadržaja drugog lica i tu snimku upotrijebi kao pravu te time povrijedi privatnost tog lica.
3. Ako je krivično djelo iz stava 1 i 2 ovog člana učinjeno putem računarskog sistema ili mreže ili na drugi način kojim je omogućeno da fotografija ili snimka postane dostupna većem broju lica, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od 6 mjeseci do 4 godine.
4. Fotografije i snimci i sredstva kojima je izvršeno krivično djelo iz ovog člana će se oduzeti.

2.4.1. Krivično zakonodavstvo Federacije BiH i Brčko distrikt BiH

Krivična djela u vezi sa rodno zasnovanim nasiljem se nalaze u raznim grupama krivičnih djela. Tako u **KZ FBiH i BD BiH** to su npr. krivična djela: Protupravni prekid trudnoće (Član 171 stav 2 KZ FBiH i član 168. stav 2 KZ BD BiH); teži oblik krivičnog djela Teška tjelesna povreda - član 172 stav 2. KZ FBiH i član 169. stav 2. KZ BD BiH) i Lahka tjelesna povreda – član 173 stav 2. KZ FBiH i član 170. stav 2. KZ BD BiH).

Kod krivičnog djela iz člana 172. i 173. FBiH, odnosno člana 169. i 170. KZ BD BiH, kvalifikatornu okolnost predstavlja činjenica da je djelo izvršeno prema bračnom partneru ili osobi s kojom živi u izvanbračnoj zajednici ili roditelju svog djeteta s kojim ne živi u zajednici, što je u skladu sa odredbama Istarske konvencije. Pod zdravljem u smislu ove inkriminacije treba podrazumijevati fizičko i psihičko zdravlje, te u tom kontekstu možemo ove inkriminacije dovesti u vezu sa nasiljem u digitalnom okruženju koje veoma često dovodi do povrede psihičkog integriteta lica koje je objekat digitalnog nasilja, odnosno do značajnijih psihičkih problema, anksioznosti, nesanice, nemira, itd.

U djela rodno zasnovanog nasilja spadaju i sva djela iz grupe krivičnih djela protiv spolne slobode i morala (glava XIX) jer je pasivni subjekat ovih djela najčešće žena, odnosno djevojčica. Međutim, nećemo ih ovdje detaljno navoditi jer nisu u direktnoj vezi sa predmetom istraživanja, a to je digitalno nasilje prema ženama i djevojčicama. Ipak, potrebno je ukazati da ova djela nisu usaglašena sa odredbama Istarske konvencije. Pored toga, KZ FBiH i KZ BD BiH ne sadrže nekoliko krivičnih djela koje navodi Istarska konvencija, a to su: genitalno sakraćenja žena, prinudni brak, prinudna sterilizacija, uhođenje, seksualno uzinemiravanje, te je neophodno izvršiti usklađivanje odredaba KZ FBiH i KZ BD sa Istarskom konvencijom.

U kontekstu seksualnog nasilja u digitalnom okruženju relevantno je krivično djelo iz člana 189 KZ FBiH i člana 186. KZ BD - Neovlašćeno optičko snimanje i člana 186. KZ FBiH i člana 183 KZ BD - Povreda tajnosti pisma ili druge pošiljke. Ukoliko se sadržina tuđeg pisma ili druge pošiljke odnosi na fotografije, snimke ili video zapise koji pokazuju intimne dijelove tijela druge osobe ili drugu osobu u intimnom odnosu, smatramo da bi se ova inkriminacija, posebno oblik iz drugog stava mogao primijeniti na takva ponašanja.

Preporuka

1. Osnovni oblik krivičnog djela iz člana 189. KZ FBiH i člana 186. KZ BD - Neovlašćeno optičko snimanje treba preformulisati u stavu 1. na način da se omogući kažnjavanje za svaki neovlašteni snimak kojim se povređuje ili ugrožava intima drugog čovjeka bez obzira gdje je on sačinjen, a ne smo ako je takav snimak sačinjen „u njezinim prostorijama“. U tom smislu osnovni oblik djela u stavu 1. bi mogao da glasi: „Ko neovlašćeno napravi fotografiski, filmski, video ili drugi snimak drugog lica i time zadre u njegov lični život ili ko takav snimak preda trećem licu ili mu takav snimak pokaže ili mu na koji drugi način omogući da se s njim upozna, kaznit će se

novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine“.

2. Uvesti krivično djelo kojim bi se inkriminisalo neovlašćeno objavljivanje i prikazivanje tuđeg spisa, portreta i snimka (takvo djelo postoji u KZ Srbije član 145. - Neovlašćeno objavljivanje i prikazivanje tuđeg spisa, portreta i snimka). Djelo bi moglo da glasi:

Neovlašćeno objavljivanje i prikazivanje tuđeg spisa, portreta i snimka

(1) Ko objavi ili prikaže spis, portret, fotografiju, video zapis, film ili fonogram ličnog karaktera bez pristanaka lica koje je spis sastavilo ili na koga se spis odnosi, odnosno bez pristanka lica koje je prikazano na portretu, fotografiji, video zapisu ili filmu ili čiji je glas snimljen na fonogramu ili bez pristanka drugog lica čiji se pristanak po zakonu traži, i time zadre u lični život tog lica, kazniće se kaznom zatvora do dvije godine.

(2) Ako je djelo iz stava 1. ovog člana učinjeno prema članu porodice ili porodične zajednice ili prema nekom dugom licu u namjeri nanošenja štete ugledu tog lica, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od 6 mjeseci do tri godine.

(3) Ako djelo iz stava 1 i 2 ovog člana učini službeno lice u vršenju službe, kazniće se kaznom zatvora od 1 do 5 godina.

KZ FBiH (član 222) i KZ BD BiH (član 218) na isti način definira krivično djelo nasilja u porodici.²¹

Preporuka

U članu 222. KZ FBiH i članu 218. KZ BD propisati poseban oblik nasilja u porodici: „neovlašćeno objavljivanje ili dijeljenje fotografija i snimaka koji se odnose na intimni život člana porodice ili porodične zajednice putem informacione komunikacione tehnologije, bez obzira na činjenicu da je učinilac u posjedu snimaka ili fotografije došao sa ili bez pristanka žrtve“.

2.4.2. Krivično zakonodavstvo Republike Srpske

U **KZ RS** propisano je krivično djelo Polno uzinemiravanje (član 170) prema koje će lice koje polno uzinemirava drugo lice koje se prema njemu nalazi u odnosu podređenosti ili zavisnosti ili koje je posebno ranjivo zbog uzrasta, bolesti, invaliditeti, zavisnosti, trudnoće, teške tjelesne ili duševne smetnje, kazniće se kaznom zatvora do dvije godine. Zakon također definira da je polno uzinemiravanje svako verbalno, neverbalno ili fizičko neželjeno ponašanje polne prirode koje ima za cilj povredu dostojanstva lica u sferi polnog života, a koje izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje. Kako nasilje nad ženama u digitalnom okruženju često im obilježja polnog uzinemiravanja, krivično djelo iz člana 170 KZ RS trebalo bi se izmijeniti na način da se uvede teži oblik djela koji bi postojao ako se polno uzinemiravanje vrši putem informacione komunikacione tehnologije.

21 Nasilje u porodici

- (1) Ko nasiljem, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožava mir, tjelesnu cjelevitost ili psihičko zdravlje člana svoje porodice, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine.
- (2) Ko krivično djelo iz stava 1. ovog člana učini prema članu porodice s kojim živi u zajedničkom kućanstvu, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine.
- (3) Ako je pri učinjenju krivičnog djela iz st. 1. i 2. ovog člana upotrijebljeno oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo prikladno teško ozlijediti tijelo ili narušiti zdravlje, učinitelj će se kazniti kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine.
- (4) Ako je krivičnim djelom iz st. 1. do 3. ovog člana član porodice teško tjelesno ozlijeden ili mu je zdravlje teško narušeno, ili ako je krivično djelo iz st. od 1. do 3. ovog člana učinjeno prema djetetu ili maloljetniku, učinitelj će se kazniti kaznom zatvora od jedne do pet godina.
- (5) Ako je krivičnim djelom iz st. 1. do 4. ovog člana prouzrokovana smrt člana porodice, učinitelj će se kazniti kaznom zatvora od dvije do petnaest godina.
- (6) Ko usmrti člana i kojeg je prethodno zlostavlja, kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.

Preporuka

Izvršiti izmjenu člana 170. KZ RS na način da ovo krivično djelo glasi:

1. Ko polno uznemirava drugo lice koje se prema njemu nalazi u odnosu podređenosti ili zavisnosti ili koje je posebno ranjivo zbog uzrasta, bolesti, invaliditeta, zavisnosti, trudnoće, teške tjelesne ili duševne smetnje, kazniće se kaznom zatvora do dvije godine.
2. Ako se polno uznemiravanje vrši putem informacione komunikacione tehnologije, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od 6 mjeseci do tri godine.
3. Polno uznemiravanje je svako verbalno, neverbalno ili fizičko neželjeno ponašanje polne prirode koje ima za cilj povredu dostojarstva lica u sferi polnog života, a koje izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje.

KZ RS također propisuje krivično djelo - Povreda tajnosti pisma ili drugih pošiljki (član 153). Ukoliko se sadržina pisma ili druge pošiljke, do koje se došlo na način opisan u stavu 1. ovog člana, odnosi na fotografije ili snimke druge osobe sa seksualnom sadržinom, neovlašteno dijele putem interneta, moglo bi se reagovati ovom inkriminacijom.

Nadalje, KZ RS definira i krivično djelo - Neovlašteno fotografisanje (član 156). Navedena inkriminacija se odnosi na dijeljenje neovlašćeno snimljenih fotografija ili snimaka, dakle fotografija i snimaka koji su sačinjeni bez pristanka lica na koje se odnose. Međutim, u praksi su češći slučajevi dijeljenja fotografija ili snimaka koje je sačinilo neko drugo lice ili fotografija i snimaka koje su sačinjene uz pristanak lica na koje se odnose, ali se dalje distribuiraju trećim licima bez njegovog pristanka.

Preporuka

U KZ RS unijeti inkriminaciju:

„Neovlašteno objavljivanje i prikazivanje tuđeg spisa, portreta i snimka

(1) Ko objavi ili prikaže spis, portret, fotografiju, video zapis, film ili fonogram ličnog karaktera bez pristanaka lica koje je spis sastavilo ili na koga se spis odnosi, odnosno bez pristanka lica koje je prikazano na portretu, fotografiji, video zapisu ili filmu ili čiji je glas snimljen na fonogramu ili bez pristanka drugog lica čiji se pristanak po zakonu traži, i time zadre u lični život tog lica, kazniće se kaznom zatvora do dvije godine.

(2) Ako je djelo iz stava 1. ovog člana učinjeno prema članu porodice ili porodične zajednice ili prema nekom dugom licu u namjeri nanošenja štete ugledu tog lica, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od 6 mjeseci do tri godine.

(3) Ako djelo iz stava 1 i 2 ovog člana učini službeno lice u vršenju službe, kazniće se kaznom zatvora od 1 do 5 godina.

Krivično djelo kojim se inkriminiše nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici sadržano je u odredbi člana 190. KZ RS.

Preporuka

Izvršiti dopunu člana 190 KZ RS na način da se kao poseban oblik ovog djela propiše radnja: „neovlašteno objavljivanje ili dijeljenje fotografija i snimaka koji se odnose na intimni život člana porodice ili porodične zajednice putem informacione komunikacione tehnologije, bez obzira na činjenicu da je učinilac u posjedu snimaka ili fotografija došao sa ili bez pristanka žrtve“.

2.5. Zakonodavstvo kojim se uređuje pitanje informacijsko-komunikacijskih tehnologija

Konvencija o visokotehnološkom (kibernetičkom) kriminalu Vijeća Evrope je prvi međunarodni sporazum, tj. pravni akt, koji reguliše materijalni, procesni i međunarodni pravni okvir za krivična djela koja su izvršena putem računara, računarskih mreža, kao i korištenjem interneta i drugih računarskih mreža međunarodnog ili lokalnog karaktera.

Krivična djela koja su određena konvencijom su: 1. neovlašteni (protivpravni) pristup, 2. neovlašteno (protivpravno) presretanje, 3. ometanje toka podataka, 4. ometanje računarskog sistema, 5. zloupotreba uređaja, 6. falsifikovanje izvršeno pomoću računara, 7. prevara izvršena pomoću računara, 8. krivična djela dječje pornografije i 9. krivična djela autorskih i srodnih prava.

U odjeljku 2 druge Glave, kada govorimo o procesnim odredbama, predviđeno je: 1. hitno čuvanje pohranjenih podataka, 2. hitno čuvanje i djelimično otkrivanje podataka o saobraćaju, 3. naredba za dostavljanje, 4. pretraga i zapljena računarskih podataka, 5. prikupljanje podataka o saobraćaju u realnom vremenu, 6. presretanje podataka o saobraćaju.

Krivična djela koja su navedena Konvencijom kibernetičkog kriminala Vijeća Evrope predstavljaju minimum regulisanja i propisivanja krivičnopravne norme u domaćim zakonodavstvima zemalja koje su je ratifikovale.

U okviru poglavlja 1 Konvencija na definiše pojmove kao što su računarski sistem, računarski podaci, pružalač usluga, podaci o saobraćaju itd., što je preneseno u značajnom obimu i u domaće zakonodavstvo.

Odlukom o ratifikaciji Konvencije o kibernetičkom kriminalu iz 2006. godine BiH se obavezala na usvajanje pojmove u vezi s kompjuterskim kriminalom koji su ustanovljeni Konvencijom, uskladištanje svog materijalnog i procesnog krivičnog prava kao i međunarodnu saradnju na polju suzbijanja kompjuterskog kriminala. Odlukom o ratifikaciji Dodatnog protokola uz Konvenciju o kibernetičkom kriminalu, a u vezi s kažnjavanjem djela rasističke i ksenofobične prirode učinjenih putem kompjuterskih sistema takođe iz 2006. godine, BiH je preuzeo obavezu inkriminiranja djela rasističke i ksenofobične prirode učinjenih putem kompjuterskih sistema koja nisu bila obuvaćena prethodno donesenom Konvencijom.

KZ BiH ne definiše izraze od važnosti za kompjuterski kriminal. U ovom zakonu nisu propisana krivična djela visokotehnološkog, odnosno kompjuterskog kriminala, osim što pojedini zakonski opisi krivičnih djela koriste pojmove računarski program i sl. (v. npr. krivično djelo Nedozvoljeno korištenje autorskih prava čl. 243. st. 3.).

KZ FBiH i KZ BD BiH²² propisuju krivična djela iz domena kompjuterskog kriminala - Krivična djela protiv sistema elektronske obrade podataka. Krivično gonjenje se vrši po službenoj dužnosti. Zakoni ne definiše značenje izraza od važnosti za kompjuterski kriminal.

U vezi sa nasiljem nad ženama u digitalnom okruženju je inkriminacija iz člana 397. KZ FBiH i 391 KZ BD - Neovlašteni pristup zaštićenom sustavu i mreži elektronske obrade podataka. Stajališta smo da bi se ova inkriminacija moglo upotrijebiti u slučajevima kada neko neovlašteno uđe u tuđi profil na nekoj društvenoj mreži i uzme fotografije ili snimke intimnog sadržaja koje kasnije dijeli putem interneta.

KZ RS samo djelimično definije značenje izraza od važnosti za kompjuterski kriminal tako što u čl. 123. st. 18., propisuje: „pokretna stvar je i svaka proizvedena ili skupljena energija za davanje svjetlosti, topote ili kretanja,

²² Glava XXXII KZ FBiH i KZ BD BiH pod nazivom „Krivična djela protiv sistema elektronske obrade podataka“ čl. 393–398 i Glava XXXII KZ BD BiH pod nazivom „Krivična djela protiv sistema elektronske obrade podataka“ čl. 387–392.

telefonski impuls, kao i registrovani podatak koji je rezultat elektronske obrade podataka (kompjuterski podatak ili program.)

Zakon propisuje krivična djela kompjuterskog kriminaliteta u Glavi XXXII pod nazivom „Krivična djela protiv sigurnosti kompjuterskih podataka“ (od čl. 407. do čl. 413.). Iz ove grupe krivičnih djela za problematiku nasilja nad ženama u digitalnom okruženju značajna je inkriminacija iz člana 411. - Neovlašteni pristup zaštićenom kompjuteru, kompjuterskoj mreži, telekomunikacionoj mreži i elektronskoj obradi podataka.

Preporuka

Potrebno je poduzeti mjere u cilju usklađivanja krivičnih zakona u BiH sa Konvencijom o kibernetičkom kriminalu i njenim protokolom.

2.6. Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine

Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine (**ZKP**) u odredbi čl. 20. tačke u) i v), određuje pojmove „kompjuterski sistem“ i „kompjuterski podatak“, prema kojoj „Kompjuterski sistem“ je svaka naprava ili grupa međusobno spojenih ili povezanih naprava, od kojih jedna ili više njih na osnovu programa automatski obrađuju podatke, a „Kompjuterski podaci“ su svako iskazivanje činjenica, informacija ili koncepta u obliku prikazanom za obradu u kompjuterskom sistemu, uključujući i program koji je u stanju da prouzrokuje da kompjuterski sistem obavi određenu funkciju.

Zakon o krivičnom postupku Federacije BiH (**ZKP FBiH**), Zakon o krivičnom postupku Brčko distrikta BiH (**ZKP BD**) i Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske (**ZKP RS**) takođe sadrže odredbu kojom se daje istovjetna definicija navedenih pojmoveva.

2.7. Zakon o komunikacijama Bosne i Hercegovine

Zakon o komunikacijama Bosne i Hercegovine iz 2003. godine uređuje oblast komunikacija u BiH i uspostavlja i reguliše rad Regulatorne agencije za komunikacije Bosne i Hercegovine (RAK) u skladu s Ustavom Bosne i Hercegovine, koji predviđa uspostavljanje i funkcionisanje zajedničkih i međunarodnih komunikacijskih sredstava. Značajnu ulogu na području uređenja sistema pružanja komunikacijskih, odnosno telekomunikacijskih usluga u BiH, a time i određenog vida prevencije visokotehnološkog kriminala imaju Ministarstvo komunikacija i saobraćaja BiH i Regulatorna agencija za komunikacije (RAK).²³

U vezi sa krivičnopravnom zaštitom od različitih oblika nasilja izvršenog putem savremenih tehnologija, odnosno putem IKT u krivičnom zakonodavstvu u Bosni i Hercegovini treba spomenuti Konvenciju **Vijeće Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištanja i seksualnog zlostavljanja (tzv. Lanzarote konvencija)** koju je BiH potpisala i ratifikovala, a koja je skoro u potpunosti implementirana u pravni sistem Republike Srpske kroz odredbe glave XV – Krivična djela seksualnog zlostavljanja i iskorištanja djeteta i usvajanje Zakona o posebnom registru lica pravnosnažno osuđenih za krivična djela seksualnog zlostavljanja i iskorištanja djece kojim je uveden tzv. „registrator pedofila“. Navedeno se odnosi prevenstveno na zaštitu djece od seksualnog iskorištanja i zlostavljanja, a za predmetnu analizu je vezano iz razloga što se analiza odnosi na „digitalno nasilje nad ženama i devojčicama“. Imajući u vidu činjenicu da je dijete kao žrtva krivičnog djela u KZ RS definisano kao lice do 18 godina, smatramo da je potrebno i ovaj dio zakonskih normi uključiti u ovu analizu.

U okviru grupe krivičnih djela u glavi XV (član 176) je i krivično djelo - Iskorištanje djece za pornografiju koji u stavu 2. predviđa kažnjavanje za onog „ko neovlašteno snimi, proizvede, nudi, čini dostupnim, distribuira, širi, uvozi, izvozi, pribavlja za sebe ili za drugoga, prodaje, daje, prikazuje ili posjeduje dječiju pornografiju ili joj svjes-

²³ Ministarstvo komunikacija i saobraćaja Bosne i Hercegovine vrši aktivnosti na izradi i predlaganju zakonskih propisa na području komunikacija, odnosno telekomunikacija, praćenju primjene zakona i drugih propisa, aktivnostima na međunarodnoj saradnji i sl. RAK, s druge strane, kao funkcionalno nezavisna i neprofitna institucija sa statusom pravne osobe prema zakonima BiH obavlja svoje dužnosti u skladu s ciljevima i regulatornim principima kao što su regulisanje emiterских i javnih telekomunikacionih mreža i usluga, uključujući izdavanje dozvola, utvrđivanje cijena, međupovezivanje i definisanje osnovnih uslova za osiguravanje zajedničkih i međunarodnih komunikacijskih sredstava i dr.

no pristupa putem računarske mreže“.²⁴ Krivičnim djelom „Upoznavanje djece s pornografijom“ propisano je: „Ko djetetu mlađem od petnaest godina proda, pokloni, prikaže ili javnim izlaganjem, posredstvom kompjuterske mreže ili drugih vidova komunikacije ili na drugi način učini dostupnim spise, slike, audio-vizuelni materijal ili druge predmete pornografske sadržine ili mu prikaže pornografsku predstavu, kazniće se kaznom zatvora od šest mjeseci do tri godine“ (član 177. stav 1).

Krivično djelo „Iskorištanje kompjuterske mreže ili komunikacije drugim tehničkim sredstvima za izvršenje krivičnih djela seksualnog zlostavljanja ili iskorištanja djeteta“ član 178. glasi:

(1) „Ko sa djetetom starijim od petnaest godina, koristeći kompjutersku mrežu ili komunikaciju drugim tehničkim sredstvima, dogovori sastanak radi vršenja oblube ili sa njom izjednačene polne radnje, ili radi proizvodnje pornografskog materijala, ili radi drugih oblika seksualnog iskorištanja i pojavi se na dogovorenom mjestu radi sastanka, kazniće se kaznom zatvora od jedne do pet godina.“

(2) Ako je djelo iz stava 1. ovog člana izvršeno prema djetetu mlađem od petnaest godina, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od dvije do osam godina.“

KZ FBiH i KZ BD nemaju inkriminacije koje sadrže odredbe koje su prethodno navedene.

Preporuka

Izvršiti usklađivanje KZ FBiH i KZ BD BiH sa Konvencijom Vijeća Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištanja i seksualnog zlostavljanja (tzv, Lanzarote konvencija).

2.8. Zakonodavstvo o zaštiti osobnih podataka

Pitanje zaštite ličnih podataka u BiH je uređeno Zakonom o zaštiti ličnih podataka²⁵ (ZZLP). Prema ZZLP lični podaci podrazumijevaju bilo koju informaciju koja se odnosi na fizičko lice koje je identifikovano ili može da se utvrdi identitet lica, dok se posebnim kategorijama podataka smatraju svi lični podaci koji otkrivaju, između ostalo, rasno porijeklo, nacionalno ili etničko porijeklo, političko mišljenje ili stranačku pripadnost, ili članstvo u sindikatima, religiozno, filozofska ili drugo uvjerenje, zdravstveno stanje, genetski kod i seksualni život. Za obradu ličnih podataka potrebna je saglasnost nosioca podataka koja podrazumijeva svaku konkretnu i svjesnu naznaku želje nosioca podataka datu slobodnom voljom kojom nosilac podataka daje svoj pristanak da se njegovi lični podaci obrađuju (član 3). Pitanje odgovornosti za obradu ličnih podataka je prije svega vezana za javne organe, što podiže pitanje relevantnosti ZZLP ukoliko se obrada ličnih podataka vrši od strane fizičkog lica putem IKT. Prostor koji koriste IKT se smatra javnim prostorom, odsno javnim dobrom čime se nameće obaveza vlastima da uređe da korištenje ovog prostora bude zakonito i da se smije se zloupotrebljavati za povređivanje drugih lica. Ovo je posebno značajno ukoliko se radnje vrše putem društvenih mreža. Propuštanje adekvatnog zakonskog uređenja ove oblasti i utvrđivanja sankcija za lica koja vrše nasilje putem IKT predstavlja ozbiljno kršenje ljudskih prava.

Preporuka

U članu 3. ZZLP dodati da se ličnim podatkom smatra i fotografija ili snimak lica koji otkriva intimne dijelove tijela.

²⁴ Krivično djelo „Iskorištanje djece za pornografske predstave“ iz člana 176. u stavu 3. predviđa: „Kaznom zatvora iz stava 1. ovog člana kazniće se ko gleda pornografsku predstavu uživo ili putem komunikacijskih sredstava ako je znao ili je trebalo i moglo da zna da u njoj učestvuje dijete.“

²⁵ Sl. glasnik BiH, br. 49/2006, 76/2011 i 89/2011 - ispr.

U tabeli su navedene izmjene zakonskih tekstova kojima bi se moglo sankcionisati nasilje nad ženama u digitalnom okruženju. U pogledu podzakonskih akta nemam prijedloga, jer se oni radi na temelju zakonskih propisa. Dakle, nakon izmjene relevantnih zakona.

Plan aktivnosti za usklađivanje zakonodavstva sa međunarodnim obavezama u oblasti sprečavanja i prevencije rodno zasnovanog nasilja putem informacijsko-komunikacijskih tehnologija

Naziv zakona	Usvojiti odredbu	Promijeniti odredbu
Zakon o zabrani diskriminacije ²⁶		U članu 4. (ostali oblici diskriminacije), pored ostalog, dodati: „Seksualno uzneniravanje na internetu“ je svako verbalno, neverbalno ili drugo ponašanje seksualne prirode, koje ima za cilj ili posledicu povredu dostojsanstva ili stvaranje pretećeg, neprijateljskog, ponižavajućeg ili zastrašujućeg okruženja, pristupa ili prakse, putem elektronskih sredstava komunikacije“
Zakona o ravnoj pravnosti polova		U član 5. dodati: „Seksualno uzneniravanje na internetu“ je svako verbalno, neverbalno ili drugo ponašanje seksualne prirode, koje ima za cilj ili posledicu povredu dostojsanstva ili stvaranje pretećeg, neprijateljskog, ponižavajućeg ili zastrašujućeg okruženja, pristupa ili prakse, putem elektronskih sredstava komunikacije; U članu 6. stav 3. treba dodati: - nasilje u digitalnom okruženju
Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBIH ²⁷		U članu 7. dodati kao radnje nasilja u porodici: - neovlašteno fotografisanje ili snimanje člana porodice ili porodične zajednice u cilju njegove diskreditacije ili omalovažavanja njegove ličnosti, - neovlašteno objavljivanje fotografija ili snimaka člana porodice ili porodične zajednice putem informaciono komunikacionih sredstava, odnosno neovlašteno dijeljenje fotografija ili snimaka člana porodice ili porodične zajednice putem društvenih mreža, neovisno od toga da li su sačinjeni uz pristanak ili bez pristanka člana porodice ili porodične zajednice.
Zakon o zaštiti od nasilja u porodici BD BiH ²⁸		U članu 5. dodati kao radnje nasilja u porodici: - neovlašteno fotografisanje ili snimanje člana porodice ili porodične zajednice u cilju njegove diskreditacije ili omalovažavanja njegove ličnosti, - neovlašteno objavljivanje fotografija ili snimaka člana porodice ili porodične zajednice putem informaciono komunikacionih sredstava, odnosno neovlašteno dijeljenje fotografija ili snimaka člana porodice ili porodične zajednice putem društvenih mreža, neovisno od toga da li su sačinjeni uz pristanak ili bez pristanka člana porodice ili porodične zajednice.

²⁶ Usklađivanje sa CEDAW konvencijom

²⁷ Usklađivanje sa Istanbulskom konvencijom

²⁸ Usklađivanje sa Istanbulskom konvencijom

Naziv zakona	Usvojiti odredbu	Promijeniti odredbu
Zakon o zaštiti od nasilja u porodici RS ²⁹		<p>Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine³⁰</p> <p>Dodati nove inkriminacije</p> <p>Neovlašteno objavljivanje i prikazivanje tuđeg spisa, portreta i snimka</p> <p>(1) Ko objavi ili prikaže spis, portret, fotografiju, video zapis, film ili fonogram ličnog karaktera bez pristanka lica koje je spis sastavilo ili na koga se spis odnosi, odnosno bez pristanka lica koje je prikazano na portretu, fotografiji, video zapisu ili filmu ili čiji je glas snimljen na fonogramu ili bez pristanka drugog lica čiji se pristanak po zakonu traži, i time zadre u lični život tog lica, kazniće se kaznom zatvora do dvije godine.</p> <p>(2) Ako je djelo iz stava 1. ovog člana učinjeno prema članu porodice ili porodične zajednice ili prema nekom dugom licu u namjeri nanošenja štete ugledu tog lica, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od 6 mjeseci do tri godine.</p> <p>(3) Ako djelo iz stava 1 i 2 ovog člana učini službeno lice u vršenju službe, kazniće se kaznom zatvora od 1 do 5 godina.</p> <p>Zloupotreba fotografije i video zapisa polno eksplicitnog sadržaja</p> <p>(1) Ko zloupotrebni odnos povjerenja i bez pristanka drugog lica učini dostupnim trećem licu fotografiju ili snimku polno eksplicitnog sadržaja drugog lica i tu snimku upotrijebi kao pravu te time povrijedi privatnost tog lica, kazniće se kaznom zatvora do dvije godine.</p> <p>(2) Kaznom iz stava 1 ovog člana kazniće se i ko izradi novu ili preinaci postojiću fotografiju ili snimku polno eksplicitnog sadržaja drugog lica i tu snimku upotrijebi kao pravu te time povrijedi privatnost tog lica.</p> <p>(3) Ako je krivično djelo iz stava 1 i 2 ovog člana učinjeno putem računarskog sistema ili mreže ili na drugi način kojim je omogućeno da fotografija ili snimka postane dostupna većem broju lica, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od 6 mjeseci do 4 godine.</p> <p>(4) Fotografije i snimci i sredstva kojima je izvršeno krivično djelo iz ovog člana će se oduzeti.</p>

²⁹ Usklađivanje sa Istanbulskom konvencijom

³⁰ Usklađivanje sa Istanbulskom konvencijom

U članu 6. stavu 2. dodati:

- neovlašteno fotografisanje ili snimanje člana porodice ili porodične zajednice u cilju njegove diskreditacije ili omalovažavanja njegove ličnosti,
- neovlašteno objavljivanje fotografija ili snimaka člana porodice ili porodične zajednice putem informaciono komunikacionih sredstava, odnosno neovlašteno dijeljenje fotografija ili snimaka člana porodice ili porodične zajednice putem društvenih mreža, neovisno od toga da li su sačinjeni uz pristanak ili bez pristanka člana porodice ili porodične zajednice.

Izmijeniti član 189. stav 1. na sljedeći način:
„Ko neovlašteno napravi fotografski, filmski, video ili drugi snimak drugog lica i time zadre u njegov lični život ili ko takav snimak preda trećem licu ili mu takav snimak pokaže ili mu na koji drugi način omogući da se s njim upozna, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine.“

Kod krivičnog djela iz člana 222. Nasilje u porodici, dodati novi oblik djela:
„Ko neovlašteno objavi ili podijeli fotografiju ili snimak koji se odnose na intimni život člana porodice ili porodične zajednice putem informaciono komunikacione tehnologije, bez obzira na činjenicu da je u posjed snimaka ili fotografija došao sa ili bez pristanka žrtve, kazniće se kaznom zatvora do 2 godine“.

Naziv zakona	Usvojiti odredbu	Promijeniti odredbu	Naziv zakona	Usvojiti odredbu	Promijeniti odredbu
Krivični zakon BD BiH ³¹	Dodati nove inkriminacije Neovlašćeno objavljanje i prikazivanje tuđeg spisa, portreta i snimka (1) Ko objavi ili prikaže spis, portret, fotografiju, video zapis, film ili fonogram ličnog karaktera bez pristanka lica koje je spis sastavilo ili na koga se spis odnos, odnosno bez pristanka lica koje je prikazano na portretu, fotografiji, video zapisu ili filmu ili čiji je glas snimljen na fonogramu ili bez pristanka drugog lica čiji se pristanak po zakonu traži, i time zadre u lični život tog lica, kazniće se kaznom zatvora do dvije godine. (2) Ako je djelo iz stava 1. ovog člana učinjeno prema članu porodice ili porodične zajednice ili prema nekom dugom licu u namjeri nanošenja štete ugledu tog lica, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od 6 mjeseci do tri godine. (3) Ako djelo iz stava 1 i 2 ovog člana učini službeno lice u vršenju službe, kazniće se kaznom zatvora od 1 do 5 godina. Zloupotreba fotografije i video zapisa polno eksplizitnog sadržaja sljedećeg sadržaja: (1) Ko zloupotrebni odnos povjerenja i bez pristanka drugog lica učini dostupnim trećem licu fotografiju ili snimku polno eksplizitnog sadržaja koja je sačinjena uz pristanak tog lica za ličnu upotrebu i time povrijedi privatnost tog lica, kazniće se kaznom zatvora do dvije godine. (2) Kaznom iz stava 1 ovog člana kazniće se i ko izradi novu ili preinaci postojeću fotografiju ili snimku polno eksplizitnog sadržaja drugog lica i tu snimku upotrijebi kao pravu te time povrijedi privatnost tog lica. (3) Ako je krivično djelo iz stava 1 i 2 ovog člana učinjeno putem računarskog sistema ili mreže ili na drugi način kojim je omogućeno da fotografija ili snimka postane dostupna većem broju lica, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od 6 mjeseci do 4 godine. (4) Fotografije i snimci i sredstva kojima je izvršeno krivično djelo iz ovog člana će se oduzeti.	Izmijeniti osnovni oblik krivičnog djela iz člana 186. Neovlašćeno optičko snimanje tako da glasi: „Ko neovlašćeno napravi fotografski, filmski, video ili drugi snimak drugog lica i time zadre u njegov lični život ili ko takav snimak predstavlja trećem licu ili mu takav snimak pokaže ili mu na koji drugi način omogući da se s njim upozna, kazniće se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine.“ U krivično djelo Nasilje u porodici iz člana 218. dodati novi oblik djela: „Ko neovlašćeno objavi ili podijeli fotografiju ili snimak koji se odnose na intimni život člana porodice ili porodične zajednice putem informacione komunikacione tehnologije, bez obzira na činjenicu da je u posjedu snimaka ili fotografija došao sa ili bez pristanka žrtve, kazniće se kaznom zatvora do 2 godine“.	učinilac će se kazniti kaznom zatvora od 6 mjeseci do tri godine. (3) Ako djelo iz stava 1 i 2 ovog člana učini službeno lice u vršenju službe, kazniće se kaznom zatvora od 1 do 5 godina. Zloupotreba fotografije i video zapisa polno eksplizitnog sadržaja: (1) Ko zloupotrebni odnos povjerenja i bez pristanka drugog lica učini dostupnim trećem licu fotografiju ili snimku polno eksplizitnog sadržaja koja je sačinjena uz pristanak tog lica za ličnu upotrebu i time povrijedi privatnost tog lica, kazniće se kaznom zatvora do dvije godine. (2) Kaznom iz stava 1 ovog člana kazniće se i ko izradi novu ili preinaci postojeću fotografiju ili snimku polno eksplizitnog sadržaja drugog lica i tu snimku upotrijebi kao pravu te time povrijedi privatnost tog lica. (3) Ako je krivično djelo iz stava 1 i 2 ovog člana učinjeno putem računarskog sistema ili mreže ili na drugi način kojim je omogućeno da fotografija ili snimka postane dostupna većem broju lica, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od 6 mjeseci do 4 godine. (4) Fotografije i snimci i sredstva kojima je izvršeno krivično djelo iz ovog člana će se oduzeti.		
Krivični zakonik RS ³²	Dodati nove inkriminacije Neovlašćeno objavljanje i prikazivanje tuđeg spisa, portreta i snimka (1) Ko objavi ili prikaže spis, portret, fotografiju, video zapis, film ili fonogram ličnog karaktera bez pristanka lica koje je spis sastavilo ili na koga se spis odnos, odnosno bez pristanka lica koje je prikazano na portretu, fotografiji, video zapisu ili filmu ili čiji je glas snimljen na fonogramu ili bez pristanka drugog lica čiji se pristanak po zakonu traži, i time zadre u lični život tog lica, kazniće se kaznom zatvora do dvije godine. (2) Ako je djelo iz stava 1. ovog člana učinjeno prema članu porodice ili porodične zajednice ili prema nekom dugom licu u namjeri nanošenja štete ugledu tog lica,	Dopuniti član 170 na način da se definira novi oblik djela Polno uznemiravanje: (1) Ako se polno uznemiravanje vrši putem informacione komunikacione tehnologije, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od 6 mjeseci do tri godine. U krivično djelo Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici, član 190. dodati novi oblik djela: „Ko neovlašćeno objavi ili podijeli fotografiju ili snimak koji se odnose na intimni život člana porodice ili porodične zajednice putem informacione komunikacione tehnologije, bez obzira na činjenicu da je u posjedu snimaka ili fotografija došao sa ili bez pristanka žrtve, kazniće se kaznom zatvora do 2 godine“.	Zakon o zaštiti ličnih podataka	U članu 3 dodati da se ličnim podatkom smatra i fotografija ili snimak lica koji otkriva intimne dijelove tijela.	

³¹ Usklađivanje sa Istanbulskom konvencijom

³² Usklađivanje sa Istanbulskom konvencijom

1. Izvršavanje međunarodnih obaveza

Rodno zasnovano nasilje nad ženama i kriminal počinjen korištenjem IKT su oblasti prepoznate i regulisane međunarodnim sporazumima koje je Republika Sjeverna Makedonija (Makedonija) ratifikovala u proteklih nekoliko decenija, uključujući Konvenciju Ujedinjenih nacija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena sa svim dodatnim komentarima i preporukama³³; Konvenciju Vijeća Evrope o zaštiti djece od seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja³⁴; Konvenciju Vijeća Evrope o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici³⁵ i Konvenciju Vijeća Evrope o sajber kriminalu.

2. Zakonodavstvo vezano za sprečavanje i prevenciju rodno zasnovanog nasilja

Dokumenti usvojeni na međunarodnom i regionalnom nivou, posebno Istanbulska konvencija, nesumnjivo su uticali na nacionalni sistem zaštite ljudskih prava žena i marginalizovanih zajednica u Makedoniji. Polazeći od činjenice da je nasilje nad ženama manifestacija istorijski nejednake distribucije moći između žena i muškaraca, što dovodi do diskriminacije žena od strane muškaraca, važno je imati uvid u pravni okvir za sprečavanje i zaštitu od diskriminacije koji uključuje:

1. Zakon o prevenciji i zaštiti od diskriminacije iz 2020. godine
2. Zakon o jednakim mogućnostima žena i muškaraca iz 2012. godine
3. Zakon o prevenciji i zaštiti od nasilja nad ženama i nasilja u porodici iz 2021. godine
4. Krivični zakon iz 1996. godine sa svim izmjenama
5. Zakon o zaštiti podataka o ličnosti iz 2020. godine
6. Zakon o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja iz 2019. godine.

Na osnovu analize, a u odnosu na ranije identifikovane obaveze prema međunarodnom pravu, izvučene su preporuke za unapređenje pravnog okvira i usaglašavanja sa međunarodnim standardima za zaštitu žena i djevojčica od rodno zasnovanog nasilja u digitalnoj sferi.

2.1. Zakon o zaštiti od diskriminacije

Osnovni princip na kome se zasniva Zakon o sprečavanju i zaštiti od diskriminacije (**ZSZD**) jeste princip ravнопravnosti. Ovaj zakon sadrži opširnu listu zabranjenih osnova diskriminaciju, kao što su: rasa, boja kože, porijeklo, nacionalna ili etnička pripadnost, pol, spol, seksualna orijentacija, rodni identitet, pripadnost marginalizovanoj grupi, jezik, državljanstvo, društveno porijeklo, obrazovanje, vjera ili vjersko uvjerenje, političko uvjerenje, drugo uvjerenje, invaliditet, godine života, porodično ili bračno stanje, imovinsko stanje, zdravstveno stanje, lično svojstvo i društveni status ili bilo koji drugi osnov (član 5. ZSZD).

ZSZD je rijedak primjer dokumenta koji priznaje pripadnost marginalizovanoj grupi kao osnov za zaštitu od diskriminacije. Da bi se olakšala primjena ove odredbe, zakonodavac marginaliziranu grupu definira kao „grupu pojedinaca koje objedinjuje specifičan položaj u društvu, koji su predmet predrasuda, koji imaju posebne karakteristike koje ih čine podložnim diskriminaciji i/ili nasilju i manjim mogućnostima za ostvarivanje i zaštitu prava i sloboda“. Osobe za koje postoji veća vjerovatnoća da će biti diskriminirane po različitim osnovama mogu se smatrati osobama zaštićenim po ovom osnovu. Zakon o prevenciji i zaštiti nasilja nad ženama i nasilja u porodici prepoznaće određene kategorije žena ranjivih na nasilje, što je važno uzeti u obzir kada se govori o prevenciji diskriminacije i nasilja u digitalnom okruženju. U tom pravcu važno je ukazati da ZSZD preopisuje interseksionalnu diskriminaciju, kao teži oblik, definirajući je kao diskriminaciju po dvije ili više diskriminatorskih osnova koje su simultane i neraskidivo povezane (čl. 4. i 13. ZSZD-a). ZSZD prepoznaće direktnu i indirektnu diskriminaciju, pozivanje, podsticanje i upućivanje na diskriminaciju, zatim uzneniranje, seksualno uzneniranje, viktimizaciju, segregaciju kao posebne oblike diskriminacije. Uzneniranje je definirano kao neželjeno postupanje prema licu ili grupi lica na diskriminatornoj osnovi koje ima za cilj ili posljedicu povredu dostojanstva ili stvaranje prijeteće, neprijateljske, ponižavajuće ili zastrašujuće sredine, pristup ili praksi (član 10. stav 1. ZSZD). Poseban stav uređuje i seksualno uzneniranje kao oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja seksualne prirode, koje ima svrhu ili posljedicu, povredu dostojanstva ili stvaranje prijeteće, neprijateljske, ponižavajuće ili zastrašujuće sredine, pristup ili praksu (član 10 stav 2).

Što se tiče oblasti, ZSZD ne prepoznaće izričito internet kao mjesto gdje može doći do diskriminacije, ali se zato na listi potencijalnih oblasti nalaze javno informisanje i mediji, a postoji i otvorena lista drugih oblasti u do kojih može doći i diskriminacija u digitalnoj sferi (član 3. tač. 6. i 10. ZSZD).

U skladu sa ZSZD, osnovana je Komisija za prevenciju i zaštitu od diskriminacije, koja je nezavisno i stručno tijelo sastavljeno od sedam članova koji postupaju po predstavkama građana za zaštitu od diskriminacije i uzneniranja po svim osnovama i u svim oblastima, uključujući i seksualno uzneniranje, na internetu. Pored Komisije za prevenciju i zaštitu od diskriminacije, žrtve diskriminacije mogu tražiti zaštitu u sudskim postupcima u kojima mogu tražiti i naknadu za pretrpljenu povredu.

2.2. Zakon o jednakim mogućnostima žena i muškaraca

Osnovni cilj Zakona o jednakim mogućnostima žena i muškaraca iz 2012. godine (**ZJMZM**) je postizanje rodne ravнопravnosti i uključivanje rodne perspektive u glavne tokove i politike. ZJMZM definira jednak tretman i eliminaciju direktne i indirektnе diskriminacije na osnovu spola. Ne postoji prepoznavanje višestrukih značenja i opsega rodne kategorije, uključujući struktturnu i političku interseksionalnost roda sa drugim osovinama društvene podjele i nejednakosti, što rezultira ograničenim razumijevanjem koncepta rodne ravнопravnosti i njegovim suočenjem na biošku kategoriju pola. Shodno tome, ovo shvatjanje se ogleda i u konkretnim politikama, aktivnostima, mjerama i mehanizmima zaštite od diskriminacije i promicanja rodne ravнопravnosti, što je vidljivo i iz činjenice da ZJMZM u potpunosti isključuje iz zaštite žene homoseksualne ili biseksualne orientacije, kao i transrodne žene, odnosno ljudi.

U posebnoj odredbi ZJMZM daje definicije pojmove koji se koriste u tekstu zakona, posebno diskriminacije i oblika na kojima se diskriminacija pojavljuje (član 4). Zakon zabranjuje diskriminaciju, uzneniranje i seksualno uzneniranje po osnovu spola u javnom i privatnom sektoru u svim sferama života (član 3. tačka 3). Uzneniranje zasnovano na spolu, ZJMZM definira kao neželjeno ponašanje vezano za spol osobе, čija je svrha ili učinak narušavanje dostojanstva osobe i stvaranje zastrašujućeg, neprijateljskog, ponižavajućeg, ponižavajućeg i uvredljivog okruženja (član 4. tačka 6). Seksualno uzneniranje na osnovu spola je definirano kao svaki oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja seksualne prirode, čija je svrha

³³ Država je ratifikovala Konvenciju i Opcioni protokol 1994. godine.

³⁴ Konvenciju Vijeća Evrope o zaštiti djece od seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja Makedonija je ratifikovala 2010. godine, a obaveze za njeno sprovećenje i primjenu nastupile su 2012. godine.

³⁵ Makedonija bila je među prvim državama koje su potpisale Istanbulsku konvenciju, dok je Parlament Republike Sjeverne Makedonije u decembru 2017. godine usvojio Zakon o potvrđivanju Konvencije o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama, uključujući nasilje u porodici. Instrument o ratifikaciji dostavljen je 23. marta 2018. godine, a Konvencija je stupila na snagu 1. jula 2018. godine.

ili učinak narušavanje dostojanstva osobe, posebno kada stvara zastrašujuće, neprijateljsko, ponižavajuće, ponižavajuća ili uvredljiva atmosfera (član 4. tačka 7).

ZJMZM je jedan od rijetkih zakona koji prepoznae IKT kao potencijal za održavanje nejednakosti između žena i muškaraca što rezultira diskriminacijom i nasiljem nad ženama i djevojčicama u digitalnoj sferi. Shodno tome, ZJMZM predlaže osnovne mjere za ostvarivanje principa jednakih mogućnosti za žene i muškarce uvođenjem normativnih mjeru u oblasti IT-a. U periodu pripreme ove studije formirana je radna grupa pri Ministarstvu za rad i socijalna pitanja za pripremu Nacrta zakona o ravnopravnosti polova, koji treba da zamjeni postojeći ZJMZM i uskladi ga sa savremenim pravnim standardima za postizanje rodne ravnopravnosti. Konačni tekst nije javno dostupan, ali nema sumnje da je procedura za pripremu i donošenje novog zakona u ovoj oblasti prilika da se okvir unaprijedi na način da se prepozna rodna dimenzija u diskriminaciji i uznemiravanju žena, uključujući uznemiravanje na internetu.

Prema postojećem ZJMZM-u, nadležni za zaštitu prava na jednako postupanje po spolu su predstavnici u okviru Ministarstva rada i socijalne politike, Ombudsman, Komisije za sprječavanje i zaštitu od diskriminacije i nadležni sud (član 20).

2.3. Zakon za zaštitu od nasilja nad ženama i nasilja u porodici

U Makedoniji je 2004. godine prvi put uspostavljen sistem građansko-pravne zaštite od nasilja u porodici, kroz izmenu odredaba Porodičnog zakona (2004), a deset godina kasnije donošenjem posebnog Zakona o sprečavanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici. nasilje (2014). Ovim zakonom je definisano nasilje u porodici, utvrđene su nadležnosti institucija u sistemu prevencije i zaštite žrtava nasilja u porodici, kao i privremene mjeru zaštite žrtava nasilja u porodici. Zakon o sprečavanju i zaštiti nasilja nad ženama i nasilja u porodici iz 2021. godine (ZSNZP) je ključni pravni dokument za bavljenje nasiljem nad ženama i djevojčicama, koji istovremeno uzima u obzir rodnu dimenziju nasilja nad ženama, prepoznae uzroke i posljedice nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja uopšte i na odgovarajući način predlaže mjeru i aktivnosti za prevenciju, ali i pomoći i podršku ženama koje su preživjele nasilje.³⁶ Ovaj zakon ukazuje da sprečavanje i zaštita od rodno zasnovanog nasilja nad ženama i nasilja u porodici više nije dobra volja pojedinaca, već obaveza države kroz sve nadležne institucije da se ponašaju odgovorno, adekvatno, brzo i efikasno. Imajući u vidu da ugnjetavanje u društvu dolazi iz više izvora i da je jedna grupa žena podložnija nasilju od drugih, Nacionalni savjet žena prepoznae ranjive žene i njihove potrebe za koje su potrebne specifične mjeru i aktivnosti u prevenciji i zaštiti od rodno zasnovano nasilje. Takođe predviđa odgovarajuće prilagođavanje mera, aktivnosti i usluga za žrtve specifičnim potrebama žena sa invaliditetom.

ZSNZP prepoznae sve vrste rodno zasnovanog nasilja kao što su: fizičko, psihičko, ekonomsko nasilje, uhođenje, seksualno nasilje i silovanje, seksualno uznemiravanje, prisilni brak, sakacanje ženskih genitalija, prisilni abortus i prisilna sterilizacija i trgovina ljudima. Ovaj zakon je jedini zakon koji prepoznae seksualno uznemiravanje na internetu i definiše ga kao - verbalno, neverbalno ili drugo ponašanje seksualne prirode, koje za svrhu ili posljedicu ima povredu dostojanstva ili stvaranje prijetećeg, neprijateljskog, ponižavajućeg ili zastrašujućeg okruženja, pristup ili praksu, putem elektronskih sredstava komunikacije. Po prvi put, ZSNZP eksplicitno definiše i ukazuje na specifičnost seksualnog uznemiravanja na internetu. U cilju sveobuhvatne i efikasne zaštite žrtava digitalnog nasilja, neophodno je da se karakteristike uznemiravanja i drugih oblika digitalnog nasilja odraze i u krivičnom zakonodavstvu.

Žrtve rodno zasnovanog nasilja imaju pravo na sudsku zaštitu u parničnom i krivičnom postupku pred nadležnim sudom (član 82. ZSNZP). Radi otklanjanja neposredne i ozbiljne opasnosti po život i fizički i psihički integritet žrtve i članova njene porodice, sud može izreći hitnu mjeru zaštite – udaljenje počinjocu iz kuće i zabranu približavanja domu. U cilju zaustavljanja nasilja, otklanjanja posledica počinjenog nasilja i preduzimanja delotvornih mera prema počinjocu nasilja, a radi otklanjanja razloga za ponavljanje nasilja, sud može nasilniku izreći niz privremenih mera zaštite, uključujući zabranu uznemiravanja, uznemiravanja, telefoniranja, kontakta ili na drugi način komuniciranja direktno ili indirektno sa žrtvom. Ova mjeru se može primijeniti kada se rodno zasnovano nasilje dešava na internetu.

U slučajevima kada nadležne institucije ne postupaju sa dužnom pažnjom prema žrtvi i ne preduzmu efi-

kasne i blagovremene radnje kako bi sprečile nasilje ili adekvatnu zaštitu žrtve, ona može podneti tužbu pred građanskim sudom radi utvrđivanja odgovornosti za propust institucije da postupati s dužnom pažnjom, odgovorno lice ili zaposleni u ustanovi (član 83. ZSNZP).

2.4. Krivično-pravna zaštita

Izmjenama Krivičnog zakonika Makedonije (KZ) 2004. godine po prvi put je definisano nasilje u porodici, a za devet krivičnih djela protiv života, tijela i sigurnosti žrtava predviđena je stroža sankcija ako je konkretno krivično djelo počinjeno u kontekstu nasilja u porodici. To su krivična djela: ubistvo (član 123. stav 2. tačka 2); ubistvo na mah (član 125); tjelesna povreda (član 130. stav 2); teška tjelesna povreda (član 131. stav 2. i 6); prinuda (član 139. stav 2); protivpravno lišenje slobode (član 140. stav 2); ugrožavanje sigurnosti (član 144. stav 2); preljuba zloupotrebotom položaja (član 189. stav 2); i posredovanje u prostituciji (član 191. stav 3).

Način na koji su postavljene odredbe KZ, uključujući odredbe o nasilju u porodici, rodno su neutralne i ne postoje posebna krivična djela koja zabranjuju nasilje nad ženama i djevojčicama. Žene, kao zaštićeni subjekt, pominju se u krivičnim djelima u vezi sa nezakonitom oplodnjom, nezakonitim prekidom trudnoće i sterilizacijom koja predstavljaju specifična krivična djela protiv reproduktivne slobode žena. Krivični zakonik još uvijek ne prepoznae silovanje počinjeno u kontekstu nasilja u porodici, ostavljajući značajan broj žrtava izvan sistema zaštite od seksualnog nasilja. U dijelu definicija KZ utvrđuje da nasilje nad djetetom, pored nasilja u porodici, obuhvata i psihičko nasilje, nasilje putem interneta, vršnjačko nasilje, kao i uhođenje i praćenje djeteta (član 122. tačka 41). Ovo je jedina odredba u javnom tekstu KZ-a koja pominje nasilje preko interneta.

U periodu izrade ove studije započeta su dva paralelna procesa za usklađivanje KZ sa Istanbulskom konvencijom i stvaranje komplementarnog pravnog okvira koji će obezbijediti građanskopravnu zaštitu (ZSNZP) i krivičnopravnu zaštitu (KZ). Naime, Vlada Republike Sjeverne Makedonije je u avgustu 2021. godine uputila Skupštini Republike Sjeverne Makedonije Prijedlog izmjena i dopuna Krivičnog zakonika kojim se vrši značajno usklađivanje sa tekstrom Istanbulske konvencije. Predloženim izmjenama i dopunama mijenja se obilježje krivičnog djela silovanja na način da je ključni element krivičnog djela nedostatak pristanka žrtve, za razliku od prethodnog, gdje su otpor i protivljenje žrtve, te prinuda i prijetnja od počinjoca bili definirani kao ključni elementi. Nepriznavanje silovanja počinjenog u kontekstu nasilja u porodici, kao kvalifikacionog elementa se nastavlja, uprkos preporukama Komiteta za eliminaciju svih oblika diskriminacije žena iz 2018. godine, koje zahtijevaju od države da kriminalizira silovanje u braku i ukloni penetraciju iz materijalne definicije zločina silovanja.³⁷

Prijedlogom izmjena i dopuna Krivičnog zakonika po prvi put se prepoznae krivično djelo uhođenje i seksualno uznemiravanje, ali nije prepoznat poseban oblik seksualnog nasilja putem interneta, pa se nastavlja sa zakonskim prazninom u sankcionisanju ovih oblika nasilja nad ženama i djevojkama.

U okviru Ministarstva unutrašnjih poslova djeluje Odjeljenje za kompjuterski kriminal i digitalnu forenziku, gdje se nalaze ključni resursi i stručnost za postupanje u slučajevima nasilja i kriminala počinjenih putem interneta. Žrtve rodno zasnovanog nasilja počinjenog na internetu mogu se obratiti ovom Odjeljenju sa zahtjevom za identifikaciju i procesuiranje počinitelja, a Ministarstvo unutrašnjih poslova je dužno da o navodima prijave obavijesti Javno tužilaštvo koje odlučuje da li će izvršiti istragu i krivično goniti počinjoca. Žrtva ima pravo da podnese krivičnu prijavu direktno Javnom tužilaštvu protiv počinjoca krivičnog djela počinjenog na internetu. Javni tužilac, ako odluči da goni počinjoca, može podići optužnicu i pokrenuti sudski postupak u kojem žrtva ima pravo da učestvuje kao oštećenik i traži naknadu štete.

2.5. Zakonodavstvo kojim se uređuje pitanje informacijsko-komunikacijskih tehnologija

U pogledu opšte zaštite od krivičnih djela počinjenih informaciono-komunikacionim tehnologijama, KZ sadrži definiciju računarskog sistema i računarskih podataka. Računarski sistem je svaki uređaj ili grupa međusobno povezanih uređaja od kojih jedan ili više vrši automatsku obradu podataka prema određenom programu (član 122. tačka 26), dok računarski podaci predstavljaju činjenice, informacije ili pojmove u obliku pogodnom za obradu. preko računarskog sistema, uključujući i program koji računarski sistem može da pusti u rad (član 122. tačka 27). U posebnim krivičnim djelima zakonodavac je posebno propisao radnje koje se vrše putem računarskog sistema, odnosno poseban oblik postojećih krivičnih djela kada se vrše putem računarskog sistema.

³⁶ Службен весник на РСМ бр. 24/2021. Закон за спречавање и заштита од насиљство врз жените и семејното насиљство, доступно: <https://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/2021/1a28a922f364401e94935d4d694b9d75.pdf>, pristupljeno: 09.10.2022.године.

³⁷ Committee on the Elimination of Discrimination against Women. Concluding observations on the sixth periodic report of the former Yugoslav Republic of Macedonia, 2018, CEDAW/C/MKD/CO/6.

Osnovno krivično delo *ugrožavanje bezbednosti* obuhvata tešku opasnost po život ili telo oštećenog ili život i telo njemu bliske osobe (član 144). Kvalifikacioni element je izvršenje krivičnog dela u kontekstu nasilja u porodici (član 144. stav 2), a ako je krivično delo izvršeno putem informacionog sistema, odnosno lice koje preko informacionog sistema prijeti da će izvršiti krivično delo, kazna zaprećena zatvorom od pet godina ili stroža za lice zbog njegovog pola, rase, boje kože, roda, pripadnosti marginalizovanoj grupi, etničke pripadnosti, jezika, državljanstva, socijalnog porijekla, religije ili vjerskog uverenja, drugih vrsta uvjerenja, obrazovanja, političke pripadnosti, ličnog ili društvenog statusa, mentalnog ili fizičkog invaliditeta, starosti, porodičnog ili bračnog statusa, imovinskog stanja, zdravstvenog stanja ili po bilo kom drugom osnovu predviđenom zakonom ili potvrđenim međunarodnim ugovorom, kazniće se zatvorom od jedne do pet godina (član 144. stav 4). Samo ovo krivično djelo sadrži stav koji se odnosi na zaštitu žrtava nasilja u porodici i istovremeno štiti ukoliko je krivično djelo počinjeno putem informacionog sistema.

Unošenje u kompjuterski informacioni sistem ličnih podataka u namjeri da se njime pribavi neka korist za sebe ili drugo lice ili nanese štetu drugome smatra se krivičnim djelom – zloupotreba ličnih podataka (član 149). Odredba nema kvalifikacioni element koji štiti žrtve od zloupotrebe ličnih podataka na osnovu pola. S druge strane, zakonodavac kao krivično delo prepoznaje i neovlašćeno sprečavanje ili ograničavanje pristupa sistemu javnog informisanja (član 149a).

KZ zabranjuje proizvodnju, distribuciju, nuđenje i prenošenje dječije pornografije, kao i posjedovanje dječije pornografije (član 193a). Ako su elementi osnovnog krivičnog djela – proizvodnja i distribucija dječije pornografije izvršeni putem kompjuterskog sistema ili drugog sredstva masovne komunikacije, počinilac će biti strože kažnjen. Pored toga, zakonodavac je predviđao i kaznu za počinioča koji kompjuterskim i komunikacionim sredstvima, zakazivanjem sastanka ili na drugi način, namami djete koje nije navršilo 14 godina da se bavi preljubom ili drugom seksualnom aktivnošću ili proizvodi dječiju pornografiju, a ako sa takvom namjerom i direktnim susret sa djetetom (član 193-b).

Krivični zakonik je usklađen sa Konvencijom o kibernetičkom kriminalu Vijeća Evrope na način da sadrži posebna krivična djela kojima se kažnjava šteta i neovlašteni pristup računarskom sistemu (član 251. KZ). Ovo uključuje neovlašteno brisanje, modifikaciju, oštećenje, prikrivanje ili bilo koju drugu radnju koja će učiniti neupotrebljivim računalne podatke, program ili uređaj za održavanje informacionog sistema ili će onemogućiti ili otežati korištenje računalnog sistema, podataka ili programa ili kompjutersku komunikaciju. Ista odredba kažnjava provalu u tuđi računar ili sistem s namjerom korištenja njegovih podataka ili programa u svrhu sticanja protivpravne imovinske ili druge koristi za sebe ili drugog ili nanošenje imovinske ili druge štete, kao i neovlašteno presretanje podataka korištenjem tehničkih sredstva. Takođe je kažnjivo stvaranje i/ili unošenje računarskog virusa u tuđi računar ili računarsku mrežu (član 251-a KZ).

Prema Konvenciji Vijeća Evrope o kibernetičkom kriminalu, KZ sadrži odredbu koja kažnjava kompjutersku prevaru, koja može uključivati unošenje neistinitih podataka u računar ili informacioni sistem, neunošenjem istinitih podataka, promjenom, brisanjem ili prikrivanjem računarskih podataka, falsifikovanjem podataka, te elektronskim potpisom ili na drugi način uticati na lažan rezultat prilikom elektronske obrade i prenosa podataka (član 251-b).

Krivični zakon takođe zabranjuje kompjutersko falsifikovanje. Naime, zabranjene su radnje s namjerom korištenja računarskih podataka koji su neovlašteno kreirani, uneseni, promijenjeni, obrisani ili neupotrebljivi, a mogu poslužiti kao dokaz o činjenicama koje imaju vrijednost za pravne odnose ili ako se takvi podaci ili programi koriste, kao stvarna (član 379-a).

Krivični zakon je 2009. godine dopunjeno krivičnim djelom širenje rasističkog i ksenofobičnog materijala putem kompjuterskog sistema, a 2014. godine dopunjena je lista osnova po kojima se krivično djelo može izvršiti. Naime, odredba zabranjuje širenje rasističkog i ksenofobičnog pisanih materijala, slike ili drugog prikaza ideje ili teorije koja pomaže, promiče ili podstiče mržnju, diskriminaciju ili nasilje, prema bilo kojoj osobi ili grupi, na osnovu spola, rase, boje kože, roda, pripadnosti marginaliziranoj grupi, etničke pripadnosti, jezika, državljanstva, društvenog porijekla, vjerske ili vjerskog uverenja, druge vrste uvjerenja, obrazovanje, politička pripadnost, lični ili društvenog statusa, mentalnog ili fizičkog invaliditeta, dobi, porodičnog ili bračnog statusa, imovinskog stanja, zdravstvenog stanja ili po bilo kom drugom osnovu predviđenom zakonom ili potvrđenim međunarodnim ugovorom (član 394-d). Ovako definisana odredba, iako se izričito ne odnosi na rodno zasnovano nasilje nad ženama i djevojčicama, može se koristiti u postojecem pravnom sistemu za kriminalizaciju određenih radnji nad ženama i djevojčicama koje se dešavaju u digitalnoj sferi. Osim toga, zakonodavac je zabranio negiranje, minimiziranje, odobravanje ili opravdavanje genocida i zločina protiv čovječnosti, s namjerom izazivanja mržnje, diskriminacije ili nasilja nad osobom ili grupom lica zbog njihove rase, boje kože,

nacionalnosti, etničke pripadnosti, porijekla, vjera ili uvjerenje, mentalni ili fizički invaliditet, spol, rodni identitet, seksualna orientacija i političko uvjerenje (član 407-a).

2.6. Zakonodavstvo kojim se uređuje zaštita ličnih podataka

Ustav Republike Severne Makedonije postavlja opšti okvir za razvoj principa zaštite ličnih podataka kao osnovnog prava. Građanima se garantuje sigurnost i tajnost ličnih podataka i zaštita od povrede ličnog integriteta koja proističe iz registracije podataka o njima obradom podataka (član 18). Dodatno, u članu 25. Ustav predviđa da se „svakom građaninu garantuje poštovanje i zaštita privatnosti njegovog ličnog i porodičnog života, dostojanstva i ugleda“.

Usvajanjem Zakona o zaštiti podataka o ličnosti 2005. godine uspostavljen je novi koncept koji podrazumeva uključivanje prava na privatnost u pravni sistem, zaštitu prava na privatnost građana, tačnije zaštitu njihovih lične podatke. Pravni okvir za zaštitu ličnih podataka dopunjeno je Zakonom o ratifikaciji Konvencije za zaštitu fizičkih lica u pogledu automatske obrade ličnih podataka, kao i Zakonom o ratifikaciji Dodatnog protokola uz Konvenciju o zaštiti fizičkih lica u pogledu automatske obrade ličnih podataka, u odnosu na nadzorne organe i prekogranični prenos podataka.

Povećana elektronska obrada ličnih podataka, proširenje upotrebe interneta nametnuli su potrebu modernizacije i proširenja regulative zaštite ličnih podataka na evropskom tlu. Opšta uredba o zaštiti podataka o ličnosti usvojena je 27. aprila 2016. godine, čime su otvoreni reformski procesi u oblasti zaštite podataka o ličnosti. U cilju transponovanja odredbi uredbe u nacionalno zakonodavstvo, 2020. godine je usvojen novi Zakon o zaštiti podataka o ličnosti (ZZLP), gde su, između ostalog, definisane definicije pojmove koji se koriste u tekstu Zakona. Svaka informacija koja se odnosi na identifikovano fizičko lice ili fizičko lice koje se može identifikovati (subjekt ličnih podataka) smatra se ličnim podatkom, a identifikovano fizičko lice je osoba čiji se identitet može utvrditi direktno ili indirektno, posebno na osnovu identifikatora kao što je prvi i prezime, matični broj građanina, podaci o lokaciji, onlajn identifikator ili na osnovu jedne ili više karakteristika specifičnih za njegov fizički, fiziološki, genetski, mentalni, ekonomski, kulturni ili društveni identitet tog fizičkog lica.

Definicija ličnih podataka ne odnosi se eksplicitno na fotografije i video zapise kao formate koji sadrže lične podatke, međutim praksa nadležnih institucija na domaćem nivou, kao i praksa Evropskog suda za ljudska prava, uključuje fotografije i video zapise kao zaštićeni objekti prava na privatnost. Pristanak subjekta ličnih podataka na njihovu obradu je svaka slobodno data, konkretna, informisana i nedvosmisleno izražena volja, putem izjave ili jasno potvrđene radnje, kojom se izražava pristanak na obradu njegovih ličnih podataka. Povreda sigurnosti ličnih podataka je svaka povreda sigurnosti koja dovodi do slučajnog ili nezakonitog uništenja, gubitka, izmjene, neovlaštenog otkrivanja ili pristupa ličnim podacima koji se prenose, pohranjuju ili na drugi način obrađuju. Posebne kategorije ličnih podataka su lični podaci koji otkrivaju rasno ili etničko porijeklo, političke stavove, vjerska ili filozofska uvjerenja ili članstvo u sindikatu, kao i genetski podaci, biometrijski podaci, podaci koji se odnose na zdravlje ili podaci o seksualnom životu ili seksualnoj orientaciji. Fizičko lice. Podaci koji se odnose na zdravlje su lični podaci koji se odnose na fizičko ili psihičko zdravlje fizičkog lica, uključujući podatke o primljenoj zdravstvenoj zaštiti koji otkrivaju podatke o njegovom zdravlju (član 4).

ZZLP garantuje zaštitu ličnih podataka svakog pojedinca bez diskriminacije na osnovu njegove nacionalnosti, rase, boje kože, vjerskih uvjerenja, etničke pripadnosti, spola, jezika, političkih ili drugih uvjerenja, materijalnog položaja, porijekla po rođenju, obrazovanja, socijalnog porijekla, državljanstva, mjesto ili vrstu prebivališta ili bilo koje drugo lično svojstvo (član 5). Priključivanje, obrada i pohranu ličnih podataka može se vršiti samo u specifične, jasne i legitimne svrhe. ZZLP jasno utvrđuje način i postupak priključivanja, obrade i čuvanja, a svako odstupanje od propisanih pravila znači povredu prava na lične podatke.

Postoje određena ograničenja kada je moguće odstupiti od pravila zaštite osobnih podataka koja su iscrpno navedena u ZZLP-u i mogu se primijeniti u ograničenim situacijama. Obaveza zaštite ličnih podataka može se ograničiti u skladu sa suštinom osnovnih prava i sloboda i kada predstavlja neophodnu i srazmjeru mjeru kako bi se osiguralo: nacionalna sigurnost; obrana; javna sigurnost; sprečavanje, istragu, otkrivanje ili krivično gonjenje počinilaca krivičnih dela ili izvršenje izrečenih krivičnih sankcija, uključujući sprečavanje i sprečavanje ugrožavanja javne bezbednosti; drugi važni ciljevi od opštег javnog interesa za Republiku Severnu Makedoniju, a posebno važan ekonomski ili finansijski interes Republike Severne Makedonije, uključujući monetarna, budžetska i poreska pitanja, javno zdravstvo i socijalnu zaštitu; zaštita nezavisnosti sudova i sudske poslovne prakse; sprečavanje, istraživanje, otkrivanje i krivično gonjenje kršenja etičkih pravila za regulisane profesije; praćenje, inspekcijski nadzor ili regulatorne funkcije koje su barem povremeno vezane za ispunjavanje nadležnosti državnih organa u slučajevima iz tač. 1) do 5) i tač. 7) ovog stava; zaštitu ličnih podataka subjekta ili

prava i sloboda drugih fizičkih lica; implementacija zahtjeva u parničnom postupku.

U svim ostalim situacijama, kada dođe do povrede odredaba koje propisuju način prikupljanja, obrade i čuvanja ličnih podataka, subjekt ličnih podataka ima pravo samostalno ili putem udruženja podnijeti zahtjev za zaštitu ličnih podataka Agenciji za zaštitu ličnih podataka (čl. 97. i 100. ZZLP). Osim zaštite pred Agencijom, oštećeni može podnijeti tužbu za zaštitu podataka o ličnosti nadležnom sudu u kojoj može tražiti naknadu materijalne i nematerijalne štete prouzrokovane povredom ličnih podataka.

Osim zabrane diskriminacije u postupcima zaštite ličnih podataka na osnovu spola, ZZLP je rodno neutralan i ne sadrži posebne odredbe koje bi štitile pravo na privatnost žena i djevojaka.

2.7. Zakonodavstvo o slobodi pristup informacijama

Zakonom o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja iz 2019. godine (**ZSPIJK**) uređuju se uslovi, način i postupak za ostvarivanje prava na slobodan pristup informacijama od javnog značaja dostupnim organima državne vlasti, opštinskim organima, gradu Skoplju i opština. u gradu Skoplju, ustanove i javne službe, javna preduzeća, pravna i fizička lica koja vrše javna ovlašćenja utvrđena zakonom i delatnosti od javnog interesa i političke stranke u oblasti prihoda i rashoda. Bitan element prava na pristup informacijama javnog karaktera, ali nije ograničen na njega, jeste javni interes i pravo pravnih i fizičkih lica da budu upoznate sa informacijama koje mogu ukazivati na zloupotrebu službenog položaja i koruptivno ponašanje; nezakonitog sticanja ili trošenja budžetskih sredstava; o potencijalnom sukobu interesa; spriječiti i otkriti ozbiljne prijetnje po zdravlje i život ljudi; spriječiti i otkriti prijetnje po životnu sredinu; pomoći u razumijevanju pitanja za koje se kreira javna politika ili se vodi parlamentarna rasprava i omogućiti jednak tretman svakog građanina pred zakonom (član 3).

Nosioci informacija mogu odbiti zahtjev za pristup ličnim podacima, čije bi objavljivanje značilo povredu zaštite podataka o ličnosti (član 6). Prema postupku za ostvarivanje prava na pristup informacijama javnog karaktera, Agencija za zaštitu prava na pristup informacijama javnog karaktera nadležna je da postupa po žalbi na odluku vlasnika informacije do kojima je odbio ili odbio zahtjev za davanje informacija, a ne u slučaju kada se daje informacija koja je zakonom ograničena, odnosno informacija koja sadrži lične podatke. U slučaju povrede prava na lične podatke, oštećeni može tražiti zaštitu u skladu sa Zakonom o zaštiti podataka o ličnosti. ZPIJK je rodno neutralan i ne sadrži posebne odredbe koje bi štitile pravo na privatnost žena i djevojčica.

3. Preporuke

U cilju daljeg usklađivanja zakonodavstva Makedonije sa međunarodnim standardima ljudskih prava, a u cilju osiguranja i zaštite u slučaju rodno zasnovanog nasilja počinjenog putem IKT potrebno je izvršiti izmjene postojećih propisa. U ZSVD osigurati da internet prepoznaje kao mjesto gdje može doći do diskriminacije. Kako je formirana radna grupa pri Ministarstvu za rad i socijalna pitanja za pripremu Nacrtu zakona o ravnopravnosti polova, koji treba da zamijeni postojeći ZJMZM i uskladi ga sa savremenim pravnim standardima za postizanje rodne ravnopravnosti, potrebno je osigurati da se prepozna rodna dimenzija u diskriminaciji i uzneniranju žena, uključujući uzneniranje na internetu. Potrebno je usvojiti predložene izmjene i dopune Krivičnog zakonika koji po prvi put prepoznaje krivično djelo uhođenja i seksualnog uzneniranja, uz dopunu da se uvede poseban oblik seksualnog nasilja putem interneta, kako bi se eliminirale zakonske praznine u sankcionisanju ovih oblika nasilja nad ženama i djevojkama. U tabeli je dat detaljan pregled zakonskih odrebi koje se trebaju usvojiti ili mjenati.

Plan aktivnosti za usklađivanje zakonodavstva sa međunarodnim obavezama u oblasti sprečavanja i prevencije rodno zasnovanog nasilja putem informacijsko-komunikacijskih tehnologija

Naziv zakona	Odredba koju treba usvojiti	Odredba koja se mijenja/dopunjava
Zakon o sprečavanju i zaštiti od diskriminacije³⁸		Članu 10. dodati stav 3. koji će glasiti: „Seksualno uzneniranje na internetu je svako verbalno, neverbalno ili drugo ponašanje seksualne prirode, koje ima za svrhu ili posljedicu povredu dostojanstva ili stvaranje prijetećeg, neprijateljskog, ponajavajućeg ili zastrašujućeg okruženja, pristupa ili prakse, putem elektronskih sredstava komunikacije.“
Zakon o jednakim mogućnostima za žene i muškarce		- U članu 3. stav 2. iza riječi seksualno uzneniranje dodaju se riječi: “Seksualno uzneniranje na internetu”. - U član 3. t. 3. iza riječi pol dodaju se riječi “i rod”. - U članu 4. t. 2., 3., 5., 6. i 7. iza riječi pol dodaju se riječi “i rod”. - U članu 4. t. 4. iza riječi “pol” i dodaje se riječ rod. - U članu 4. iza tačke 7. dodaje se nova tačka 7-a koja glasiti: „Seksualno uzneniranje na internetu je svako verbalno, neverbalno ili drugo ponašanje seksualne prirode, koje ima za svrhu ili posljedicu povredu dostojanstva ili stvaranje prijetećeg, neprijateljskog, ponajavajućeg ili zastrašujućeg okruženja, pristupa ili prakse, putem elektronskih sredstava komunikacije.” - U članu 5. stav 1. tačka se briše i dodaju riječi “i rod”. - U članu 9. st. 1. iza riječi pol dodaju se riječi “i rod”. - U članu 17. st. 2., tačka se briše i dodaju riječi “i rod”.
Krivični zakonik	Nakon člana 144, dodaju se dva nova člana koja glase: 144-a Uhođenje 1) „Svako ko u više navrata neovlašćeno prati, progoni ili se na drugi način miješa u lični život drugoga, ili uspostavi ili pokuša uspostaviti neželeni kontakt s njim, kretanjem u prostoru u kojem se ta osoba nalazi, zloupotrebom korištenja ličnih podataka, koristeći sredstva komunikacije ili ga na drugi način psihički zlostavlja, uznenirava ili zastrašuje i time izaziva osjećaj nesigurnosti, tjeskobe ili straha za njegovu sigurnost ili sigurnost njemu bliske osobe, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do do tri godine. 2) Ako je delo iz stava (1) ovog člana učinjeno protiv lica sa kojim je učinilac bio ili je bio u bliskoj vezi ili prema detetu, kazniće se zatvorom od šest meseci do pet godina. 3) Gonjenje za djelo iz stava (1) ovog člana poduzima se na prijedlog.“ 144-b Mentalno nasilje (1) „Ko počini psihičko nasilje i namjerno, ponavljajuće prijetnje ponašanje usmjereni drugom licu, čime se naruši psihički integritet te osobe, kaznit će se kaznom	U članu 122. tačka 21. briše se i dodaje: „Nasilje u porodici definira se kao uzneniranje, vrijeđanje, prijetnja sigurnosti, fizička ozljeda, seksualno ili drugo psihičko, fizičko ili ekonomsko nasilje koje izaziva osjećaj nesigurnosti, prijetnje ili straha, uključujući prijetnje takvim radnjama prema supružniku, roditeljima ili djeci ili drugom lica koja žive u bračnoj ili vanbračnoj zajednici ili zajedničkom domaćinstvu, kao i protiv sadašnjeg ili bivšeg supružnika, vanbračnog partnera ili lica koja imaju zajedničko dijete ili su u bliskoj ličnoj vezi, bez obzira da li počinilac dijeli ili je sa žrtvom dijelio isto mjesto stanovanja ili ne“. Nakon člana 122. tačka 21. dodaju se tri nove tačke 21-a; 21-b i 21-c koji glase: T. 21-a „Nasilje nad ženama je kršenje ljudskih prava, diskriminacija žena i odnosi se na sve radnje rodno zasnovanog nasilja koje dovode ili bi mogle dovesti do fizičkih, seksualnih, psihičkih ili ekonomskih povreda ili patnje žena, uključujući direktnе i indirektnе prijetnje i zastrašivanje takvim radnjama, iznuda, samovoljno ograničavanje i/ili lišavanje slobode, bez obzira da li se dešavaju u javnom ili privatnom životu“. T. 21-b „Rodno zasnovano nasilje nad ženama je

³⁸ Usklađivanje sa Istambulskom konvencijom

Naziv zakona	Odredba koju treba usvojiti	Odredba koja se mijenja/dopunjava	Naziv zakona	Odredba koju treba usvojiti	Odredba koja se mijenja/dopunjava
	<p>zatvora od 6 mjeseci do 1 godine.</p> <p>(2) Ako je djelo iz stava 1. izvršeno putem kompjuter-skog sistema, kazniće se zatvorom od 6 mjeseci do jedne godine.</p> <p>(3) Gonjenje krivičnog djela iz stava (1) ovog člana preduzima se po službenoj dužnosti”.</p> <p>Dodaje se novi član 190-a koji glasi:</p> <p>(1) „Onaj ko verbalnom ili fizičkom radnjom koja ima direktno ili indirektno, stvarno ili simbolično značenje navođenje, nepristojne ponude, namamljivanje, izražavanje seksualne želje ili bilo koje druge radnje koja jasno podsjeća na polni odnos ili druge seksualne radnje izjednačene s njim, uznemiravanje osobe koja mu je podređena ili je od njega zavisna, drugu osobu na poslu ili javnom mjestu ili osobu koja je ranjiva zbog starosti, bolesti, invaliditeta, ovisnosti o drogama, trudnoće ili teške tjelesne ili mentalne smetnje, a time će povrijediti njegovo dostojanstvo, prouzročiti osjećaj nelagode, ljutnje, poniženja ili straha, kazniće se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine.</p> <p>(2) Kaznom iz stava 1. kaznit će se i seksualno uznemiravanje putem interneta.</p> <p>(3) Gonjenje krivičnog djela iz stava (1) ovog člana ovog člana poduzima se na prijedlog.”</p>	<p>nasilje usmjerenog nad ženom zato što je žena ili nešto što je nesrazmjerno pogađa. Rodno zasnovano nasilje nad ženama obuhvata uzroke i rezultat nejednakih odnosa moći između žena i muškaraca kao rezultat društvenog, a ne individualnog problema”.</p> <p>T. 21-c „Žrtva rodno zasnovanog nasilja je svaka žena i devojka do 18 godina starosti nad kojima je pod tim okolnostima počinjeno krivično djelo”.</p> <p>U članu 139. stav 2. iza riječi nasilje dodaju se riječi „odnosno rodno zasnovanog nasilja”.</p> <p>U članu 139. stav 2. mijenja se i glasi:</p> <p>„Ako je krivično djelo iz stava (1) ovog člana učinjeno prilikom izvršenja rodno zasnovanog nasilja nad ženama, nasilja nad ženama ili nasilja u porodici ili iz mržnje ili prema licu koje je posebno ranjivo zbog starosti, invaliditeta ili trudnoće, učinilac će se kazniti zatvorom od šest mjeseci do tri godine.”</p> <p>Članu 139. dodaje se novi stav koji glasi:</p> <p>„Ko je krivično djelo iz stava 1. počinio putem informacionog sistema, kazniće se zatvorom od šest mjeseci do tri godine.”</p> <p>Član 144. mijenja se i glasi:</p> <p>„1) Ko drugome ozbiljno prijeti da će napasti njegov život ili tijelo ili život ili tijelo njemu bliske osobe s namjerom da ga uznemiri ili zastraši, žrtvi, učiniocu se izaziva osjećaj nesigurnosti, prijetnje ili straha. će se kazniti novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine.</p> <p>2) Ko krivično djelo iz stava (1) ovog člana izvrši vršeći rodno zasnovano nasilje, nasilje nad ženama ili nasilje u porodici ili iz mržnje ili prema licu koje je posebno ranjivo zbog starosti, teškog fizičkog ili psihičkog oštećenja ili trudnoća, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do tri godine.</p> <p>3) Kaznom iz stava (3) ovog člana ko krivično djelo iz stava (1) ovog člana učini protiv službenog lica u vršenju službe, advokata, lijekara ili drugog zdravstvenog radnika, novinara ili drugog medijskog radnika ili drugog lice koje obavlja poslove od javnog interesa u toku obavljanja stručnih poslova ili u vezi sa obavljanjem stručnih poslova koje preduzima u okviru svojih ovlašćenja ili prema više lica.</p> <p>4) ko javno ili putem informacionog sistema prijeti da će počiniti krivično djelo za koje je propisana kazna zatvora od pet godina ili teža kazna prema licu zbog njegove pripadnosti određenoj rasi, boje kože, nacionalnosti ili etničkog porijekla, pola, roda, seksualne orientacije, rodnog identiteta, pripadnosti marginaliziranoj grupi, jezika, državljanstva, društvenog porijekla, obrazovanja, vjere ili vjerskog uvjerenja, političkog uvjerenja, drugog uvjerenja, invaliditeta, dobi, porodičnog ili bračnog statusa, imovinskog stanja, zdravstvenog stanja, ličnog svojstva i socijalnog statusa ili drugog osnova predviđenog zakonom ili međunarodnim ugovorom potvrđenim Ustavom Republike Sjeverne Makedonije, kazniće se kaznom zatvora od jedne do pet godina.</p>	<p>5) Gonjenje za krivično djelo iz stava (1) ovog člana preduzima se privatnom tužbom.”</p> <p>U članu 148. dodaje se novi stav koji glasi:</p> <p>“Ukoliko je krivično djelo počinjeno putem informacionog sistema, zaprijećena je kazna zatvora do tri godine.”</p>		

1. Uvod

Ustav Republike Srbije³⁹ propisuje: "opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava i potvrđeni međunarodni ugovori sastavni su deo pravnog poretku Republike Srbije i neposredno se primenjuju" (član 16. stav 2). Republika Srbija (Srbija) je ratifikovala niz međunarodnih dokumenata koji se odnose na razičite oblasti društvenog života i zaštitu ljudskih prava i sloboda.⁴⁰ Potpisivanjem Konvencije o visokotehnološkom kriminalu 185 i Dodatnog protokola Republika Srbija⁴¹ je preuzela i obavezu da stvari normativne i institucionalne prepostavke za uspešno suprotstavljanje kompjuterskom kriminalitetu. U tom pravcu doneseno je više krivčnopravnih i krivčnoprocesnih propisa kojim se osigurava implementacija određenih odredaba ove konvencije čime su stvorene i pravne prepostavke za uspostavu institucionalnih mehanizama. Pored značajnog uspeha u nacionalnom pravnom regulisanju, pojedine oblasti su i dalje ostale pravno neregulisane i nesankcionisane. Srbija je je ratifikovala i niz dokumenata usvojenih od strane Savet Evrope i to: Konvencija o zaštiti prava pojedinaca u vezi sa automatskom obradom ličnih podataka,⁴² Konvencija o zaštiti dece od seksualne eksplotacije i seksualnog zlostavljanja,⁴³ Konvencija o sprečavanju terorizma,⁴⁴ Konvencija o zaštiti prava pojedinaca u vezi sa automatskom obradom ličnih podataka (Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data ETC No. 108)⁴⁵ i Preporuka Saveta ministara državama članicama koja se odnosi na zaštitu ljudskih prava na društvenim mrežama.⁴⁶

Srbija je jedna je od prvih država potpisnica Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istambulske konvencije).⁴⁷ U skladu sa članom 78. stav 2. Istambulske konvencije, Srbija je zadržala pravo da ne primenjuje odredbe iz člana 30. stav 2. i člana 44. stavova 1.e, 3. i 4. Konvencije dok traje usaglašavanje domaćeg krivičnog zakonodavstva.⁴⁸ Pristupanjem Istanbulskoj konvenciji Srbija se

obavezala na usklađivanje svog zakonodavstva, politika i prakse sa međunarodnim standardima u oblasti zaštite žena od nasilja, što podrazumeva inkriminiranje različitih vidova nasilja prema ženama i propisivanje sankcije koje su delotvorne, srazmerne i koje odvraćaju od vršenja krivičnih dela (specijalna i generalna prevencija).

2. Izvršavanje međunarodnih obaveza

CEDAW Komitet je na sedamdesetdrugom zasedanju⁴⁹ razmatrao Četvrti periodični izveštaj Srbije o primjeni Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije te istakao napredak koji je Srbija postigla od 2013. godine⁵⁰, te pozdravio i činjenicu da u periodu od razmatranja prethodnog izveštaja, Srbija je pristupila Konvenciji Saveza Evrope o sprečavanju i borbi Istanbulskoj konvenciji. Istovremeno, Komitet je preporučio, između ostalog, da Srbija nastavi sa isticanjem važnosti realizacije preporuka CEDAW Komiteta, osiguravanjem njihovog stalnog praćenja, evaluacije uticaja i vidljivosti, i njihovim uključivanjem u ostvarivanje ciljeva održivog razvoja od strane države ugovornice kao ključnih za napredak i osnaživanje žena.

U odnosu na zakonodavni okvir i diskriminaciju, CEDAW Komitet je izrazio zabrinutost otežanim usvajanjem u Narodnoj skupštini novih nacrtova Zakona o zabrani diskriminacije koji definiše i zabranjuje direktnu i indirektnu diskriminaciju, seksualno uznemiravanje i podsticanje na diskriminaciju i Zakona o rodnoj ravnopravnosti zbog nedostatka političkog konsenzusa. Srbiji je preporučeno da se ovi zakoni usvoje bez daljeg odlaganja; da se revidira u cilju pravovremenog usvajanja novi Zakon o rodnoj ravnopravnosti u skladu sa Konvencijom, a u saradnji sa organizacijama civilnog društva za prava žena, istovremeno osiguravajući da se on bavi direktnim i indirektnim oblicima diskriminacije, uključujući diskriminaciju na osnovu seksualne orientacije i rodnog identiteta; da se obezbedi dovoljno budžetsko izdvajanje za redovno praćenje i procenu uticaja antidiskriminacionih zakona, kako bi se osiguralo da sve žene, uključujući i najugroženije grupe, u potpunosti iskoriste ovaj zakon, te da se podigne stepen društvene svesti o tim zakonima, posebno među ženama iz osetljivih

³⁹ Ustav Republike Srbije (Sl.glasnik RS br.98/2006 i 115/2021)

⁴⁰ Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima usvojena posebnom rezolucijom Generalne skupštine Un 10.12.1948. garantuje svima jednakost bez obzira na nacionalnost, veru, pol, društveni položaj i politički status. Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima (Zakon o ratifikaciji Medjunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, „Službeni list SFRJ- Medjunarodni ugovori”, broj 7/1971) je propisano da se države članice ovog pakta obavezuju da poštuju i garantuju svim licima koja se nalaze na njihovoj teritoriji i koja potпадaju pod njihovu nadležnost prava priznata ovim Paktom, bez obzira na rasu, boju, pol, jezik, veru, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno poreklo, imovno stanje, rođenje ili svaku drugu okolnost. U pogledu zabrane diskriminacije Republiku Srbiju osim ova dva dokumenta obavezuju i Konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije (Zakon o ratifikaciji Međunarodne konvencije o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije („Sl. list SFRJ”, br. 31/67), Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena (Zakon o ratifikaciji Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena „Sl. list SFRJ - Međunarodni ugovori”, br. 11/81), Konvencija MOR br. 111 o zapošljavanju i izboru zanimanja (Uredba o ratifikaciji Konvencije Međunarodne organizacije rada br.111 koja se odnosi na diskriminaciju u pogledu zapošljavanja i zanimanja Sl. list FNRJ - Međunarodni ugovori br. 3/61), kao i Konvencija UNESCO protiv diskriminacije u oblasti obrazovanja (Konvencija protiv diskriminacije u obrazovanju, usvojena 1960. godine a stupila na snagu 1962. godine. SFR Jugoslavija je ratifikovala ovu Konvenciju 1964. godine), Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (1950), Bečka deklaracija o ljudskim pravima (1993).

⁴¹ Republika Srbija je 7. aprila 2005. godine u Helsinkiju potpisala Konvenciju i Dodatni protokol u vreme postojanja Državne zajednice Srbije i Crne Gore, a 2009. godine Narodna skupština Republike Srbije je ratifikovala oba dokumenta. Obaveza primene ratifikovane Konvencije počela je avgusta 2009. Godine.

⁴² Zakon o potvrđivanju Konvencije o zaštiti lica u odnosu na automatsku obradu ličnih podataka („Sl.list SFRJ – Međunarodni ugovori” br. 1/92, „Sl.list SCG-Međunarodni ugovori, br.11/2005-dr.zakon i „Sl. glasnik RS – Međunarodni ugovori” br. 98/2008-dr. Zakon i 12/2010).

⁴³ Zakon o potvrđivanju Konvencije o zaštiti dece od seksualne eksplotacije i seksualnog zlostavljanja („Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori” br. 1/10).

⁴⁴ Zakon o potvrđivanju Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju terorizma („Službeni glasnik Republike Srbije – Međunarodni ugovori br. 19/2009).

⁴⁵ Konvencija Saveta Evrope o zaštiti pojedinaca od automatske obrade ličnih podataka CETS br. 108 (Council of Europe Convention on Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data, CETS No. 108), <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/108.htm>

⁴⁶ Preporuka Saveta Ministara Saveta Evrope CM/Rec(2012)4 državama članicama koja se odnosi na zaštitu ljudskih prava na društvenim mrežama (Recommendation CM/Rec(2012)4 of the Committee of Ministers to member States on the protection of human rights with regard to social networking services), 2012, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1929453>.

⁴⁷ Konvencija potpisana 4. aprila 2012. godine i ratifikovana 21. novembra 2013. godine Zakon o potvrđivanju Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici („Sl. glasnik RS – Međunarodni ugovori”, br. 12/13)

⁴⁸ Ova rezervacija važi pet godina od dana stupanja na snagu Konvencije u Srbiji i može se produžiti. GREVIO može da traži objašnjenje osnova za opravdanost produženja rezerve i da shodno tome daje sugestije i predloge. GREVIO smatra da rad na ukidanju rezervi u cilju obezbeđivanja pune primene odredaba Konvencije predstavlja sastavni deo postupka procene.

⁴⁹ Održano u periodu od 18.februara do 8. marta 2019. godine, Committee on the Elimination of Discrimination against Women Fourth periodic report submitted by Serbia under article 18 of the Convention, due in 2017, https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/SRB/CEDAW_C_SR-B_4_7321_E.pdf

⁵⁰ Posebno je pozitivno ocenjeno: usvajanje Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći (2018.), kojim je uspostavljen nacionalni mehanizam besplatne pravne pomoći; Zakona o azilu o privremenoj zaštiti (2018), kojim se zabranjuje progon na osnovu „pol, roda, rodnog identiteta, rođno zasnovanog nasilja”; Zakona o sprečavanju nasilja u porodici (2016), kojim se uvode hitne mere za učinioce nasilja u porodici i Zakona o budžetskom sistemu (2015), kojim se vodi rođno odgovorno budžetiranje. Takođe je pozitivno ocenjeno poboljšanje institucionalnog i političkog okvira čiji je cilj ubrzanje eliminisanja diskriminacije žena i promovisanja rođne ravnopravnosti, kroz usvajanje i uspostavljanje sledećih dokumenata i mehanizama: Nacionalna strategija za prevenciju i eliminaciju trgovine ljudima, posebno žena i dece, i zaštitu žrtava (2017-2020) i Akcioni plan (2017-2019); Nacionalni akcioni plan (2017-2020) za sprovođenje Rezolucije 1325 (2000) Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija o ženama i miru i bezbednosti; Nacionalni program za očuvanje i unapređenje seksualnog i reproduktivnog zdravlja (2017); Nacionalna strategija za rođnu ravnopravnost (2016-2020) i Akcioni plan (2016-2018); Nacionalna strategija za socijalno uključivanje Romkinja i Roma (2016-2025) i Savet za praćenje primene preporuka mehanizama UN za ljudska prava (2014).

društvenih grupa (tačke 11. i 12). CEDAW Komitet je preporučio da se preispita Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći, Zakon o sprečavanju nasilja u porodici i novi Nacrt zakona o rodnoj ravnopravnosti sa ciljem da se žrtvama svih oblika rodne diskriminacije, uključujući i ugrožene grupe žena, omogući pristup besplatnoj pravnoj pomoći i omogućiti različitim akterima, uključujući organizacije civilnog društva i univerzitete, pružanje pravne pomoći; osnaži znanja sudstva, tužilaca i advokata o Konvenciji i njihovom kapacitetu da se pozovu na nju i da je direktno primenjuju u sudske postupcima, istovremeno osiguravajući da inicijative za izgradnju kapaciteta adekvatno rešavaju potrebe žena i devojaka (tačka 14).

CEDAW Komitet je izrazio zabrinutost zbog izveštaja o visokom nivou diskriminatorskih rodnih stereotipa koji ometaju unapređenje prava žena u Republici Srbiji, a posebno zbog povećanog broja primera antirodnog diskursa u javnosti i reakcije javnosti u percepciji rodne ravnopravnosti; mizoginičkih izjava koje se izražavaju u medijima, kao i od strane političara na visokom nivou, verskih vođa i akademika, koji su nesakcionisani, kao i promovisanja krajnje konzervativne ideje o tradicionalnoj porodici, sa ženama koje se prvenstveno smatraju majkama.⁵¹ Srbiji je preporučeno, između ostalog, da razvije posebnu strategiju i sproveđe široke javne kampanje, usmerene na žene i muškarce na svim nivoima društva, uključujući i verske vođe, kako bi potvrdili politiku rodne ravnopravnosti⁵² (tačka 22).

U oblasti rodno zasnovanog nasilja CEDAW Komitet je uputio preporuke koje uključuju potrebu sproveđenja analize o rasprostranjenosti i uzrocima rodno zasnovanog nasilja nad ženama i devojkama, razvijanja sveobuhvatne strategije i akcionog plana za eliminisanje svih oblika rodno zasnovanog nasilja nad ženama, pregled i revidiranje Krivičnog zakonika, Zakon o porodici i drugih relevantnih zakona i politika, obezbeđivanje da se slučajevi svih oblika nasilja nad ženama, uključujući i silovanje, pravilno istraže, da se počiniovi procesuiraju i kazne sankcijama koje su srazmerne težini zločina, da žrtve budu zaštićene od ponovnog viktimiziranja i da imaju pristup delotvornim reparacijama, uključujući kompenzaciju; obezbedi blagovremeno i efikasno izdavanje, primenu i održavanje naloga za hitnu zaštitu žena u riziku podrži programe za počinioce kako bi se spričilo ponavljanje krivičnog dela; ojačanja multisektorske saradnje za sprečavanje i borbu protiv svih oblika rodno zasnovanog nasilja i pružanje usluga žrtvama, uključujući Centre za socijalni rad i organizacije civilnog društva; obezbeđenje da sve žene žrtve rodno zasnovanog nasilja, uključujući i žene iz osetljivih društvenih grupa, imaju neometan pristup efikasnoj zaštiti od nasilja, uključujući obezbeđivanje besplatne pravne pomoći; unapređenja sistema za prikupljanje i praćenje slučajeva svih oblika rodno zasnovanog nasilja (tačka 23. i 24).⁵³

Izveštaj Grupe eksperata za akciju protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici⁵⁴ (**GREVIO**) o (bazičnom) postupku procene stanja o zakonodavnim i drugim merama kojima se primenjuju odredbe Istanbulske konvencije za Republiku Srbiju naglašeno je da svi oblici nasilja nad ženama, uključujući nasilje u porodici, nesrazmerno utiču na žene, pa se zbog toga apeluje da se pojavi primena rodne perspektive u sproveđenju Istanbulske konvencije, uključujući njen sproveđenje kad je reč o zakonima i politici vezanim za nasilje u porodici. (stav 8), da se u svim oblastima prava usklade zakonske definicije nasilja nad ženama, rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici na osnovu definicija iz Istanbulske konvencije i da se obezbedi njihova delotvorna primena u praksi⁵⁵ (čl. 3. st. 12).

U GREVIO izveštaju takođe je ukazano da je nephodno da država nastavi da rešava višestruke oblike diskriminacije, zatim da se u svim oblastima prava usklade zakonske definicije nasilja nad ženama, rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici na osnovu definicija iz Istanbulske konvencije i da se obezbedi njihova delotvorna primena u praksi (čl. 3 st. 12). Ukažano je na važnost da se obezbedi snažniji krivično-pravni odgovor na većinu oblika nasilja nad ženama, posebno nasilja u porodici, te eliminiraju teškoće vezane za procesuiranje krivičnih djela propisanih novim krivičnim zakonom i osigura dalje usklađivanje sa Istanbulskom konvencijom.

⁵¹ Ovo je pogoršano nacionalnom kampanjom za podsticanje rađanja i usvajanjem Zakona o finansijskoj podršci porodici sa decom, kojim se nude podsticaji za majke sa tri ili više dece.

⁵² Potrebno je promovisati pozitivne slike žena koje aktivno učestvuju u društvenom, ekonomskom i političkom životu; pratiti upotrebu mizoginog jezika u javnim izjavama i medijskom izveštavanju, ohrabriti medije da uspostave efikasan mehanizam samoregulacije koji bi se bavio ovim jezikom i sproveđe zakonske izmene i dopune, kako bi se autori smatrali odgovornim; iskoristiti obrazovni sistem kako bi se poboljšali pozitivni i nestereotipni prikazi žena.

⁵³ Pored navedenih preporuka, Komitet je uputio i niz drugih preporuka koje se odnose na sprečavanje trgovine ljudima i eksploraciju prostitucije), učešće žena u političkom i javnom životu; zapošljavanje, položaj žena u ruralnim područjima; položaj žena koji pripadaju osetljivim društvenim grupama, jednakost pred zakonom, brak i porodične odnose.

⁵⁴ GREVIO je nezavisno stručno tijelo odgovorno za praćenje implementacije Istanbulske konvencije od strane članica.

⁵⁵ Usvojen je 29. novembra 2019. godine, Final GREVIO Report on Serbia, <https://rm.coe.int/executive-summary-and-recommendations-in-serbian/pd-fa/16809987eb>

U oblasti *primene krivičnog materijalnog prava*, upućena je preporuka da se proširi opseg primene krivičnog dela nasilja u porodici na sve vrste odnosa, uključujući sve bivše partnere, u braku ili ne, i bez obzira nas to da li učinilac deli ili je delio isto prebivalište sa žrtvom ili da li imaju zajedničko dete. Apelovano je da treba raditi na boljem razumevanju pojma i opasnosti od seksualnog proganjanja, promeni definicije seksualnog uznemiravanja u smislu usklađivanja sa članom 40. Istanbulske konvencije, sproveđenju hitne reforme odredbi Krivičnog zakonika koje se odnose na seksualno nasilje.⁵⁶

3. Zakonodavstvo vezano za sprečavanje i prevenciju rodno zasnovanog nasilja

Član 15. Ustava Republike Srbije garantuje da „država jemči ravnopravnost žena i muškaraca i razvija politiku jednakih mogućnosti“.⁵⁷ Ustavom se zabranjuje svaka diskriminacija, neposredna ili posredna, po bilo kom osnovu, a naročito po osnovu rase, pola, nacionalne pripadnosti, društvenog porekla, rođenja, veroispovesti, političkog ili drugog uverenja, imovnog stanja, kulture, jezika, starosti i psihičkog ili fizičkog invaliditeta“ (čl. 21 st.3).⁵⁸

3.1. Zakon o zabrani diskriminacije

Zakon o zabrani diskriminacije⁵⁹ (ZZD) propisuje opštu zabranu diskriminacije, oblike i slučajeve diskriminacije, kao i postupke zaštite od diskriminacije i ustanovljenje Poverenika za zaštitu ravnopravnosti kao samostalan državni organ (član 1). Zakon definiše izraze “diskriminacija” i “diskriminatorsko postupanje” (član 2); neposrednu i posrednu diskriminaciju, povredu načela jednakih prava i obaveza, pozivanje na odgovornost, udruživanje radi vršenja diskriminacije, govor mržnje, uznemiravanje, ponižavajuće postupanje i polno i rodno uznemiravanje i navođenje na diskriminaciju, kao i segregaciju, kao akt kojim fizičko ili pravno lice razdvaja bez objektivnog i razumnog opravdanja druga lica ili grupu lica na osnovu ličnog svojstva. Oblikom diskriminacije smatra se i navođenje na diskriminaciju, u smislu davanja uputstava kako da se preduzimaju diskriminatorski postupci ili navođenjem na diskriminaciju na drugi sličan način (član 5).

ZZD zabranjuje govor mržnje, propisujući da je zabranjeno izražavanje ideja, informacija i mišljenja kojima se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog ličnog svojstva, u javnim glasiliма i drugim publikacijama, na skupovima i mestima dostupnim javnosti, ispisivanjem i prikazivanjem poruka ili simbola i na drugi način (čl.11).

Prema ZZD “zabranjeno je uznemiravanje, ponižavajuće postupanje i polno i rodno uznemiravanje, koje ima za cilj ili predstavlja povredu dostojanstva lica ili grupe lica na osnovu njihovog ličnog svojstva, a naročito ako se time stvara zastrašujuće, neprijateljsko, degradirajuće, ponižavajuće i uvredljivo okruženje“ (čl.12). Pod polnim uznemiravanjem Zakon podrazumeva: “svako verbalno, neverbalno ili fizičko neželjeno ponašanje, koje ima za cilj ili predstavlja povredu dostojanstva lica ili njegovog ličnog integriteta, a koje izaziva strah ili stvara zastrašujuće, neprijateljsko, degradirajuće, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje“. Teški oblici diskriminacije su prop-

⁵⁶ U domenu primene građanskog materijalnog prava, GREVIO snažno podstiče državu da obezbedi da se u potpunosti koriste svi raspoloživi pravni lekovi u pogledu slučajeva nedoličnog ponašanja ili propusta državnih službenika da preduzmu odgovarajuće mere u vezi sa slučajevima nasilja u porodici, posebno kada su žrtve kasnije ubijene od strane svojih zlostavljača, kao i svih drugih oblika nasilja obuhvaćenih Istanbulske konvencijom.

⁵⁷ U članu 16. propisano je da: „spolna politika Republike Srbije počiva na opštepriznatim principima i pravilima međunarodnog prava“, te da „opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava i potvrđeni međunarodni ugovori sastavni su deo pravnog poretka Republike Srbije i neposredno se primenjuju. Potvrđeni međunarodni ugovori moraju biti u skladu s Ustavom“.

⁵⁸ Diskriminacijom se ne smatraju „posebne mere koje Republika Srbija može uvesti radi postizanja pune ravnopravnosti lica ili grupe lica koja su suštinski u nejednakom položaju sa ostalim građanima“ (čl.21. st. 4). Kao ustavno pravo garantovano je i pravo na zaštitu podataka o ličnosti (čl. 42. Ustava), a „zabranjena je i kažnjiva upotreba podataka o ličnosti izvan svrhe za koju su prikupljeni, u skladu sa zakonom, osim za potrebe vođenja krivičnog postupka ili zaštite bezbednosti Republike Srbije, na način predviđen zakonom.“

⁵⁹ Zakon o zabrani diskriminacije (“Sl. glasnik RS” br. 22/2009 i 52/2021)

isani članom 13.⁶⁰, kao i posebni slučajevi diskriminacije (čl. 15-27). Zakonom je određeno da za zaštitu od diskriminacije je nadležan Poverenik za zaštitu ravnopravnosti (čl.33). Za kršenje odredaba ZZD propisana je prekršajna odgovornost i plaćanje novčanih kazni. Radi boljeg sprovođenja Zakona, Republika Srbija je donela i Strategiju prevencije i zaštite od diskriminacije za period od 2022. do 2030. godine⁶¹ dok je u postupku usvajanje Akcionog plana za sprovođenje Strategije.⁶²

3.2. Zakon o rodnoj ravnopravnosti

Zakonom o rodnoj ravnopravnosti⁶³ (ZRR) uređuju se pojam, značenje i mere politike za ostvarivanje i una- pređivanje rodne ravnopravnosti, vrste planskih akata u oblasti rodne ravnopravnosti i način izveštavanja o njihovoj realizaciji, institucionalni okvir za ostvarivanje rodne ravnopravnosti, nadzor nad primenom zakona i druga pitanja od značaja za ostvarivanje i unapređivanje rodne ravnopravnosti. Pod merama za ostvarivanje i unapređivanje rodne ravnopravnosti podrazumevaju stvaranje jednakih mogućnosti za učešće i ravnopravan tretman žena i muškaraca u svim sfarama života, uključujući i oblast tehnološkog razvoja, informaciono-komunikacionih tehnologija i informacionog društva, kao i mera za suzbijanje i sprečavanje svih oblika rodno zasnovanog nasilja, nasilja prema ženama i nasilja u porodici (član 1).

Prema ZRR, diskriminacija na osnovu pola, polnih karakteristika, odnosno roda (čl. 4) je svako neopravданo razlikovanje, nejednako postupanje, odnosno propuštanje (isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva), na otvoren ili prikriven način, u odnosu na lica ili grupe lica, kao i članove njihovih porodica ili njima bliska lica, zasnovano na polu, polnim karakteristikama, odnosno rodu u pristupu pravima. Zakon definira i neposrednu diskriminaciju po osnovu pola.

Diskriminacijom na osnovu pola, polnih karakteristika, odnosno roda, smatra se i uznemiravanje, ponižavajuće postupanje, pretnje i uslovljavanje, seksualno uznemiravanje i seksualno ucenjivanje, rodno zasnovano govor mržnje, nasilje zasnovano na polu, polnim karakteristikama, odnosno rodu ili promeni pola, nasilje prema ženama, nejednako postupanje na osnovu trudnoće, porodiljskog odsustva, odsustva radi nege deteta, odsustva radi posebne nege deteta u svojstvu očinstva i materinstva (roditeljstva), usvojenja, hraniteljstva, starateljstva i podsticanje na diskriminaciju kao i svaki nepovoljniji tretman koji lice ima zbog odbijanja ili trpljenja takvog ponašanja. U članu 6. ZRR definira određene pojmove i to: rod, osetljive društvene grupe, pol, jednake mogućnosti, urodnjavanje, uravnotežena zastupljenost polova, rodno zasnovano nasilje, nasilje prema ženama, nasilje u porodici, uznemiravanje, podsticanje na diskriminaciju po osnovu spola, seksualno, odnosno polno uznemiravanje, seksualno, odnosno polno ucenjivanje, rodno osetljiv jezik, neplaćeni kućni rad, rodni stereotipi, tela za ravnopravnost,

Članom 32. ZRR je „zabranjeno uznemiravanje, seksualno uznemiravanje i seksualno ucenjivanje na radu ili u vezi sa radom na osnovu pola odnosno roda koje čine poslodavci, zaposleni ili druga radno angažovana lica prema drugim zaposlenima ili drugim radno angažovanim licima.“

ZRR zabranjuje svaki oblik nasilja zasnovan na polu, polnim karakteristikama, odnosno rodu i nasilja prema ženama u privatnoj i javnoj sferi (čl. 51) i propisuje dužnost svakog lica, organa javne vlasti, poslodavca, udruženja i ustanove da prijave svaki vid nasilja zasnovan na polu, odnosno rodu i nasilja prema ženama u privatnoj i javnoj sferi (čl. 53). Za kršenje odredaba ZRR propisana je prekršajna odgovornost.⁶⁴

⁶⁰ Teški oblici diskriminacije, podrazumevaju: izazivanje i podsticanje neravnopravnosti, mržnje i netrpeljivosti po osnovu nacionalne, rasne ili verske pripadnosti, jezika, političkog opredeljenja, pola, rodnog identiteta, seksualne orientacije i invaliditeta i starosnog doba; propagiranje ili vršenje diskriminacije od strane organa javne vlasti i u postupcima pred organima javne vlasti; propagiranje diskriminacije putem javnih glasila; ropstvo, trgovina ljudima, segregacija, apartheid, genocid, etničko čišćenje i njihovo propagiranje; diskriminacija lica po osnovu dva ili više ličnih svojstava bez obzira na to da li se uticaj pojedinih ličnih svojstava može razgraničiti (višestruka diskriminacija) ili se ne može razgraničiti (interseksijska diskriminacija); diskriminacija koja je izvršena više puta (ponovljena diskriminacija) ili koja se čini u dužem vremenskom periodu (produžena diskriminacija) prema istom licu ili grupi lica; diskriminacija koja dovodi do teških posledica po diskriminisanog, druga lica ili imovinu, a naročito ako se radi o kažnjivom delu kod koga je pretežna ili isključiva pobuda za izvršenje bila mržnja, odnosno netrpeljivost prema oštećenom koja je zasnovana na njegovom ličnom svojstvu.

⁶¹ Strategija prevencije i zaštite od diskriminacije za period od 2022. do 2030. godine (Sl. glasnik RS br. 12/2022)

⁶² Republika Srbija – Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog, <https://www.mmlmpdd.gov.rs/lat/javne-rasprave.php>

⁶³ "Sl. glasnik RS", br. 52/2021

⁶⁴ Radi boljeg sprovođenja Zakona, Republika Srbija je donela i Strategiju za rodnu ravnopravnost za period od 2021. do 2030. godine i Akcioni plan za 2022. i 2023. godinu za sprovođenje Strategije za rodnu ravnopravnost za period od 2021. do 2030. godine, Strategija za rodnu ravnopravnost za period od 2021. do 2030. godine (Sl. glasnik RS br. 103/2021) i Akcioni plan za 2022. i 2023. godinu za sprovođenje Strategije za rodnu ravnopravnost za period od 2021. do 2030. godine, https://www.paragraf.rs/glasila/rs/Old/reg/rs_2022/r22099_023.htm

3.3. Zakon o sprečavanju nasilja u porodici Republike Srbije

Zakonom o sprečavanju nasilja u porodici⁶⁵ (ZSNP) se uređuje sprečavanje nasilja u porodici i postupanje državnih organa i ustanova u sprečavanju nasilja u porodici i pružanju zaštite i podrške žrtvama nasilja u porodici, uz napomenu da se ne primenjuje se na maloletna lica koja učine delo nasilja u porodici. Cilj zakona je da na opšti i jedinstven način uredi organizaciju i postupanje državnih organa i ustanova i time omogući delotvorno sprečavanje nasilja u porodici i hitnu, blagovremenu i delotvornu zaštitu i podršku žrtvama nasilja u porodici (čl.2).

Nasilje u porodici je definisano u članu 3. ZSNP i predstavlja „akt fizičkog, seksualnog, psihičkog ili ekonomskog nasilja učinioца prema licu sa kojim se učinilac nalazi u sadašnjem ili ranijem bračnom ili vanbračnom ili partnerskom odnosu ili prema licu sa kojim je krvni srodnik u pravoj liniji, a u pobočnoj liniji do drugog stepena ili sa kojim je srodnik po tazbini do drugog stepena ili kome je usvojitelj, usvojenik, hranjenik ili hraničar ili prema drugom licu sa kojim živi ili je živeo u zajedničkom domaćinstvu“.⁶⁶

Za sprečavanje nasilja u porodici i pružanje zaštite i podrške žrtvama nasilja u porodici i žrtvama krivičnih dela određenih ovim zakonom nadležni su policija, javna tužilaštva, sudovi opšte nadležnosti i prekršajni sudovi, kao nadležni državni organi, i centri za socijalni rad, kao ustanove (čl.7), a nepostupanje povlači disciplinskih odgovornost.

3.4. Krivično-pravna zaštita od rodno zasnovanog i digitalnog nasilja – rodna dimenzija nasilja u digitalnom prostoru

U Srbiji, poslednjih godina je izvršeno niz promena u krivičnom i krivičnoprocесном zakonodavstvu, tako da se može reći da u oblasti zaštite od rodno zasnovanog nasilja postoji relativno zadovoljavajući sistem pravne zaštite. Ipak, postojeća povoljna zakonska rešenja i međuinstitucijska saradnja ne ostvaruju brz pozitivan efekat, s obzirom na to da negativni trendovi u masovnoj kulturi, predrasude i stereotipna shvatanja o položaju i ulozi žene u društvu, kulturno prihvaćeni obrazac nasilja, teško stanje u ekonomiji, globalni i lokalni porast nasilja i kriminaliteta, nekonzistentne socijalne politike i prakse i dr. idu u prilog opštem porastu rodno zasnovanog nasilja. To potvrđuju načini sadržani u službenim izveštajima državnih organa, u nezavisnim izveštajima ženskih nevladinih organizacija, ali i u zaključnim komentarima CEDAW i GREVIO kojim se, pored ostalog, država podstiče da pojača svoje napore u prevazilaženju stereotipnih stavova prema ulogama i odgovornostima žena i muškaraca u porodici i društvu, te da nastavi sa zakonskim promenama u skladu sa Istarskim konvencijom i sa sprovođenjem mera za eliminaciju rodnih stereotipa promovisanjem pozitivne slike i suštinske ravnopravnosti žena.⁶⁷

U Krivičnom zakoniku Republike Srbije (KZ) postoji više odredbi i članova zakona koji se mogu dovesti u vezu sa rodno zasnovanim nasiljem. Član 54a KZ kao posebnu otežavajuću okolnost pri odmeravanja kazne kod zločina iz mržnje, između ostalog, uzima pol i rodni identitet, čime se polna i rodna pripadnost dovode u vezu sa mržnjom kao motivom izvršenja krivičnog dela.⁶⁸ Znači, KZ ne predviđa zločin iz mržnje kao posebno krivično delo. Međutim, s obzirom na visok stepen društvene opasnosti, nasilnički karakter, diskriminaciju pripadnika određene društvene grupe, postojanje predrasuda i stereotipa prema pripadnicima određene društvene grupe, kreiranje modela „kulturne mržnje“, visoke „tamne brojke kriminaliteta“ trebalo bi predvideti ovaj oblik kriminalnog ponašanja kao posebno krivično delo.

⁶⁵ Sl. glasnik RS", br. 94/2016

⁶⁶ Zakon o sprečavanju nasilja u porodici primenjuje se i na saradnju u sprečavanju nasilja u porodici (čl. 24-27) u krivičnim postupcima za sledeća krivična dela: proganjanje (član 138a Krivičnog zakonika); silovanje (član 178. Krivičnog zakonika); obljuba nad nemoćnim licem (član 179. Krivičnog zakonika); obljuba nad detetom (član 180. Krivičnog zakonika); obljuba zloupotrebotom položaja (član 181. Krivičnog zakonika); nedozvoljene polne radnje (član 182. Krivičnog zakonika); polno uznemiravanje (član 182a Krivičnog zakonika); podvođenje i omogućavanje vršenja polnog odnosa (član 183. Krivičnog zakonika); posredovanje u vršenju prostitucije (član 184. Krivičnog zakonika); prikazivanje, pribavljanje i posedovanje pornografskog materijala i iskorističavanje maloletnih lica za pornografiju (član 185. Krivičnog zakonika); navođenje deteta na prisustovanje polnim radnjama (član 185a Krivičnog zakonika); zapuštanje i zlostavljanje maloletnog lica (član 193. Krivičnog zakonika); nasilje u porodici (član 194. Krivičnog zakonika); nedavanjedržavanja (član 195. Krivičnog zakonika); kršenje porodičnih obaveza (član 196. Krivičnog zakonika); rodosvrvruće (član 197. Krivičnog zakonika); trgovina ljudima (član 388. Krivičnog zakonika); druga krivična dela, ako je krivično delo posledica nasilja u porodici.

⁶⁷ Petrušić, N., Žunić, N., Vilić, V.: Krivično delo nasilja u porodici u sudskej praksi – nove tendencije i izazovi, Misija OEBS-a u Srbiji, Beograd, 2018., s.12.

⁶⁸ Konstantinović Vilić, S., Petrušić, N., Beker, K.: Društveni i institucionalni odgovor na femicid u Srbiji, I, Udrženje građenki FemPlaz, Pančevo, 2019., s.97.

U Glavi XIII kod krivičnih dela protiv života i tela kod krivičnog dela *teško ubistvo* (čl. 114) kao teži, kvalifikovani oblici ovog krivičnog dela predviđeni su lišenje života deteta ili bremenite žene (čl. 114. tač. 9) i lišenje života člana svoje porodice koga je učinilac prethodno zlostavljao (čl. 114 tač. 10). Iako u čl. 114. tač. 10. u zakonskom tekstu nije posebno naglašeno kog je pola član prodice koji je prethodno zlostavljan, dosadašnja istraživanja femicida su pokazala da je žrtva najčešće ženskog pola. S obzirom na učestalost vršenja krivičnih dela ubistava čije su žrtve žene, a učinoci muškarci predlažemo da se kao oblik teškog ubistva izdvoji femicid kao svako rodno motivisano lišenje života žene, zasnovano na mizoginiji, diskriminaciji i nepoštovanju života i telesnog integriteta žene.⁶⁹

Kod krivičnog dela *navođenje na samoubistvo i pomaganje u samoubistvu* (čl. 119) treba predvideti kao poseban oblik ovog krivičnog dela korišćenje interneta i društvenih mreža za navođenje i pomaganje u samoubistvu, koji bi se kaznjavao istom kaznom kao da je delo izvršeno prema maloletnom licu.

U Glavi XIV navedena su krivična dela protiv sloboda i prava čoveka i građanina. Veza sa rodno zasnovanim nasiljem postoji u čl. 128 KZ koji inkriminiše povredu ravnopravnosti. Kažnjavanje zatvorom do tri godine predviđeno je za onog učinjoca koji, pored ostalog, zbog razlike u polu, seksualne orientacije i rodnog identiteta drugome uskrati ili ograniči prava čoveka i građanina utvrđena Ustavom, zakonima ili drugim propisima ili opštim aktima ili potvrđenim međunarodnim ugovorima ili mu na osnovu ove razlike daje povlastice ili pogodnosti. Teži oblik (st. 2) postoji ako je učinilac službeno lice i izvrši ovo krivično delo u vršenju službe (kazna zatvora od tri meseca do pet godina).

Krivično delo *ugrožavanje sigurnosti* (čl. 138) nije rodno determinisano niti je predviđeno na koji način i kojim sredstvima može biti izvršeno. S obzirom na to da praksa pokazuje da ugrožavanje sigurnosti prenjom može biti izvršeno korišćenjem interneta i društvenih mreža i da su žene često žrtve ovog oblika kriminaliteta, preporučujemo da jedan od oblika ovog krivičnog dela bude ugrožavanje sigurnosti *on line*.

Kod krivičnog dela *proganjanja* (čl. 138a) predviđeno je više radnji izvršenja.⁷⁰ Prilikom nabranja radnji izvršenja krivičnog dela proganjanja smatramo da je bilo neophodno obuhvatiti danas veoma rasprostranjeno oblik proganjanja – proganjanje putem interneta i korišćenjem društvenih mreža. Kao jedan od načina izvršenja proganjanja u opisu krivičnog dela navedeno je da proganjanje može biti izvršeno putem sredstava komunikacije, ali se konkretno ne navodi koja su to sredstva komunikacije. Na taj način je izostala preciznost u formulisanju i potenciranje zabrane zloupotrebe interneta i društvenih mreža. Objašnjenje šta obuhvataju sredstva komunikacije ne postoji ni u čl. 112. KZ (značenje izraza), iako ovaj član, pored ostalog, definiše računarski podatak, rečunarsku mrežu, računarski program, računarski virus i računarski sistem.⁷¹

Kod krivičnog dela *povreda tajnosti pisama i drugih pošiljki* (čl. 142) inkriminisano je neovlašćeno otvaranje tuđeg pisma, telegrama ili kakvog drugog zatvorenog pismena ili pošiljke, ili na drugi način povređivanje njihove tajnosti ili neovlašćeno zadržavanje, prikrivanje, uništenje ili predavanje drugom tuđeg pisma, teleograma ili druge pošiljke ili povreda tajnosti elektronske pošte ili drugog sredstva za telekomunikaciju. Ovim članom je znači sankcionisana i povreda tajnosti elektronske pošte. Na ovaj način je pozitivnim zakonodavstvom regulisano i prisluskivanje i snimanje pričaonica, koje je veoma često na društvenim mrežama. Ipak, kod ovog krivičnog dela potrebno je dodati i predavanje drugome fotografije, snimka, video zapisa koji prikazuju intimne delove tela druge osobe ili drugu osobu u intimnom odnosu.

Kod krivičnog dela *neovlašćenog prisluskivanja i snimanja* (čl. 143), ne konkretizuje se da li se ovo delo odnosi i na komunikaciju u virtualnom svetu. S obzirom na učestalost nadgledanja komunikacija na društvenim mrežama i u pričaonicama, neophodno je radnju ovog dela proširiti i na elektronske komunikacije a ne samo

ograničiti na razgovor, izjavu ili saopštenje.

Neovlašćeno fotografisanje je krivično delo koje se sastoji u tome što učinilac neovlašćeno načini fotografiski, filmski, video ili drugi snimak nekog lica i time osetno zadre u njegov lični život ili ko takav snimak preda ili pokazuje trećem licu ili mu na drugi način omogući da se sa njim upozna (čl. 144). Teži oblik ovog krivičnog dela je ako je učinilac službeno lice koje u vršenju službe učini ovo krivično delo.

KZ je inkriminisano *neovlašćeno objavljivanje i prikazivanje tuđeg spisa, portreta i snimka* (čl. 145). Za učinjoca koji objavi ili prikaže spis, portret, fotografiju, film ili fonogram ličnog karaktera bez pristanka lica koje je spis sastavilo ili na koga se spis odnosi, odnosno bez pristanka lica koje je prikazano na portretu, fotografiji ili filmu ili čiji je glas snimljen na fonogramu ili bez pristanka drugog lica čiji se pristanak po zakonu traži i time osetno zadre u lični život tog lica predviđena je novčana kazna ili zatvor do dve godine.⁷² Zbog rasprostranjenosti tzv. osvetničke pornografije trebalo bi predviđeti kao poseban oblik ovog krivičnog dela objavljivanje i prikazivanje drugom fotografije i video zapisa polno eksplisitnog sadržaja (fotografije i video zapisi koji prikazuju intimne delove tela druge osobe ili drugu osobu u intimnom odnosu), kao i kod krivičnih delo povreda tajnosti pisama i drugih pošiljki (čl. 142). Osim toga, kod krivičnih dela neovlašćeno fotografisanje (čl. 144) i neovlašćeno objavljivanje i prikazivanje tuđeg spisa, portreta ili snimka (čl. 145) pri određivanju radnje izvršenja krivičnog dela treba obuhvatiti i zloupotrebu fotografija ili neovlašćeno objavljivanje podataka koji su objavljeni na internetu ili na društvenim mrežama.

Kako povreda privatnosti može na više načina biti učinjena u virtualnom prostoru, u okviru krivičnog dela *neovlašćeno prikupljanje ličnih podataka* (čl. 146) treba sankcionisati povredu privatnosti koja je učinjena u odnosu na podatke, koje su korisnici objavljivali na društvenim mrežama u cilju neformalne komunikacije sa drugim korisnicima. Ovakav problem može da se javi i u slučajevima kada poslodavci prikupljaju podatke o zaposlenima na osnovu njihovih objava na društvenim mrežama, (sajber mobing).

Kod krivičnih dela protiv časti i ugleda (Glava XVII), uvrede (čl. 170) i iznošenje ličnih i porodičnih prilika (čl. 172) nije inkriminisano izvršenje ovih krivičnih dela putem neovlašćenog korišćenja računarskih usluga ili računarske mreže. Kod krivičnog dela uvrede u st. 2 čl. 170 treba dodati „ako je delo iz st. 1 ovog člana učinjeno putem interneta ili društvenih mreža“.

Krivičnopravna zaštita od seksualnog nasilja obezbeđuje se kroz inkriminiranje ponašanja kojima se štiti polna sloboda (Glava XVIII): silovanje (čl. 178), obljava nad nemoćnim licem (čl. 179), obljava sa detetom (čl. 180), obljava zloupotrebotom položaja (čl. 181), nedozvoljene polne radnje (čl. 182), polno uz nemiravanje (čl. 182a), podvođenje i omogućavanje vršenja polnog odnosa (čl. 183), posredovanje u vršenju prostitucije (čl. 184), prikazivanje, pribavljanje i posedovanje pornografskog materijala i iskoriscavanje maloletnog lica za pornografiju (čl. 185), navođenje deteta na prisustvovanje polnim radnjama (čl. 185a), iskoriscavanje računarske mreže ili komunikacije drugim tehničkim sredstvima za izvršenje krivičnih dela protiv polne slobode prema malolrenom licu (čl. 185b).⁷³

Pozitivno se može oceniti inkriminiranje *polnog uz nemiravanja*, ali sam naziv dela nije adekvatan jer se radi o nedozvoljenom ponašanju seksualne prirode, pa bi primereniji naziv bilo seksualno uz nemiravanja, a opis radnje izvršenja je nedovoljno određen.

U delu KZ koji se odnosi na krivična dela protiv polne slobode predviđa niz krivičnih dela u vezi sa dečijom pornografijom, što u potpunosti odgovara čl. 9 Konvencije o visokotehnološkom kriminalu i Konvenciji o zaštiti dece od seksualne eksplatacije i seksualnog zlostavljanja. Neophodnost predviđanja i sankcionisanja ovih krivičnih dela u KZ proizilazi iz činjenice da je, uz zloupotrebu platnih kartica i pirateriju, zloupotreba maloletnika i dece za pornografiju najčešći pojavnji oblik visokotehnološkog kriminaliteta.

⁶⁹ Ibid. s. 97.

⁷⁰ Ovo krivično delo postoji kada izvršilac u toku određenog vremenskog perioda: neovlašćeno prati drugo lice ili preduzima druge radnje u cilju fizičkog približavanja protivno volji te osobe; protivno volji drugog lica nastoji da sa njim uspostavi kontakt neposredno, uz pomoć trećeg lica ili putem sredstava komunikacije; zloupotrebljava podatke o ličnosti drugog lica ili njemu bliskog lica radi nuđenja robe ili usluga; preti napadom na život, telo ili slobodu drugog lica ili njemu bliskog lica, kao i preduzima druge slične radnje na način koji može osetno da ugrozi lični život lica prema kome se navedena radnja preduzima. Za preduzimanje navedenih radnji izvršenja predviđena je novčana kazna ili kazna zatvora u trajanju do tri godine. Teži oblici krivičnog dela proganjanja postoje ukoliko je izvršilac navedenim radnjama izazvao opasnost po život, zdravljivo ili telo lica prema kome je delo izvršeno ili njemu bliskog lica ili ukoliko je nastupila smrt drugog ili njemu bliskog lica. Predviđena kazna za prvi teži oblik je kazna zatvora od tri meseca do pet godina, dok je za drugi teži oblik predviđena kazna zatvora od jedne do deset godina.

⁷¹ Vilić, V., Proganjanje putem interneta – ko su izvršioc i žrtve?, Godišnjak Pravnog fakulteta u Istočnom Sarajevu, godina III, 2/2012, 2013, UDK: 004.738.5 : 343.3/.7 DOI: 10.7251/GPFIS1302123V

⁷² Teži oblik postoji ako je krivično delo učinjeno od strane službenog lica u vršenju službe (kazna zatvora do tri godine).

⁷³ U Krivičnom zakoniku je prihvaćen nov koncept krivičnog dela silovanja kojim se obezbeđuje jednak pravna zaštita svih žrtava bez obzira na pol žrtve i učinjoca (žrtva i učinilac se definisu u polno-neutralnom smislu) i njihovu seksualnu orientaciju, kao i nov način definisanja radnje izvršenja silovanja i drugih seksualnih delikata, koja, pored obljebe, obuhvata i sa njom izjednačen čin (čl. 178). Međutim, zakonodavac i dalje predviđa samo „klasično silovanje“, koje se sastoji u prinudi žrtve (pasivnog subjekta) na obljubu ili sa njom izjednačen čin, upotrebotom sile ili pretnjom da će se neposredno napasti na život ili telo tog ili njemu bliskog lica (tzv. kvalifikovana pretnja). Akcenat je na prinudi, a ne na odsustvu slobodnog pristanka žrtve na seksualni odnos, tako da definicija radnje izvršenja još uvek nije u potpunosti uskladena sa Istanbulskom konvencijom. Ni definicije krivičnih dela obljebe (nad nemoćnim licem, sa detetom i zloupotrebotom položaja) nisu u potpunosti uskladena sa Istanbulskom konvencijom, jer nisu obuhvaćene sve radnje iz člana 36 stav 1. ove Konvencije.

Krivičnim delom *iskorišćavanje računarske mreže ili komunikacije drugim tehničkim sredstvima za izvršenje krivičnih dela protiv polne slobode prema maloletnom licu* (čl.185b KZ RS) sankcionisano je korišćenje računarske mreže ili komunikacije drugim tehničkim sredstvima u nameri izvršenja krivičnih dela protiv polne slobode prema maloletnom licu ili detetu dogovaranjem sastanka i pojavljivanjem na dogovorenom mestu radi sastanka.

Krivično delo *nasilje u porodici* (čl. 194) prema tekstu krivičnog zakonika ima jedan osnovni, jedan laksi i tri teža oblika. Osnovni oblik krivičnog dela nasilje u porodici: „*Ko primenom nasilja, pretnjom da će napasti na život ili telo, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožava spokojstvo, telesni integritet ili duševno stanje člana svoje porodice, kazniće se zatvorom od tri meseca do tri godine*“ (čl. 194. st. 1).⁷⁴ S obzirom na to da je poslednjih godina primećena ekspanzija digitalnog nasilja, trebalo bi uneti kao jedan od oblika izvršenja predviđeti i pretnju upućenu putem SMS poruka ili preko društvenih mreža.

U čl. 112. tač. 28. KZ data je definicija člana porodice koja isključuje iz krivičnopravne zaštite od nasilja u porodici bivše supružnike koji ne žive u zajedničkom domaćinstvu i nemaju zajedničko dete, bivše vanbračne partnerne koji mogu da žive u zajedničkom domaćinstvu, kao i roditelje vanbračnih partnera. Ovakva definicija članova porodice nije u skladu sa standardima postavljeim u međunarodnim dokumentima i zanemaruje se činjenica da vrlo često nasilje ne prestaje prestankom bračne ili vanbračne zajednice. Na taj način je smanjena moučnost krivičnopravne zaštite svih žrtava partnerskog nasilja i nasilja u porodici. Osim toga, definicije člana porodice nisu usklađene u Krivičnom, Porodičnom i Zakonu o sprečavanju nasilja u porodici.

KZ sadrži propise materijalnopravnog karaktera koji se odnose na kompjuterski kriminalitet na taj način što u okviru Glave XXVII predviđa krivična dela protiv bezbednosti računarskih podataka, ali i druga krivična dela koja se na osnovu Konvencije o visokotehnološkom kriminalu i pozitivnopravnih zakonskih propisa smatraju krivičnim delima kompjuterskog kriminaliteta.⁷⁵ Odredbe koje se odnose na oblast kompjuterskog kriminaliteta sadržane su pre svega u opštem delu Krivičnog zakonika koji se odnosi na „značenje izraza“ (čl.112 tač. 16-20 i 33-34 KZ). Neovlašćeno korišćenje računara i računarske mreže može se pojaviti prilikom izvršenja krivičnih dela protiv časti i ugleda (Glava XVII KZ Srbije), posebno krivičnih dela uvrede (čl. 170), iznošenje ličnih i porodičnih prilika (čl. 172) i povreda ugleda zbog rasne, verske, nacionalne ili druge pripadnosti (čl. 174). Ipak, u KZ kod navedenih krivičnih dela nije inkriminisan kao način izvršenja neovlašćeno korišćenje računarskih usluga ili računarske mreže.

U Krivičnom zakoniku Republike Srbije postoji veliki broj krivičnih dela čije inkriminacije treba prilagoditi odredbama Konvencije o visokotehnološkom kriminalu. Pozitivno krivično zakonodavstvo ne sadrži odredbe kojima bi se korisnici društvenih mreža zaštitili od uznemiravanja, seksualnog uznemiravanja, sajber mobinga, vršnjačkog zlostavljanja – bulinga, lažnog predstavljanja, stvaranja lažnog identiteta, internet prevara i sl.

3.5. Zakonik o krivičnom postupku i procesne odredbe o kompjuterskom kriminalitetu

Zakonik o krivičnom postupku Republike Srbije (ZKP) sadrži odredbe procesnopravnog karaktera koje se odnose na procesne mehanizme i ovlašćenja učesnika u krivičnom postupku, otkrivanje učinilaca krivičnih dela, prikupljanje dokaza, procesuiranje i suđenje. ZKP ne sadrži posebne odredbe koje se odnose na prikupljanje i obezbeđivanje dokaza za krivična dela koja pripadaju kompjuterskom kriminalitetu niti definiše elektronski dokaz, koji ima istu vrednost kao svi drugi materijalni dokazi. Za razliku od Konvencije o visokotehnološkom kriminalu koja ukazuje na specifičnost i značaj elektronskog dokaza (informacija ili podatak značajan za is-

⁷⁴ Drugi oblik ovog krivičnog dela postoji „ako je pri izvršenju dela iz stava 1. ovog člana korišćeno oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo podobno da telo teško povredi ili zdravljie teško naruši, učinilac će se kazniti zatvorom od šest meseci do pet godina.“ Treći oblik postoji u slučaju kada je izvršeno nasilje prouzrokovano tešku telesnu povredu ili teško narušavanje zdravlja člana porodice ili je delo izvršeno prema maloletniku. Za ovaj oblik krivičnog dela predviđena je kazna zatvora od dve do deset godina. Četvrti, najteži oblik krivičnog dela nasilje u porodici postoji kada je usled preduzetih radnji izvršenja došlo do smrти člana porodice. Kazna za ovaj najteži oblik je tri do petnaest godina. Peti oblik postoji kada učinilac prekrši mere zaštite od nasilja u porodici koje mu je sud odredio na osnovu zakona kojim se uređuju porodični odnosi. U tom slučaju učinilac će se kazniti zatvorom od tri meseca do tri godine i novčanom kaznom.

⁷⁵ U tom smislu, krivična dela kompjuterskog kriminaliteta predviđena KZ mogu se svrstati u tri grupe: (1) sva krivična dela koja za grupni zaštitni objekat imaju bezbednost računarskih podataka; (2) krivična dela protiv intelektualne svojine, imovine, privrede i pravnog saobraćaja, kod kojih se kao objekat ili sredstvo izvršenja javljaju računari, računarske mreže, računarski podaci i njihovi proizvodi u materijalnom ili elektronskom obliku, ako broj primeraka autorskih dela prelazi 2000 ili nastala materijalna šteta prelazi iznos od milion dinara i (3) krivična dela protiv sloboda i prava čoveka i građanina, polne slobode, javnog reda i mira, ustavnog uređenja i bezbednosti Republike Srbije, koja zbog načina izvršenja ili upotrebljenih sredstava nesumnjivo pripadaju kompjuterskom kriminalitetu.

tragu, smešten u računaru ili predat putem računara), ZKP ne izdvaja posebno i ne prepoznaže značaj elektronskog dokaza u procesu dokazivanja krivičnih dela kompjuterskog kriminaliteta.

Ipak, ZKP sadrži nekoliko odredbi koje bi mogle biti relevantne za ostvarivanje pristupa i uvida u sadržaj pohranjenih računarskih podataka. U čl. 152 st. 3. ZKP predviđeno je da predmet pretresanja (pretresanje stana i drugih prostorija ili lica) mogu da budu i uređaji za automatsku obradu podataka i opreme na kojoj se čuvaju ili se mogu čuvati elektronski zapisi. Za razliku od pretresanja stana i drugih prostorija ili lica, koji se mogu izvršiti u određenim slučajevima i bez odluke suda, za pretresanje uređaja i opreme to nije moguće, te se može zaključiti da je u svakom slučaju neophodna sudska naredba. To znači da organ postupka kada pronađe računar sa podacima u vezi sa izvršenjem krivičnog dela kompjuterskog kriminaliteta, može samo da preduzme mere obezbeđenja, odnosno da uz pomoć stručnog lica preduzima i pronalazi, obazbeđuje ili opisuje tragove, ali ne i da izvrši pretresanje računara dok ne dobije odluku suda.⁷⁶ Druge odredbe ZKP-a odnose se na privremeno oduzimanje predmeta (čl. 147). U predmete koji se mogu privremeno oduzeti i poslužiti kao dokaz u krivičnom postupku spadaju i uređaji za automatsku obradu podataka i uređaji i oprema na kojoj se čuvaju ili se mogu čuvati elektronski zapisi.⁷⁷ Zakonik nije predviđao shodnu primenu ovih pravila na računarske podatke, ali, s obzirom na to da se računarski podaci smatraju ispravom ukoliko su podobni ili određeni da služe kao dokaz činjenice koja se utvrđuje u postupku, oni bi se takođe mogli privremeno oduzeti.

U čl. 162 st. 1. ZKP navedena su i krivična dela koja mogu da budu u vezi sa upotrebotom kompjutera i kompjuterske tehnologije: prikazivanje, pribavljanje i posedovanje pornografskog materijala i iskorističavanje maloletnih lica za pornografiju (čl. 185. st. 2 i 3 KZ), izazivanje nacionalne, rasne i verske mržnje i netrpeljivosti (čl. 317. KZ), trgovina ljudima (čl. 388. KZ) i krivično delo iz čl. 98 st. 3. do 5. Zakona o tajnosti podataka.⁷⁸ U odnosu na navedena krivična dela takođe mogu da budu određene posebne dokazne radnje pod uslovima predviđenim ZKP.

3.6. Zakon o posebnim merama za sprečavanje vršenja krivičnih dela protiv polne slobode prema maloletnim licima

Zakon o posebnim merama za sprečavanje vršenja krivičnih dela protiv polne slobode prema maloletnim licima⁷⁹ (tzv. „Marijin zakon“) propisane su posebne mere koje se sprovode prema učincima krivičnih dela protiv polne slobode izvršenih prema maloletnim licima određenih zakonom i uređuje vođenje posebne evidencije lica osuđenih za ta krivična dela. Svrha zakona je sprečavanje seksualne delinkvencije prema maloletnim licima. Područje primene zakona obuhvata tačno određena krivična dela izvršena prema maloletnim licima, među kojima su krivična dela kompjuterskog kriminaliteta i to prikazivanje, pribavljanje i posedovanje pornografskog materijala i iskorističavanje maloletnog lica za pornografiju (čl. 185. KZ) i iskorističavanje računarske mreže ili komunikacije drugim tehničkim sredstvima za izvršenje krivičnih dela protiv polne slobode prema maloletnom licu (čl. 185b. KZ). Posebne mere predviđene zakonom primenjuju se prema učiniku navedenih krivičnih dela posle izdržane kazne zatvora. Posebno je važna odredba čl. 5 st. 3. Zakona kojom je predviđeno da krivično gonjenje i izvršenje kazne ne zastarevaju za krivična dela protiv polne slobode izvršena prema maloletnim licima. Na osnovu navedenih odredbi, kao i odredbi KZ, može se zaključiti da su u zakonodavstvu Srbije, usvojene zakonodavne i druge mere predviđene u čl. 9. Konvencije o visokotehnološkom kriminalu u pogledu krivičnih dela u vezi sa dečijom pornografijom.

3.7. Zakon o zaštiti podataka o ličnosti

Zakonom o zaštiti podataka o ličnosti⁸⁰ (ZZPL) obezbeđuje se zaštita osnovnih prava i sloboda fizičkih lica, a posebno njihovog prava na zaštitu podataka o ličnosti. Zakon se primenjuje na obradu podataka o ličnosti koja se vrši, u celini ili delimično, na automatizovan način, kao i na neautomatizovanu obradu podataka o ličnosti koji čine deo zbirke podataka ili su namenjeni zbirci podataka (član 3).

⁷⁶ Videti više: Pisarić, Milana: „Pretresanje računara radi pronađenja elektronskih dokaza“, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, 1/2015, str. 233
⁷⁷ Knežević, Saša: „Krivično procesno pravo: opšti deo“, Niš: Pravni fakultet, Centar za publikacije, Niš, 2015, str. 318

⁷⁸ U čl. 98 Zakona o tajnosti podataka („Službeni glasnik RS“ br. 104/2009) predviđeno je kažnjavanje kaznom zatvora za krivično delo neovlašćenog saopštavanja, predaje ili činjenje dostupnim podatcima ili dokumenata koji su povereni i predstavljaju tajne podatke sa oznakom „državna tajna“ nepoznatom licu, zatim ako je deo učinjeno iz koristoljublja ili radi objavljuvanje ili korišćenje tajnih podataka ili je izvršeno za vreme ratnog ili vanrednog stanja ili je deo učinjeno iz nehata.

⁷⁹ „Službeni glasnik RS“, broj 32 od 8. aprila 2013.

⁸⁰ „Službeni glasnik RS“, br. 87/2018

U članu 4. Zakona definisana su značenja pojedinih pojmova.⁸¹ Pregledom navedenih pojmova uočavamo da ovaj zakon ne navodi pojmove koji su direktno u vezi sa nasiljem nad ženama u digitalnom okruženju, odnosno koji se mogu dovesti u vezu sa telesnom autonomijom čovjeka i zaštitom telesne autonomije od zloupotreba upotrebljom informaciono komunikacione tehnologije.

3.8. Porodični zakon

Građanskopravna zaštita od nasilja u porodici regulisana je Porodičnim zakonom⁸² (PZ) kojim su propisane porodičnopravne mere zaštite i uređen postupak za njihovo izricanje. Porodičnim zakonom zabranjeno je nasilje u porodici, koje je definisano kao „ponašanje kojim jedan član porodice ugrožava telesni integritet, duševno zdravlje ili spokojstvo drugog člana porodice”, a naročito: nanošenje ili pokušaj nanošenja telesne povrede; izazivanje straha pretnjom ubistva ili nanošenje telesne povrede članu porodice ili njemu bliskom licu; prisiljavanje na seksualni odnos; navođenje na seksualni odnos ili seksualni odnos sa licem koje nije navršilo 14. godinu života ili nemoćnim licem; ograničavanje slobode kretanja ili komuniciranja sa trećim licem; vređanje, kao i svako drugo drsko, bezobzirno i zlonamerno ponašanje (član 197. PZ).

Kao što je navedeno, osim PZ, pojam nasilja u porodici i pojam člana porodice definisani su i KZ i ZSNP, ali definicije nisu međusobno uskladene, tako da zaštita od nasilja u porodici nije jednakost dostupna svim žrtvama.

Protiv člana porodice koji vrši nasilje sud može odrediti jednu ili više mera zaštite od nasilja u porodici (čl.198. PZ) i to: izdavanje naloga za iseljenje iz porodičnog stana ili kuće, bez obzira na pravo svojine odnosno zakupa nepokretnosti; izdavanje naloga za useljenje u porodični stan ili kuću, bez obzira na pravo svojine odnosno zakupa nepokretnosti; zabrana približavanja članu porodice na određenoj udaljenosti; zabrana pristupa u prostor oko mesta stanovanja ili mesta rada člana porodice; zabrana daljeg uznenimiravanja člana porodice. Mere zaštite mogu trajati najduže godinu dana, ali mogu biti produžavane sve dok postoje razlozi za njihovo izricanje.

Aktivnosti za usklađivanje zakonodavstva sa međunarodnim obavezama u oblasti sprečavanja i prevencije rodno zasnovanog nasilja putem informacijsko-komunikacijskih tehnologija u Srbiji

Naziv zakona	Usvojiti odredbu	Promeniti odredbu
Zakon o zabrani diskriminacije ("Sl. glasnik RS", br. 22/2009 i 52/2021) ⁸³		Izmeniti čl. 1. st.1. da glasi: „Predmet Zakona Član 1. Ovim zakonom uređuje se opšta zabrana diskriminacije, bez obzira da li je delo učinjeno u realnom prostoru ili korišćenjem digitalnih i/ili informaciono komunikacionih tehnologija, oblici i slučajevi diskriminacije, kao i postupci zaštite od diskriminacije.”
		Izmeniti čl. 2 st. 1. tač.1. da glasi: „Pojmovi Član 2 U ovom zakonu: 1) izrazi "diskriminacija" i "diskriminatorsko postupanje" označavaju svako neopravданo pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje (isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva), u odnosu na lica ili grupe kao i na članove njihovih porodica, ili njima bliska lica, na otvoren ili prikriven način, a koji se zasniva na rasi, boji kože, precima, državljanstvu, nacionalnoj pripadnosti ili etničkom poreklu, jeziku, verskim ili političkim uverenjima, polu, rodu, rodnom identitetu, seksualnoj orientaciji, polnim karakteristikama, nivoom prihoda, imovnom stanju, rođenju, genetskim osobenostima, zdravstvenom stanju, invaliditetu, bračnom i porodičnom statusu, osuđivanosti, starosnom dobu, izgledu, članstvu u političkim, sindikalnim i drugim organizacijama i drugim stvarnim, odnosno prepostavljenim ličnim svojstvima (udaljem tekstu: lična svojstva), bilo da je učinjeno u realnom prostoru ili korišćenjem digitalnih i/ili informaciono komunikacionih tehnologija.“
		Izmeniti čl. 5. da glasi: „Oblici diskriminacije Član 5 Oblici diskriminacije su neposredna i posredna diskriminacija, kao i povreda načela jednakih prava i obaveza, pozivanje na odgovornost, udruživanje radi vršenja diskriminacije, govor mržnje, uznemiravanje, ponizavajuće postupanje i polno i rodno uznemiravanje i navođenje na diskriminaciju. Segregacija je svaki akt kojim fizičko ili pravno lice razdvaja bez objektivnog i razumnog opravdanja druga lica ili grupu lica na osnovu ličnog svojstva iz člana 2. stav 1. tačka 1) ovog zakona. Dobrovoljno odvajanje od drugih lica na osnovu ličnog svojstva ne

⁸¹ Poput: podatak o ličnosti; lice na koje se podaci odnose; obrada podataka o ličnosti; pseudonimizacija; zbirka podataka; rukovalac; obrađivač; primalac; treća strana; pristanak; povreda podataka o ličnosti; genetski podatak; biometrijski podatak; podaci o zdravlju; Poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti; usluga informacionog društva.

⁸² "Službeni glasnik RS", br.18/05, 72/2011- dr.zakon i 6/2015.

⁸³ Relevantni međunarodni standardi: GREVIO Opšta preporuka br.1 koja se odnosi na digitalnu dimenziju nasilja nad ženama; Konvencija Saveta Evrope o visokotehnološkom kriminalu 185 iz 2001. godine („Budimpeštanska Konvencija“, CETS 185); Preporuka Saveta Ministara državama članicama koja se odnosi na zaštitu ljudskih prava na društvenim mrežama

Naziv zakona	Usvojiti odredbu	Promeniti odredbu	Naziv zakona	Usvojiti odredbu	Promeniti odredbu
Zakon o rodnoj ravnopravnosti ("Sl. glasnik RS", br. 52/2021) ⁸⁴		<p>predstavlja segregaciju. Oblik diskriminacije je i navođenje na diskriminaciju. Diskriminacija postoji ako se lice ili grupa lica navode na diskriminaciju davanjem uputstava kako da se preduzimaju diskriminatorski postupci ili navođenjem na diskriminaciju na drugi sličan način."</p> <p>Izmeniti čl. 1 st. 3. da glasi: „Zakonom se uređuju i mere za suzbijanje i sprečavanje svih oblika rodno zasnovanog nasilja bez obzira da li je delo učinjeno u realnom prostoru ili korišćenjem digitalnih i/ili informaciono komunikacionih tehnologija, nasilja prema ženama i nasilja u porodici.“</p> <p>Izmeniti čl. 6. st.1 tač.11. da glasi: „11) Nasilje prema ženama označava svako delo nasilja zasnovano na rodno/polnoj osnovi, nasilje koje je usmereno protiv žene zato što je žena, odnosno ono koje nesrazmerno utiče na žene, kao i svako kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije prema ženama i sva dela rodno zasnovanog nasilja koja dovode ili mogu da dovedu do: fizičke, seksualne, psihičke, odnosno, finansijske povrede ili patnje za žene, obuhvatajući i pretnje takvim delima, prinudu ili proizvoljno lišavanje slobode, bilo u javnosti bilo u privatnom životu.“</p> <p>Izmeniti čl. 51. da glasi: „Zabранa nasilja na osnovu pola, polnih karakteristika, odnosno roda i nasilja prema ženama Član 51 Zabranjuje se svaki oblik nasilja zasnovan na polu, polnim karakteristikama, odnosno rodu i nasilja prema ženama u privatnoj i javnoj sferi, bez obzira da li je delo učinjeno u realnom prostoru ili korišćenjem digitalnih i/ili informaciono komunikacionih tehnologija.“</p> <p>U članu 32. dodati stav 1. koji treba da glasi: „Od svih institucija koje vode evidencija očekuje se da kao minimum obaveza izvrše razvrstavanje zabeleženih podataka o žrtvama i učiniocima prema polu, uzrastu, tipu nasilja, kao i odnosu između učinjoca i žrtve, geografskoj lokaciji i drugim faktorima za koje ustanova smatra da su bitne za postupak. Pored podataka o žrtvi, potrebno je prikupiti podatke o procentu osuđenih izvršilaca svih oblika nasilja obuhvaćenih Konvencijom i broju izrečenih mera zaštite.“</p>	Krivični zakonik ("Sl. glasnik RS", br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019) ⁸⁵	<p>Propisati čl. 145a da glasi: „Neovlašćeno objavljivanje i prikazivanje drugom tuđu fotografije i video zapisa polno eksplicitnog sadržaja Član 145a (1) Ko objavi ili prikaže drugom tuđu fotografiju i video zapis polno eksplicitnog sadržaja bez pristanka lica koje se nalazi na fotografiji ili na video zapisu ili na koga se fotografija ili video zapis odnose, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do dve godine. (2) Ako delo iz stava 1. ovog člana učini službeno lice u vršenju službe, kazniće se zatvorom do tri godine.“</p>	<p>Izmeniti čl. 54 st. 1. da glasi: „Opšta pravila o odmeravanju kazne Član 54 (1) Sud će učinjocu krivičnog dela odmeriti kaznu u granicama koje su zakonom propisane za to delo, imajući u vidu svrhu kažnjavanja i uzimajući u obzir sve okolnosti koje utiču da kazna bude manja ili veća (olakšavajuće i otežavajuće okolnosti), a naročito: stepen krivice, pobude iz kojih je delo učinjeno, jačinu ugrožavanja ili povrede zaštićenog dobra, okolnosti pod kojima je delo učinjeno, raniji život učinjoca, njegove lične prilike, njegovo držanje posle učinjenog krivičnog dela a naročito njegov odnos prema žrtvi krivičnog dela, kao i druge okolnosti koje se odnose na ličnost učinjoca. Kao naročito otežavajuće okolnosti treba smatrati ukoliko je član porodice, lice koje stanuje zajedno sa žrtvom ili lice koje je zloupotrebilo svoj autoritet i poverenje izvršilo krivično delo nad bivšim odnosno sadašnjim supružnikom ili partnerom, roditeljima, decom ili drugim članovima porodice koji žive u istom domaćinstvu; ako se srodnina krivična dela vrši više puta tokom određenog vremenskog perioda; ako je krivično delo izvršeno nad detetom ili u njegovom prisustvu; ako je krivično delo učinjeno u saradnji dva ili više lica; ukoliko je izvršeno krivično delo kojima prethodi, odnosno koje prati ekstremno nasilje; upotreba oružja; ukoliko je učinilac već ranije osuđivan za krivična dela slične prirode.“</p> <p>Izmeniti čl.112 tač. 28. da glasi: „(28) Članom porodice smatraju se: supružnici, njihova deca, preci supružnika u pravoj liniji krvnog srodstva, vanbračni partneri i njihova deca, usvojilac i usvojenik, hranilac i hranjenik. Članovima porodice smatraju se i braća i sestre, njihovi supružnici i deca, bivši supružnici i njihova deca i roditelji bivših supružnika, kao i lica koja imaju zajedničko dete ili je dete na putu da bude rođeno, iako nikada nisu živela u istom porodičnom domaćinstvu.“</p> <p>Izmeniti čl. 114. da glasi: „Teško ubistvo Član 114 (1) Zatvorom najmanje deset godina ili doživotnim zatvorom kazniće se: 1) ko drugog liši života na svirep ili podmukao način; 2) ko drugog liši života pri bezobzirnom nasilničkom ponašanju; 3) ko izvrši rodno motivisano lišenje života žene, zasnovano na mizoginiji, diskriminaciji i nepoštovanju života i telesnog integritetu žene (femicid);</p>
Zakon o sporevanju nasilja u porodici ("Sl. glasnik RS", br. 94/2016) ⁸⁶					

⁸⁴ Relevantni međunarodni standardi: GREVIO Opšta preporuka br.1 koja se odnosi na digitalnu dimenziju nasilja nad ženama; Konvencija Saveta Europe o visokotehnološkom kriminalu 185 iz 2001. godine ("Budimpeštanska Konvencija", CETS 185); Preporuka Saveta Ministara državama članicama koja se odnosi na zaštitu ljudskih prava na društvenim mrežama; Relevantni međunarodni standardi: Istanbulска konvencija; Preporuka Komiteta ministara zemalja članica Saveta Europe o zaštiti žena od nasilja (Recommendation Rec (2002)5 of the Committee of Ministers to member states on the protection of women against violence).

⁸⁵ Relevantni međunarodni standardi: Istanbulска konvencija; Studija Saveta Europe o „Sakupljanju administrativnih podataka o nasilju u porodici u zemljama članicama Saveta Evrope“ (Administrative data collection on domestic violence in Council of Europe member states, Studija EG-VEW-DC(2008))

⁸⁶ Relevantni međunarodni standardi: Istanbulска konvencija, Konvencija o zaštiti dece od seksualne eksploracije i seksualnog zlostavljanja; GREVIO Opšta preporuka br.1 koja se odnosi na digitalnu dimenziju nasilja nad ženama

Naziv zakona	Usvojiti odredbu	Promeniti odredbu	Naziv zakona	Usvojiti odredbu	Promeniti odredbu
		<p>4) ko drugog liši života i pri tom sa umišljajem dovede u opasnost život još nekog lica;</p> <p>5) ko drugog liši života pri izvršenju krivičnog dela razbojništva ili razbojničke krađe;</p> <p>6) ko drugog liši života iz koristoljublja, radi izvršenja ili prikrivanja drugog krivičnog dela, iz bezobzirne osvete ili iz drugih niskih pobuda;</p> <p>7) ko liši života službeno ili vojno lice pri vršenju službene dužnosti;</p> <p>8) ko liši života sudiju, javnog tužioca, zamenika javnog tužioca ili policijskog službenika u vezi sa vršenjem službene dužnosti;</p> <p>9) ko liši života lice koje obavlja poslove od javnog značaja u vezi sa poslovima koje to lice obavlja;</p> <p>10) ko liši života dete ili bremenitu ženu;</p> <p>11) ko liši života člana svoje porodice kojeg je prethodno zlostavljao;</p> <p>12) ko sa umišljajem liši života više lica, a ne radi se o ubistvu na mah, ubistvu deteta pri porođaju ili lišenju života iz samilosti.</p> <p>(2) Ko nabavlja ili ospozobljava sredstva za izvršenje krivičnog dela iz stava 1. ovog člana ili otklanja prepreke za njegovo izvršenje ili sa drugim dogovara, planira ili organizuje njegovo izvršenje ili preduzme drugu radnju kojom se stvaraju uslovi za njegovo neposredno izvršenje, kazniće se zatvorom od jedne do pet godina."</p>			<p>acionih tehnologija, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine."</p> <p>Izmeniti čl.138a st. 1. i st. 2. da glasi:</p> <p>„Proganjanje</p> <p>Član 138a</p> <p>(1) Ko u toku određenog vremenskog perioda u realnom prostoru ili korišćenjem digitalnih i/ili informaciono komunikacionih tehnologija uporno:</p> <p>1) drugo lice neovlašćeno prati ili preduzima druge radnje u cilju fizičkog približavanja tom licu protivno njegovoj volji;</p> <p>2) protivno volji drugog lica nastoji da sa njim uspostavi kontakt neposredno, preko trećeg lica ili putem digitalnih i/ili informaciono komunikacionih tehnologija i/ili društvenih mreža."</p>
		<p>Izmeniti čl.128 da glasi:</p> <p>„Povreda ravnopravnosti</p> <p>Član 128</p> <p>(1) Ko zbog nacionalne ili etničke pripadnosti, rase ili veroispovesti ili zbog odsustva te pripadnosti ili zbog razlika u pogledu političkog ili drugog uбеђenja, pola, invaliditeta, seksualne orientacije, rodnog identiteta, jezika, obrazovanja, društvenog položaja, socijalnog porekla, imovnog stanja ili nekog drugog ličnog svojstva, drugome uskrati ili ograniči prava čoveka i građanina utvrđena Ustavom, zakonima ili drugim propisima ili opštim aktima ili potvrđenim međunarodnim ugovorima ili mu na osnovu ove razlike daje povlastice ili pogodnosti, kazniće se zatvorom do tri godine.</p> <p>(2) Ko delo učini korišćenjem digitalnih i/ili informaciono komunikacionih tehnologija, kazniće se zatvorom do tri godine.</p> <p>(3) Ako delo iz stava 1. i 2. ovog člana učini službeno lice u vršenju službe, kazniće se zatvorom od tri meseca do pet godina."</p>		<p>Izmeniti čl.142 st. 1. da glasi:</p> <p>„Povreda tajnosti pisma i drugih pošiljki</p> <p>Član 142</p> <p>(1) Ko neovlašćeno otvari tuđe pismo, telegram ili kakvo drugo zatvoreno pismeno ili pošiljku ili na drugi način povredi njihovu tajnost ili ko neovlašćeno zadrži, prikrije, uništi ili drugom preda tuđe pismo, telegram ili drugu pošiljku ili ko povredi tajnost elektronske pošte ili drugog sredstva za telekomunikaciju ili preda drugome fotografije, snimke ili video zapise koji prikazuju intimne delove tela druge osobe ili drugu osobu u intimnom odnosu, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do dve godine."</p>	
				<p>Izmeniti čl.170 st. 2. da glasi:</p> <p>„Uvreda</p> <p>Član 170</p> <p>(2) Ako je delo iz stava 1. ovog člana učinjeno putem štampe, radija, televizije ili sličnih sredstava, digitalnih i/ili informaciono komunikacionih tehnologija i ili društvenih mreža ili na javnom skupu, učinilac će se kazniti novčanom kaznom od osamdeset do dvestačetrdeset dnevних iznosa ili novčanom kaznom od stopenadeset hiljada do četrstopenadeset hiljada dinara."</p>	
					<p>Izmeniti čl.185 st. 1. i st. 2. da glasi:</p> <p>„Prikazivanje, pribavljanje i posedovanje pornografskog materijala i iskorišćavanje maloletnog lica za pornografiju</p> <p>Član 185</p> <p>(1) Ko maloletniku proda, prikaže ili javnim izlaganjem ili korišćenjem digitalnih i/ili informaciono komunikacionih tehnologija i ili društvenih mreža ili na drugi način učini dostupnim tekstove, slike, audio-vizuelne ili druge predmete pornografske sadržine ili mu prikaže pornografsku predstavu, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do šest meseci.</p> <p>(2) Ko iskoristi maloletnika za proizvodnju slika, digitalnih zapisa, audio-vizuelnih ili drugih predmeta</p>

Naziv zakona	Usvojiti odredbu	Promeniti odredbu	Naziv zakona	Usvojiti odredbu	Promeniti odredbu
		<p>pornografske sadrzine ili za pornografsku predstavu, kaznice se zatvorom od šest meseci do pet godina."</p> <p>Izmeniti čl.182a st. 3. da glasi: „Polno uznemiravanje Član 182a (3) Polno uznemiravanje jeste svako verbalno, neverbalno ili fizičko ponašanje koje ima za cilj ili predstavlja povredu dostojanstva lica u sferi polnog života, a koje izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje, bez razlike da li je delo učinjeno u realnom svetu ili korišćenjem digitalnih i/ili informaciono komunikacionih tehnologija i/ ili društvenih mreža."</p> <p>Izmeniti čl.119 st.1. da glasi: „Navođenje na samoubistvo i pomaganje u samoubistvu Član 119 (1) Ko u direktnom kontaktu ili korišćenjem digitalnih i/ili informaciono komunikacionih tehnologija i/ili društvenih mreža navede drugog na samoubistvo ili mu pomogne u izvršenju samoubistva, pa ovo bude izvršeno ili pokušano, kaznica se zatvorom od šest meseci do pet godina."</p> <p>Izmeniti čl.178 st. 1. da glasi: „Silovanje Član 178 (1) Ko učini objubu ili sa njom izjednačen čin sa osobom bez njenog/njegovog pristanka ili navede drugo lice na pokušaj seksualnih radnji sa trećim licem bez njenog/njegovog pristanka, kaznica se zatvorom od pet do dvanaest godina."</p> <p>Izmeniti čl. 289. stav 1. da glasi: Evidencija i dokumentacija o nasilju u porodici Član 289 (1) Presudu u sporu za zaštitu od nasilja u porodici sud je dužan da odmah dostavi strankama u sporu i/ili njihovim zastupnicima; organu starateljstva na čijoj teritoriji ima prebivalište odnosno boravište član porodice prema kome je nasilje izvršeno, tako i organu starateljstva na čijoj teritoriji ima prebivalište odnosno boravište član porodice protiv koga je mera zaštite određena; nadležnoj policijskoj upravi na čijoj teritoriji ima prebivalište odnosno boravište član porodice prema kome je nasilje izvršeno i nadležnom javnom tužilaštvu na čijoj teritoriji ima prebivalište odnosno boravište član porodice prema kome je nasilje izvršeno."</p>	<p>Zakon o zaštiti podataka o ličnosti ("Sl. glasnik RS", br. 87/2018)</p> <p>Zakon o sprečavanju zlostavljanja na radu ("Sl. glasnik RS", br. 36/2010)</p>		<p>Izmeniti čl. 4. tačka 1. da glasi: „1) "podatak o ličnosti" je svaki podatak koji se odnosi na fizičko lice čiji je identitet određen ili odrediv, neposredno ili posredno, posebno na osnovu označke identiteta, kao što je ime i identifikacioni broj, podatak o lokaciji, identifikatora u elektronskim komunikacionim mrežama ili jednog, odnosno više obeležja njegovog fizičkog, fiziološkog, genetskog, mentalnog, ekonomskog, kulturnog i društvenog identiteta, kao i fotografija, digitalni zapis ili video snimak lica kojim se otkrivaju intimni delovi tela;"</p> <p>Izmeniti čl. 6. stav 1. da glasi: „Zlostavljanje, u smislu ovog zakona, jeste svako aktivno ili pasivno ponašanje u realnom prostoru ili korišćenjem digitalnih i/ili informaciono komunikacionih tehnologija i/ili društvenih mreža prema zaposlenom ili grupi zaposlenih kod poslodavca koje se ponavlja, a koje za cilj ima ili predstavlja povredu dostojanstva, ugleda, ličnog i profesionalnog integriteta, zdravlja, položaja zaposlenog i koje izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje, pogoršava uslove rada ili dovodi do toga da se zaposleni izoluje ili navede da na sopstvenu inicijativu raskine radni odnos ili otkaže ugovor o radu ili drugi ugovor.“</p>
<p>Porodični zakon ("Sl. glasnik RS", br. 18/2005, 72/2011 - dr. zakon i 6/2015)⁸⁷</p>					

⁸⁷ CEDAW, Istanbulska konvencija

Jednakost i nediskriminacija su osnovni principi Ustava Kosova. Sloboda izražavanja je zagarantovana Ustavom. Kosovo nije članica ključnih međunarodnih instrumenata ljudskih prava. Međutim, kroz član 22. Ustava predviđena je direktna primjena niza međunarodnih dokumenata o ljudskim pravima.⁸⁸ Ovi međunarodni dokumenti su direktno primjenljivi u pravnom poretku Kosova i imaju prioritet nad drugim zakonima i aktima javnih institucija. Osim toga, član 53. Ustava predviđa da ljudska prava i osnovne slobode zagarantovane Ustavom moraju biti u skladu sa sudskim odlukama Evropskog suda za ljudska prava. U tom smislu, zaštite navedene u Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima i njegovim protokolima (ICCPR), Konvenciji o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije (CERD), Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i njenim protokolima (ECHR) i jurisprudenciji Evropskog suda za ljudska prava (ESLJP) su važne i relevantne za nacionalni pravni sistem Kosova, čak i ako Kosovo nije članica Ujedinjenih nacija, potpisnica tih konvencija ili članica Vijeće Europe. Konvenciju Vijeće Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulска konvencija) Kosovo je usvojilo 25. septembra 2020. godine, kroz ustavne amandmane, priznajući i inkorporirajući Konvenciju u Ustav na sličan način kao i druge međunarodne instrumente. Konvencija je direktno primjenljiva i u slučaju sukoba ima prednost nad kosovskim zakonodavstvom ili drugim aktima kosovskih institucija.

1. Izvršavanje međunarodnih obaveza

Iako priznaje simboliku koju je obilježilo uvrštavanje Istanbulske konvencije na listu ustavno priznatih međunarodnih sporazuma, na kojoj se već nalaze drugi međunarodni sporazumi ljudskih prava, ovaj sistem „konstitucionalizacije bez ratifikacije“ ima svoje izazove, posebno zbog nedostatka pristupa međunarodnim mehanizmima za nadzor i sprovođenje na Kosovu. Ipak, Istanbulска konvencija zahtijeva od država članica da osiguraju ili podstaknu određene mjere izmjenom domaćeg pravnog i političkog okvira. Stoga, da bi odredbe Istanbulске konvencije imale praktičan efekat, Kosovo mora da preduzme dalje zakonodavne mere, praćene rigoroznom odgovornošću i aktivnostima praćenja, i striktnom primenom zakona. Činjenica da ne postoji pristup međunarodnim i regionalnim mehanizmima za praćenje implementacije međunarodnih standarda nameće dodatnu obavezu kreiranja jakog neovisnog mehanizma koji bi efikasno pratilo izvršenje obaveza iz međunarodnih standarda.

2. Zakonodavstvo vezano za sprečavanje i prevenciju rodno zasnovanog nasilja

2.1. Zakon o zabrani diskriminacije

Zakon o zaštiti od diskriminacije⁸⁹ (ZZD) pruža zaštitu za sljedeće zaštićene karakteristike: nacionalnost, odnosno odnos prema bilo kojoj zajednici, društveno porijeklo, rasa, etnička pripadnost, boja kože, rođenje, porijeklo, pol, rod, rodni identitet, seksualna orientacija, jezik, državljanstvo, vjera i vjerska uvjerenja, politička pripadnost, političko ili drugo mišljenje, socijalni ili lični status, starosna dob, porodični ili bračni status, trudnoća, materinstvo, imovinsko stanje, zdravstveno stanje, invaliditet, genetsko naslijeđe ili druga osnova.⁹⁰

Odnosi se na sve radnje ili propuste, svih državnih institucija, fizičkih i pravnih lica, javnog i privatnog sektora, koji krše, krše ili mogu povrijediti prava bilo kojeg lica ili fizičkog i pravnog lica u svim oblastima života.⁹¹ Vrste nejednakog tretmana su direktna i indirektna diskriminacija, diskriminacija na osnovu percepcije, višestruka diskriminacija, uzneniranje, podsticanje na diskriminaciju, viktimizacija, segregacija, diskriminacija po osnovu udruživanja i neuspjeh razumnog prilagođavanja/prilagođavanja osoba sa invaliditetom, diskriminacija po osnovu percepcije, te višestruka diskriminacija.⁹²

2.2. Zakon o ravnopravnosti spolova

Zakon o ravnopravnosti spolova⁹³ (ZRS) štiti i promoviše ravnopravnost polova kao osnovnu vrijednost demokratskog društva i odnosi se na muškarce, žene i osobe koje imaju zaštićenu karakteristiku rodnog identiteta ili spolnog određivanja i garantuje jednakе mogućnosti i tretman u javnoj i privatnoj sferi društvenog života.⁹⁴ Zakon propisuje definicije, uključujući i definiciju *uznemiranja* koje je definirano kao nepoželjno ponašanje na osnovu pola, seksa i rodnog identiteta, koje ima za cilj ili posledicu kršenje dostojanstva osobe i stvaranje zastrašujućeg, neprijateljskog, ponižavajućeg ili uvredljivog okruženja⁹⁵, te definiciju *seksualnog uznemiranja* koja podrazumjeva svaki neželjeni oblik verbalnog i neverbalnog ponašanja ili fizičkog ponašanja polne prirode, koji se javlja sa ciljem ili kao posljedica kršenja dostojanstva lica i za stvaranje zastrašujućeg, neprijateljskog, ponižavajućeg ili uvredljivog okruženja.⁹⁶

Prema ZRS *nasilje na bazi roda* je svako nasilje koje dovodi ili će verovatno dovesti do povrede ili fizičke, seksualne, psihološke, društvene ili ekonomski patnje po rodnoj osnovi, uključujući i pretrpe takvim aktima, prinudu ili proizvoljno lišenje slobode, bilo kada se to dešava u javnom ili privatnom životu.⁹⁷ ZRS prepoznaje rodno zasnovano nasilje kao oblik diskriminacije koji „ozbiljno koči sposobnost žena i muškaraca da uživaju prava i slobode na osnovu ravnopravnosti“.⁹⁸

2.2.1. Smjernice za strategiju i politiku

Kosovski program za rodnu ravnopravnost 2020-2024⁹⁹ (Program) sadrži šire razumevanje rodno zasnovanog nasilja. Program je namijenjen rješavanju nekoliko strukturalnih nejednakosti koje pogadaju žene i djevojčice,

⁸⁸ (1) Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (UDHR); (2) Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i njeni protokoli (ECHR); (3)

Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i njegovi protokoli (ICCPR); (4) Okvirna konvencija Vijeće Europe za zaštitu nacionalnih manjina; (5) Konvencija o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije; (6) Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW); (7) Konvencija o pravima djeteta; (8) Konvencija protiv torture i drugih okrutnih, nehumanih ili ponižavajućih postupaka i kazni; i (9) Konvencija Vijeće Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulска konvencija).

⁸⁹ Zakon br. 05/L-021, <http://old.kuvendikosoves.org/common/docs/ljgjet/05-L-021%20s.pdf>

⁹⁰ Ibid., Član 1.

⁹¹ Ibid., Član 2(1).

⁹² Ibid., Član 4(1).

⁹³ ZAKON Br. 05/L-020, <https://abgj.rks-gov.net/assets/cms/uploads/files/ZAKON%20RAVNOPRAVNOSTI%20POLOVA.pdf>

⁹⁴ Ibid., član 2(1).

⁹⁵ Ibid., član 3. stav 1. tačka 1.11.

⁹⁶ Ibid., član 3. stav 1. tačka 1.12.

⁹⁷ Ibid., član 3. stav 1. tačka 1.18.

⁹⁸ Ibid., član 4 (1).

uzimajući u obzir sve strateške dokumente koji utiču na agendu rodne ravnopravnosti, uključujući Nacionalnu strategiju za prevenciju nasilja u porodici (NSPDV), a da pritom ne dupliraju relevantne strategije.

Prvo, skreće pažnju na žene koje su neproporcionalno pogodjene rodno zasnovanim nasiljem. U vezi sa nasiljem u porodici, Program govori o kašnjenjima u izdavanju i izvršenju naloga za zaštitu i neadekvatnom izricanju kazni počiniocima, čak i u slučajevima recidivističkog nasilja. Program takođe govori o trgovini ljudima, izazovima identifikovanja i tretiranja slučajeva seksualnog uznemiravanja, rasprostranjenosti ranih brakova u manjinskim i ruralnim zajednicama i neadekvatnim informacijama o rodno zasnovanom nasilju u sukobu.

Program takođe govori o slabom prijavljivanju seksualnog nasilja i nedovoljnim informacijama o nasilju u ime „časti“. Obrađuju se strukturne nejednakosti, kao što je pristup žena tržištu rada. Program skreće pažnju na ograničene rodno raščlanjene podatke o rodno zasnovanom nasilju, nižu zaštitu žena u severnom delu Kosova i nedostatak mehanizama za praćenje slučajeva rodno zasnovanog nasilja. Šire razumijevanje rodno zasnovanog nasilja tek treba da se u potpunosti odrazi u sveobuhvatnom pristupu rješavanju svih oblika rodno zasnovanog nasilja, kako je predviđeno Istanbulskom konvencijom.

2.3. Krivično-pravna zaštita

Iako je Kosovo krenulo naprednim putem u usvajanju niza akata koji imaju za cilj prevenciju i zaštitu žrtava nasilja u porodici, međutim, nedostaje uključivanje šireg koncepta rodno zasnovanog nasilja u usvojenim zakonima i politikama. Relevantno primjenljivo zakonodavstvo uključuje krivično zakonodavstvo i to: *Krivični zakon (06/L-074) 2019¹⁰⁰* (KZ) i *Zakonik o krivičnom postupku (04/L-123)¹⁰¹* (ZKP), te Upustvo za pravnu kvalifikaciju i tretman slučajeva nasilja u porodici prema Krivičnom zakoniku, Vrhovni sud Kosova, 2020.¹⁰²

Kosovski KZ sankcioniše upotrebu jezika za podsticanje mržnje. Krivični zakonik koji obuhvata period do 14. aprila 2019. godine¹⁰³ kroz član 147. predviđa da svako ko izaziva i širi mržnju, razdor ili netrpeljivost između nacionalnih, rasnih, verskih, etničkih ili drugih sličnih grupa koje žive u Republici Kosovo, način koji bi mogao narušiti javni red može biti kažnen novčanom kaznom ili kaznom zatvora do 5 godina.¹⁰⁴

KZ navodi otežavajuće okolnosti koje treba uzeti u obzir pred sudom. Oni su uključivali etničku pripadnost ili nacionalno porijeklo, nacionalnost, jezik, vjerska uvjerenja ili nedostatak vjerskih uvjerenja, boju kože, rod, seksualnu orientaciju ili srodnost sa osobama sa gore navedenim karakteristikama.¹⁰⁵ Iste otežavajuće okolnosti su uključene i u vezi sa uništenjem ili oštećenjem imovine.¹⁰⁶

Izmjenjeni KZ Kosova (april 2019)¹⁰⁷ pruža veću zaštitu u pogledu govora mržnje i zločina iz mržnje. Član 141. o izazivanju razdora i netrpeljivosti uključuje seksualnu orientaciju i rodni identitet kao eksplisitne razloge zaštite, uz navođenje drugih ličnih svojstava kao mogućnosti ili drugih neodređenih osnova.¹⁰⁸ Slične otežavajuće okolnosti kao i u prethodnom Krivičnom zakoniku, uz dodatak rodnog identiteta, navedene su u nizu članova koji propisuju različita krivična djela kao što su teško ubistvo,¹⁰⁹ napad,¹¹⁰ laka tjelesna povreda,¹¹¹ teška tjelesna povreda,¹¹² uništavanje ili oštećenje imovine¹¹³.

⁹⁹ Gender Equality Agency, Kosovo Program for Gender Equality 2020-2024, available at: <https://abgj.rks.gov.net/assets/cms/uploads/files/Programi%20i%20Kosov%C3%ABs%20p%C3%ABr%20Barazi%20Gjinore%202020-2024%20-%20ANGLISHT.pdf>.

¹⁰⁰ Krivični zakon (06/L-074) dostupan na: <https://gzk.rksgov.net/ActsByCategoryInst.aspx?Index=3&InstID=1&CatID=5>.

¹⁰¹ Zakonik o krivičnom postupku (04/L-123) dostupan na:

<https://gzk.rksgov.net/ActsByCategoryInst.aspx?Index=3&InstID=1&CatID=5>.

¹⁰² Upustvo za pravnu kvalifikaciju i tretman slučajeva nasilja u porodici prema Krivičnom zakoniku, Vrhovni sud Kosova, dostupno na: 27806_Udhezim - cilesimi juridik dhe trajtimi i rasteve te Dhunes ne Familje sipas KPRK.pdf (gjyqesori-rks.org).

¹⁰³ Zakon br. 04/L-082 Krivični zakon Republike Kosovo.

¹⁰⁴ Težina kazne za takav zločin povećana je u slučajevima kada je djelo počinjeno:

- sistematski i izvršeno od strane lica na vlasti (kazna zatvora od 1 do 8 godina);
- izvršeno sredstvima prinude ugrožavanjem sigurnosti, izlaganjem ismijavanju nacionalnih, rasnih, etničkih ili vjerskih simbola, oštećenjem tuđih stvari ili skrnavljenjem spomenika (kazna zatvora od 1 do 8 godina); i
- sistematski, uzrokovano iskoriscavanjem položaja vlasti ili prouzrokovano nered, nasilje ili druge teške posljedice (kazna zatvora od 2 do 10 godina).

¹⁰⁵ Član 74 (2) Krivični zakon Kosova.

¹⁰⁶ Ibid., član 333(4).

¹⁰⁷ Zakon br. 06/L-074.

¹⁰⁸ Propisane kazne za ovakva krivična djela, uključujući i kvalifikovane oblike su identične kao u prethodnom Krivičnom zakoniku.

¹⁰⁹ Krivični zakon Kosova, Zakon br. 06/L-074, član 173 (1.10).

Povreda ravnopravnog statusa građana i stanovnika inkriminisana je i važećim KZ.¹¹⁴ Uskraćivanje ili ograničavanje prava predviđenih Ustavom ili potvrđenim međunarodnim ugovorima kažnjava se zatvorom do 3 godine. Ograničavanje slobode izražavanja za etničku, vjersku ili jezičku zajednicu i uskraćivanje upotrebe bilo čijeg jezika i pisma kažnjava se zatvorom do 1 godine. Težina kazne je povećana kada zločine počini neko u službenom svojstvu zloupotrebotom ovlašćenja.

Usklađivanje nacionalnog zakonodavstva sa međunarodnim standardima predstavlja izazov za svaku državu, što uključuje i Istanbulsku konvenciju. Krivične odredbe Istanbulske konvencije općenito su rodno neutralne, jer spol žrtve ili počinitelja, u principu, ne bi trebalo biti konstitutivni element krivičnog djela. Ovo nema za cilj da spriječi države da uvedu rodno specifične odredbe, a postoje izuzeci. Na Kosovu se donekle može identifikovati razumjevanje rodnih efekata nasilja u vezi sa kriminalom. Nacrt zakona o krivičnom postupku Kosova (ZKP) nastoji da uvede „odgovarajuću pažnju“ za „oštećenu stranu ili žrtvu koja je žrtva ... trgovine ljudima, nasilja zasnovanog na polu, nasilja u porodici, seksualnog nasilja, eksploatacije ili diskriminacije i žrtve koje su pretrpjele značajnu štetu zbog težine krivičnog djela“.¹¹⁵ Nijedna definicija roda nije uključena u nacrt ZKP.

KZ prvenstveno razumije rodne aspekte nasilja samo u porodičnom okruženju. On definira "ranjivu žrtvu" kao: "žrtvu zločina koja je ... trudna žena, ... ili osobu čiji odnos prema počiniocu i ovisnost o njemu čini je posebno ranjivom u odnosu na ponovnu viktimizaciju, zastrašivanje ili odmazdu".¹¹⁶ „Ugrožene žrtve“ su posebno vezane za nekoliko krivičnih dela relevantnih za rodno zasnovano nasilje,¹¹⁷ ali svaki zločin počinjen nad žrtvom koja je „posebno ranjiva“ treba da se tretira kao teški tokom izricanja kazne.¹¹⁸ Smjernice Vrhovnog suda Kosova za odmjeravanje kazni (Smjernice) objašnjavaju da je najveća pažnja pri odmjeravanju kazne gdje se primjenjuju ove odredbe upravo na stepenu ranjivosti žrtve i stepenu u kojem je počinitelj uočio tu ranjivost.¹¹⁹ U vezi s nasiljem u porodici, Smjernice navode da će "dugotrajno psihičko i fizičko zlostavljanje povećati nebranjenost žrtve i vjerovatnoću da će se utvrditi značajno pogoršanje".¹²⁰ Smjernice su općenito informišu o pitanjima nasilja u porodici, iako razumijevanje rodno zasnovanog nasilja značajno nedostaje.

Ostala krivična djela su otežana kada počinitelj dijeli porodičnu vezu sa žrtvom,¹²¹ a opet postoji opći otežavajući faktor sa istim principom.¹²² Definicija "roda" u KZ još uvijek nije usklađena sa širim definicijom roda datom u Istanbulskoj konvenciji i trenutno sadrži dvosmislenu definiciju koja se koristi u Rimskom statutu ("Rod – odnosi se na dva pola, muški i ženski, u kontekstu društva"). Bez obzira na to, nekoliko krivičnih djela je otežanih ako su počinjena na osnovu spola,¹²³ a postoji i opšte primjenjiva otežavajuća okolnost sa istim principom.¹²⁴

Iako KZ ne koristi izraz „uhodenje“, krivično djelo „uznemiravanje“ obuhvata isto ponašanje.¹²⁵ Uznemiravanje u KZ je „obrazac ponovljene i neželjene pažnje ili komunikacije s namjerom da se uznemirava, zastraši, povrijedi, ošteti imovina ili ubije druga osoba ili njena djeca, porodica, rođaci ili kućni ljubimci“ ili stavljanje osobe pod nadzor sa istom namjerom. Kazna se povećava ako je krivično djelo počinjeno protiv bivšeg ili sadašnjeg partnera ili člana porodice. Još jedna otežavajuća okolnost je upotreba oružja, instrumenta ili drugog predmeta.

¹¹⁰ Ibid, član 184 (3).

¹¹¹ Ibid, član 185 (3).

¹¹² Ibid, član 186 (4).

¹¹³ Ibid, član 321 (4).

¹¹⁴ Ibid, član 190.

¹¹⁵ Nacrt Zakonika o krivičnom postupku br. 06/L-151, član 63. stav 1.4.

¹¹⁶ Zakon br. 06/L-074 Krivični zakon Republike Kosovo, član 113.

¹¹⁷ Vidi posebno: laka tjelesna povreda (član 185), teška tjelesna povreda (član 186), sakačenje ženskih genitalija (član 180), napad (član 184), otmica (član 191) i protivpravno lišenje slobode (član 193).

¹¹⁸ Član 70. stav 2.

¹¹⁹ Vrhovni sud Kosova, Smernice za odmjeravanje kazni, prvo izdanje, 2018, str. 79.

¹²⁰ Ibid.

¹²¹ Vidi posebno: silovanje (član 227), seksualni napad (član 229), degradacija seksualnog integriteta (član 230) i ropstvo, uslovi slični ropstvu i prisilni rad (član 163).

¹²² Krivični zakon, član 70, stav 2.14.

¹²³ Vidi na primjer: teško ubistvo (član 173), napad (član 184) i teška tjelesna povreda (član 186).

¹²⁴ Krivični zakon, član 70, stav 2.12.

¹²⁵ Krivični zakon, član 182.

KZ sada sadrži novo djelo seksualnog uznemiravanja.¹²⁶ Štiti sve osobe od seksualnog uznemiravanja, ali se posebno bavi onima koji su "ranjivi" zbog starosti, bolesti, invaliditeta, ovisnosti, trudnoće ili teškog fizičkog ili mentalnog invaliditeta, ali ne na osnovu spola. Kazna se povećava ako je počinitelj u poziciji autoriteta nad žrtvom ili ako se koristi oružje, instrument ili predmet.

Kosovski zakon takođe sadrži zaštitu od seksualnog uznemiravanja van krivične sfere, tako što zabranjuje seksualno uznemiravanje prema Zakonu o ravnopravnosti polova i Zakonu o zaštiti od diskriminacije.¹²⁷ Ipak, uključivanje ovih zabrana je pozitivno jer je opseg ovih zakona veoma širok, obuhvata širok spektar aspekata javnog i privatnog života, uključujući, ali ne ograničavajući se na zapošljavanje, obrazovanje, pristup socijalnoj zaštiti, socijalne pogodnosti, pravičan i jednak tretman u sudskim postupcima i pristup javnim mjestima.

KZ sadrži krivična djela silovanja i seksualnog napada, uključujući i kvalifikovane oblike, koja u velikoj mjeri odgovaraju definiciji seksualnog nasilja sadržanom u Istanbulskoj konvenciji.¹²⁸ Kazne za silovanje i seksualni napad se povećavaju ako postoji prijetnja nasiljem, neposredna opasnost, eksploracija, upotreba oružja, mučenje, tjelesne ozljede, intoksikacija, svijest o ranjivosti žrtve ili porodični odnos sa žrtvom.

Nasilje u porodici se do 2019. godine smatralo građanskim prestupom i prema ZZNP nije tražena krivična sankcija, osim ako je izvršilac prekršio naloge za zaštitu. Novim Krivičnim zakonom (06/L-074) koji je donesen 2019. godine, po prvi put je nasilje u porodici, uključujući i druge oblike nasilja nad ženama, prepoznato kao krivično djelo u skladu sa zahtjevima i preporukama Istanbulske konvencije.

KZ definiše nasilje u porodici kao fizičko, psihičko ili ekonomsko nasilje ili maltretiranje sa namjerom da se naruši dostojanstvo drugog lica u porodičnom odnosu koje se kažnjava novčanom kaznom i kaznom zatvora do tri (3) godine.¹²⁹ Kada je bilo koje drugo krivično djelo počinjeno u porodičnom odnosu, to se smatra otežavajućom okolnošću. Nadalje, u slučajevima kada član porodice koristi fizičko, psihičko, seksualno ili ekonomsko nasilje, ili bilo kakvo djelo ili maltretiranje prema drugom članu njegove/njene porodice, kažnjava se novčanom kaznom i kaznom zatvora do tri (3) godine.¹³⁰

KZ definiše pojam porodične veze kao odnos između onih koji su vjereni ili su bili vjereni ili su u braku ili su bili u braku ili su u vanbračnoj zajednici ili su bili u vanbračnoj zajednici ili žive u zajedničkom domaćinstvu ili su živeli u zajedničkom domaćinstvu; i oni koji koriste zajedničku kuću i koji su u krvnom srodstvu, braku, usvojenju, tazbinu ili su u starateljskom odnosu, uključujući roditelje, bake i djedove, djecu, unuke, braću i sestre, tetke, ujake, nećake, rođake; ili koji su roditelji zajedničkog djeteta.¹³¹

Izraz porodične veze u KZ-u usklađen je sa ZZNP-om i ograničen je na život u zajedničkom domaćinstvu, isključujući druge kategorije žrtava koje ne žive sa svojim partnerima ili intimnim partnerima u zajedničkom domaćinstvu ili koje su van bračne veze, na taj način ograničavajući obim primjene zakona samo na one koji žive zajedno. Međutim, Istanbulska konvencija dalje proširuje porodični odnos, čineći zajedničko domaćinstvo nevažnim u pogledu kvalifikacije porodičnog odnosa.

Relevantna krivična djela u KZ koja se mogu svrstati pod definiciju nasilja u porodici su ona djela kod kojih je izvršenje usmjereno protiv osobe sa kojom je počinitelj u porodičnoj vezi kao što je porodični odnos ili član porodice. U ovim slučajevima porodični odnos se koristi kao otežavajuća okolnost. Neka od tih krivičnih djela su: *ropstvo, uslovi nalik ropstvu i prinudni rad,¹³² teško ubistvo,¹³³ uznemiravanje,¹³⁴ silovanje,¹³⁵ seksualni napad¹³⁶ i*

¹²⁶ Ibid, član 183.

¹²⁷ Zakon o zaštiti od diskriminacije, član 4. stav 1.3.

¹²⁸ Krivično djelo ponizavanja seksualnog integriteta (član 230) uglavnom slijedi istu strukturu ovih krivičnih djela, ali sa različitim kaznama. Ovo krivično djelo je kada se osoba navodi da razotkrije intimne dijelove svog tijela, da se samozadovoljava ili da počini drugo djelo koje degradira njen seksualni integritet, bez njenog pristanka.

¹²⁹ Krivični zakon (06/L-074), član 248, stav 1.

¹³⁰ Ibid, član 248, para 2.

¹³¹ Ibid, član 113. Stav 2. tačka 25.

¹³² Ibid, član 163, stav 3.

¹³³ Ibid, član 173, stav 1.3.

¹³⁴ Ibid, član 182, stav 2. Otežanom okolnošću smatra se ako je djelo učinilac počinio prema bivšem ili sadašnjem porodičnom partneru ili bivšem ili sadašnjem članu porodice i kažnjava se kaznom zatvora od šest (6) mjeseci do pet (5) godina.

¹³⁵ Ibid, član 227, stav 4.9. Otežanom okolnošću smatra se ako je djelo počinio učinilac koji je roditelj, usvojilac, hranitelj, očuh, baka, djed, stric, tetka ili brat ili sestra osobe ili je u porodičnoj zajednici sa žrtvom i kažnjava se kazna zatvora od pet (5) do petnaest (15) godina;

povreda seksualnog integriteta¹³⁷.

U poređenju sa drugim krivičnim djelima KZ-a, poput onih koja uključuju elemente definicije ranjive žrtve, okolnosti navedenih djela su jasnije jer zahtijevaju postojanje elemenata porodične veze između žrtve i počinitelja, kao što je porodični odnos ili član porodice. Dakle takav element podrazumjevano kvalificuje prekršaj i predviđa teže sankcije.¹³⁸

Definiciju fizičkog nasilja ne daju ni KZ ni ZZNP. KZ ne predviđa fizičko nasilje kao posebno djelo, već je ono dio elemenata koji čine krivično djelo nasilja u porodici. Kao što je već navedeno, nasilje u porodici sadrži fizičko nasilje kao element krivičnog djela nasilja u porodici koje predviđa da „*ko počini fizičko nasilje, [...] s namjerom da naruši dostojanstvo drugog lica u porodičnom odnosu, biće kažnjava se novčanom kaznom i kaznom zatvora do tri (3) godine.*“ [Naglasak dodat].¹³⁹ Nadalje, svako djelo uključujući i druga krivična djela koja sadrže element fizičkog nasilja ako je „*[...] počinjeno u porodičnom odnosu smatra se otežavajućim okolnostima.*“ Osim toga, novčanom kaznom i kaznom zatvora do tri (3) godine kaznit će se i članovi porodice koji izvrše fizičko nasilje [...] prema drugom članu njegove/njene porodice. [Naglasak dodat].¹⁴⁰ Neka od krivičnih djela KZ koja kao element uključuju fizičko nasilje i koja se mogu počiniti u porodičnim odnosima ili prema ugroženoj žrtvi su lake i teške tjelesne povrede i napad.¹⁴¹

Definicija ranjive grupe prema sadašnjem KZ proširena je i na slučajeve nasilja u porodici nad određenim ranjivim grupama. KZ definiše ranjivu žrtvu kao „*žrtvu krivičnog djela koja je dijete, tjelesno ili mentalno hendikepirano lice, osoba smanjene sposobnosti, trudna žena, starija osoba ili osoba čiji odnos i zavisnost od učinjoca čine posebno podložni ponovnoj viktimizaciji, zastrašivanju ili odmazdi*“.¹⁴²

Nakon stupanja na snagu KZ-a, pravni praktičari kao što su sudije, tužnici i advokati imali su dileme i neizvjesnosti u vezi sa pravnom kvalifikacijom i tretmanom slučajeva nasilja u porodici. S tim u vezi, Vrhovni sud Kosova je izdao uputstvo o pravnoj kvalifikaciji i tretmanu slučajeva nasilja u porodici prema KZ.¹⁴³

Važeći Zakonik o krivičnom postupku (br. 04/L-123) (ZKP) usvojen je 2012. godine i stoga ne sadrži posebne odredbe koje se odnose na žrtve nasilja u porodici. ZKP se trenutno mijenja kako bi se njegove odredbe uskladile sa pravnim tekovinama EU, uključujući međunarodne instrumente o ljudskim pravima i najbolje standarde, kao što su zahtjevi Istanbulske konvencije i jurisprudencija Evropskog suda za ljudska prava. U cilju usklađivanja ZKP sa navedenim međunarodnim standardima postoji niz mjeru koje treba poduzeti, te osigurati da istraga, krivično gonjenje i sudska postupak moraju biti sprovedeni bez nepotrebogn odlaganja, uz poštovanje prava žrtava u svim fazama krivičnog postupka.¹⁴⁴ U tom smislu, ZKP mora biti revidiran u okviru odredbi Istanbulske konvencije kako bi se utvrdilo da li je potrebno izvršiti promjene kako bi se osigurala efikasna istraga koju sprovode agencije za provođenje zakona. Relevantne vlasti, ne ograničavajući se samo na policiju, treba efikasno da procjene i razviju plan za upravljanje bezbjednosnim rizicima žrtava od slučaja do slučaja, u skladu sa svojim standardnim operativnim procedurama i u međusobnoj koordinaciji i saradnji.

¹³⁶ Ibid, član 229, stav 3.9. Otežanom okolnošću smatra se ako je krivično djelo počinio počinitelj koji je roditelj, usvojilac, hranitelj, očuh, baka i djed, ujak, tetka ili brat ili sestra osobe ili dijeli porodičnu vezu sa žrtvom i kažnjava se kaznom zatvora od tri (3) do deset (10) godina.

¹³⁷ Ibid, član 230, stav 3.9. Otežanom okolnošću smatra se ako je krivično djelo učinilac koji je roditelj, usvojilac, hranitelj, očuh, baka i djed, stric, tetka ili brat ili sestra te osobe ili dijeli sa žrtvom porodičnu vezu i kažnjava se kaznom zatvora od jedne (1) do deset (10) godina.

¹³⁸ Vrhovni sud Kosova, Vodič za pravnu kvalifikaciju članova u vezi sa nasiljem u porodici u Krivičnom zakoniku Kosova, usvojen 11. juna 2020, str. 6.

¹³⁹ Krivični zakon, član 248. st.

¹⁴⁰ Istanbulska konvencija preporučuje inkriminiranje krivičnog djela umišljajnog ponašanja izvršenja djela fizičkog nasilja nad drugom osobom, bez obzira na okolnosti u kojima se ono dogodilo. To znači da se izraz fizičko nasilje odnosi na tjelesnu povredu koju je žrtva pretrpjela kao rezultat neposredne i nezakanonite upotrebe fizičke sile, uključujući nasilje koje je rezultiralo smrću žrtve (Izvještaj s objašnjenjima Istanbulske konvencije, stav 188). Na primjer, KZ kao otežavajuće okolnosti predviđa ubistvo djeteta ili člana porodice uključujući i trudnu ženu, za koje je propisana kazna zatvora od 10 godina do doživotnog zatvora (Krivični zakon, član 173, st. 1).

¹⁴¹ Krivični zakon, članovi 184, 185 i 186.

¹⁴² Vrhovni sud Kosova, Vodič za pravnu kvalifikaciju članova u vezi sa nasiljem u porodici u Krivičnom zakonu Kosova, str. 5.

¹⁴³ Kao osnovno načelo, kvalifikacija krivičnog dela nasilja u porodici u svim onim slučajevima kada su elementi osnovnog dela ispunjeni treba da se vrši prema relevantnom članu(ovima) i stavu(ovima), a ne istovremeno u vezi sa članom 248. KZ.

U svim slučajevima kada nisu ispunjeni elementi drugih krivičnih djela, zbog stepena primjenjenog nasilja ili u slučaju nedostatka dokaza, u takvim slučajevima mora se primijeniti kvalifikacija krivičnog djela prema članu 248.

U slučajevima povrede naloga za zaštitu, odlučuje se sa dvije odredbe, uvijek sve dok je povreda te naredbe praćena izvršenjem drugog srodnog krivičnog djela, sve dok je povreda tog naloga praćena izvršenjem drugog srodnog krivičnog dela.

¹⁴⁴ Istanbulska konvencija, član 49.

2.4. Zakonodavstvo o zaštiti od nasilja u porodici

Od 2010. godine pa nadalje, Kosovo je krenulo naprednim putem u usvajanju niza akata koji imaju za cilj prevenciju i zaštitu žrtava nasilja u porodici, međutim, do krivičnog gonjenja nasilja u porodičnim odnosima došlo je kasnije. Relevantno primjenjivo primarno i sekundarno zakonodavstvo uključuje: Zakon (03/L-182) o zaštiti od nasilja u porodici, 2010;¹⁴⁵ Administrativno uputstvo (12/2012) za određivanje mesta i načina psihosocijalnog tretmana počinilaca nasilja u porodici;¹⁴⁶ Administrativno uputstvo (02/2013) o načinu postupanja prema počiniocima nasilja u porodici sa izrečenim obaveznim lečenjem od alkoholizma i zavisnosti od psihotropnih supstanci;¹⁴⁷ Nacionalna strategija i aktioni plan zaštite od nasilja u porodici, 2016;¹⁴⁸ Standardne operativne procedure za zaštitu od nasilja u porodici, 2013.¹⁴⁹

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici (03/L-182) donesen je 2010. godine (ZZNP) sa ciljem da se spreče svi oblici nasilja u porodičnim odnosima uključujući i ranjive grupe kao što su djeca, starije osobe i osobe sa invaliditetom koje bi mogle biti žrtve nasilja u porodici.¹⁵⁰ Pored obezbeđivanja odgovarajućih zakonskih mjera za sprečavanje nasilja u porodici, ZZNP takođe ima za cilj da tretira počinioce nasilja u porodici i ublaži posljedice.¹⁵¹ Zakon predviđa da se radnja nasilja u porodici procesuira samo u parničnom postupku i služi uglavnom za izdavanje naloga za zaštitu. Komisija za ljudska prava, rodnu ravnopravnost, nestala lica i peticije Skupštine Kosova revidira ZZNP kako bi se usklađio sa pravnim tekovinama EU i zahtevima Istanbulske konvencije.

Prema ZZNP, nasilje u porodici je definisano u veoma detaljnem obliku kao jedna ili više namjernih radnji ili propusta kada ih je počinila osoba protiv druge osobe sa kojom je ili je bila u porodičnoj vezi, ali ne ograničavajući se na: upotrebu fizičke sile ili psihičkog pritiska prema drugom članu porodice; bilo koju drugu radnju člana porodice koja može nanijeti ili prijeti nanošenjem fizičkog bola ili psihičke patnje; izazivanje osjećaja straha, lične opasnosti ili prijetnje dostojanstvu; fizički napad bez obzira na posljedice; vrijeđanje, napad, prozivanje uvredljivim imenima i drugi oblici nasilnog zastrašivanja; ponavljaće ponašanje s ciljem derogiranja druge osobe; seksualne radnje bez pristanka i seksualno zlostavljanje; nezakonito ograničavanje slobode kretanja druge osobe; oštećenje imovine ili uništenje ili prijetnja da će to učiniti; izazivanje straha kod druge osobe za svoje fizičko, emocionalno ili ekonomsko blagostanje; nasilni ulazak i udaljenje iz zajedničkog boravišta ili boravišta drugog lica; kidnapovanje. ZZNP predviđa da žrtve nasilja u porodici dobiju naloge za zaštitu od djela nasilja u porodici koje su prouzrokovali počinioци.¹⁵²

2.4.1. Administrativno uputstvo za određivanje mesta i načina psihosocijalnog tretmana počinilaca nasilja u porodici

Administrativno uputstvo za određivanje mesta i načina psihosocijalnog tretmana počinilaca nasilja u porodici (**Uputstvo**) je podzakonski akt donesen na osnovu ZZNP koji reguliše i utvrđuje mesto i način sprovođenja psihosocijalnog tretmana počinioца nasilja, kao prevencije ponavljanja ili recidiva.¹⁵³

2.5. Zakonodavstvo kojim se uređuje pitanje informacijsko-komunikacijskih tehnologija

Nekoliko novonastalih oblika rodno zasnovanog nasilja potaknuto je ili olakšano informacijskom i komunikacijskom tehnologijom (IKT). To uključuje uzneniravanje na mreži, uhođenje, maltretiranje i seksualno zlostavljanje.¹⁵⁴ Jedan oblik seksualnog zlostavljanja je „pornografija iz osvete“, koja se odnosi na širenje seksualno eksplicitnih slika ili video zapisa bez pristanka osobe na slici i bez legitimne svrhe (npr. u okviru krivičnog suđenja). Iako je često bivši partner koji je pribavio materijal sporazumno, počinioци nisu uvijek bivši partneri i motiv nije uvijek osveta. Čini se da su žene i djevojke neproporcionalno pogodžene.

¹⁴⁵ Zakon (03/L-182) o zaštiti od nasilja u porodici, dostupan na: <https://gzk.rksgov.net/ActDetail.aspx?ActID=2691>.

¹⁴⁶ Administrativno uputstvo (02/2013) o načinu postupanja prema počiniocima nasilja u porodici sa nametnutim obaveznim lečenjem od alkoholizma i zavisnosti od psihotropnih supstanci, dostupno na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=10039>.

¹⁴⁷ Administrativno uputstvo (02/2013) o načinu postupanja prema počiniocima nasilja u porodici sa nametnutim obaveznim lečenjem od alkoholizma i zavisnosti od psihotropnih supstanci, dostupno na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2691>.

¹⁴⁸ Nacionalna strategija i aktioni plan zaštite od nasilja u porodici 2016-2020, dostupno na: <https://md.rksgov.net/desk/inc/media/52BA49FC-80C2-4172-A2F7-9E83D078F3E7.pdf>.

¹⁴⁹ Government of Kosovo, Agency for Gender Equality, Standard Operating Procedures on Protection against Domestic Violence, available at: <https://abgj.rksgov.net/assets/cms/uploads/files/Publikimet%20ABGJ/Procedurat%20Standarte%20t%C3%AB%20Veprimit%20p%C3%A9%C3%AB%20Mbrojtje%20nga%20Dhuna%20n%C3%AB%20Familje.pdf>.

¹⁵⁰ Zakon (03/L-182) o zaštiti od nasilja u porodici, član 1.

¹⁵¹ Ibid, član 2.

Istambulska konvencija se ne bavi „pornografijom iz osvete“, a tekuća debata okružuje ispravan pravni odgovor na ovo pitanje. Neki su tvrdili da postojeći pravni lijekovi mogu biti adekvatni. Međutim, krpљenje nespecifičnog građanskog zakona ili postojećeg krivičnog zakona često nisu u stanju da obuhvate štetu ponašanja, djelimično zbog spore prirode zakona da reaguje na nove tehnologije.¹⁵⁵

KZ se ne bavi sajber uzneniravanjem, međutim, uzneniravanje je definisano kao krivično djelo iz člana 182. i propisuje da „*ko se uključi u obrazac ponovljene i neželjene pažnje ili komunikacije s namjerom da uznenirava, zastraši, povrijedi, ošteti imovinu ili ubije drugu osobu ili njenu djecu, porodicu, rođake ili kućne ljubimce ili bilo koga drugog pod nadzorom s namjerom da uznenirava, zastraši, povrijedi, ošteti imovinu ili ubije drugu osobu ili njenu djecu, porodicu, rođake ili kućne ljubimce; i pri tom dovede to lice u razuman strah od smrti, teške tjelesne povrede, teške materijalne štete ili znatnog emocionalnog stresa, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri (3) godine*“.¹⁵⁶ Iako cyber uzneniravanje nije izričito definisano kao krivično djelo, pod krivičnim djelom uzneniravanje je kao otežana okolnost ako se uzneniravanje vrši putem sljedećih sredstava komunikacije: slanjem tekstualnih poruka ili e-maila.¹⁵⁷

KZ se bavi pornografskim materijalima osoba mlađih od šesnaest godina¹⁵⁸, ali se ne bavi drugim oblicima cyber nasilja nad ženama i djevojčicama, uključujući, ali ne ograničavajući se na, sajber uhođenje, pornografiju bez pristanka (ili ‘pornografiju iz osvete’), uvrede zasnovane na rodu, sramoćenje, neželjene pornografije i elektronski omogućene trgovine ljudima.

Slično, Zakon o prevenciji i borbi protiv sajber kriminala bavi se dječijom pornografijom putem kompjuterskih sistema¹⁵⁹, ali ne rješava nijedan od oblika sajber nasilja nad ženama i djevojčicama. Međutim, Zakon definiše sajber kriminal, kompjuterski sistem, kompjuterske podatke, pružaoca usluga i kompjuterski program. Otuda postoje pravne pretpostavke da postoje garancije za zaštitu građana od krivičnih djela koja su sama vezana za bilo koji od ovih pojmljova.¹⁶⁰ Građani Kosova moraju da se osalone na građanske i administrativne pravne lijekove za uklanjanje materijala na mreži.

Što se tiče građanskih pravnih lijekova, Zakon o obligacionim odnosima daje pravo licu da zatraži od suda ili drugog nadležnog organa da naredi da se prestane radnja kojom se vrijeda nepovredivost ljudske ličnosti, ličnog i porodičnog života ili bilo kojeg drugog ličnog prava, da se takva radnja spriječi ili da se posljedice takve radnje otklone.¹⁶¹ Sud ili drugi nadležni organ može narediti da prekršilac prekine sa takvom radnjom, a ako to ne učini, to dovodi do obaveznog plaćanja novčanog iznosa oštećenom licu, naplaćenog u cjelini ili po vremenskoj jedinici.¹⁶² Međutim, čini se da je ovaj pravni lijek vrlo ograničen i u diskretivnom odlučivanju suda ili organa kojem se zahtjev podnosi. Pored toga, ova opcija je skupa i dugotrajna jer osoba mora da preduzme duge sudske postupke.

Uzimajući u obzir ograničena pravna sredstva koja su na raspolaganju, Kosovo bi trebalo da razmotri usvajanje ciljane krivične odredbe u KZ i/ili mjera u okviru Zakona o sprečavanju i borbi protiv sajber kriminala.

¹⁵² Ibid, član 3, stav 1.

¹⁵³ Administrativno uputstvo (12/2012) za određivanje mesta i načina psihosocijalnog tretmana počinilaca nasilja u porodici, član 1.

¹⁵⁴ Zaključci Saveta Evropske unije, „Sprečavanje i borba protiv svih oblika nasilja nad ženama i djevojčicama, uključujući sakaćenje ženskih genitalija“, Sastanak Saveta za pravosuđe i unutrašnje poslove, Luksemburg, 5-6. jun 2014, str. 2.

¹⁵⁵ Ryan, D., “Evropska korektivna koherentnost u regulaciji otkrivanja seksualnih slika bez pristanka”, Computer Law and Security Review, 34, 2018, 1053-1076, 1066.

¹⁵⁶ Ibid, član 182.

¹⁵⁷ Ibid, član 182, stav 4.

¹⁵⁸ Ibid, član 231.

¹⁵⁹ Zakon br. 03/L – 166 o sprečavanju i borbi protiv ciber kriminala, član 16.

¹⁶⁰ Ibid, član 3.

¹⁶¹ Zakon br.04/L-077 o obligacionim odnosima, član 139, stav 1.

¹⁶² Ibid, član 139, stav 2.

3. Preporuke

U cilju daljeg usklađivanja zakonodavstva Kosava sa međunarodnim standardima koji uređuju pinje rodno zasnovanog nasilja, nasilja nad ženama i nasilja u porodici, a prije svega, Istanbulske konvencijom, potrebno je pristupiti izmejnama Krivičnog zakonika, Zakonika o zaštiti od nasilja u porodici, Zakona o ravноправnosti spolova, Zakona o krivičnom postupku i Zakona o prevenciji i borbi protiv sajber kriminala. Izmjene i dopune Krivičnog zakonika treba, između ostalog, da prošire definiciju porodičnih veza, na način da uključe i članove porodice i/ili partnerne koje ne žive u zajedničkom domaćinstvu sa počiniocem; da definiraju pored nasilja u porodici i rodno zasnovano nasilje kao širi koncept; fizičko nasilje kao posebno djelo, a ne da je isključivo sastavni dio nekog drugog krivičnog djela; novo krivično djelo "uhodenje"; pojam roda u skladu sa širim definicijom iz Istanbulske konvencije; pojmove: informaciono-komunikacione tehnologije, računarski sistem, računarski podatak, računarski program, provajder podataka i promet podataka, te uvede krivična djela počinjena putem IKT i druge oblike cyber nasilja nad ženama i djevojkama, uključujući, ali ne ograničavajući se na cyber uhodenje, pornografiju bez pristanka (ili 'osvetničku pornografiju'), uvrede zasnovane na spolu, sramoćenje, neželjenu pornografiju i elektronski omogućena trgovina ljudima, te izvrši izmjenu i dopunu člana 182. KZ koji definira uzneniranje.

Vertikalna harmonizacija zakonodavstva zahtjeva da se slične intervencije urade i u ZZNP i ZKP vezano za definiranje porodične veze, fizičkog nasilja, te definiranja rodno zasnovanog nasilja. U ZKP treba uključiti odredbe koje ne dozvoljavaju posredovanje u slučajevima nasilja u porodici, te da novčane kazne koje se izriču počiniocu ne smiju indirektno uticati na materijalno stanje žrtvata. Također, ZKP treba izmjeniti kako bi se odredili rokovi za tretman nasilja u porodici i srodnih krivičnih djela kako bi se izbjeglo pogoršanje bilo kakve štete žrtvama tokom istrage i sudskog postupka. U uodnosu na odredbe Istanbulske konvencije, potrebno je revidirati ZKP kako bi se osigurala efikasna istraga koju sprovode agencije za provođenje zakona.

Zakon o sprečavanju i borbi protiv sajber kriminala treba izmjeniti i dopuniti kako bi propisao i druge oblike sajber nasilja nad ženama i djevojčicama.

Aktivnosti za usklađivanje zakonodavstva sa međunarodnim obavezama u oblasti sprečavanja i prevencije rodno zasnovanog nasilja putem informacijsko-komunikacijskih tehnologija na Kosovu

Naziv zakona	Usvojiti	Promjeniti/dopuniti odredbu Relevantni međunarodni standardi
Krivični zakon Kosova, Zakon br. 06/L-074	Izraz porodične veze u KZ ograničen je na život u zajedničkom domaćinstvu, isključujući druge kategorije žrtava koje ne žive sa svojim partnerima ili intimnim partnerima u zajedničkom domaćinstvu ili koje su van bračne veze, čime se ograničava opseg primjene zakona samo onima koji žive zajedno. ¹⁶³	Krivična djela se primjenjuju bez obzira na prirodu odnosa između žrtve i izvršioca.
Član 248. (1)	Ne daje definiciju fizičkog nasilja kao posebnog djela, već je ono dio elemenata koji čine krivično djelo nasilja u porodici. ¹⁶⁴ Nepostojanje krivičnog djela „uhodenje“. ¹⁶⁵	Neophodno je da postojati krivično djelo za inkriminiranje umišljajnog ponašanja izvršenja radnji fizičkog nasilja prema drugom licu bez obzira na okolnosti u kojima se ono dogodilo.
Član 143. 1	(10) Definicija "roda" u KZ još uvijek nije usklađena sa širim definicijom roda datom Istanbulske konvencijom (Rod – odnosi se na dva spola, muški i ženski, u kontekstu društva"). ¹⁶⁶	Mora postojati krivično djelo "uhodenje"
Zakon (03/L-182) o zaštiti od nasilja u porodici	KZ je fokusiran samo na nasilje u porodici i ne uključuje rodno zasnovano nasilje kao širi koncept. ¹⁶⁷	Definicija roda "rod" podrazumijeva društveno konstruirane uloge, ponašanja, aktivnosti i atribute koje dato društvo smatra prikladnim za žene i muškarce.
	Nedostatak definisanja informaciono-komunikacionih tehnologija, računarskog sistema, računarskih podataka, računarskog programa, provajdera podataka i prometa podataka. ¹⁶⁸	Posebnu pažnju treba posvetiti ženama žrtvama rodno zasnovanog nasilja. Potrebno je uvesti rodno specifične odredbe.
	Nasilje počinjeno uz pomoć savremenih tehnologija nije propisano kao krivično djelo, izuzev dječje pornografije i uzneniranja. ¹⁶⁹	Mora postojati garancija za zaštitu građana od krivičnih djela koja su vezana za pojmove: informaciono-komunikacionih tehnologija, računarskog sistema, računarskih podataka, računarskog programa, provajdera podataka i prometa podataka.
	KZ se ne bavi drugim oblicima cyber nasilja nad ženama i djevojkama, uključujući, ali ne ograničavajući se na, cyber uhodenje, pornografiju bez pristanka (ili 'osvetničku pornografiju'), uvrede zasnovane na spolu, 'sramota drolja', neželjenu pornografiju i elektronski omogućena trgovina ljudima. ¹⁷⁰	Mora postojati definicija nasilja počinjenog kroz moderne tehnologije.
	Član 182. - Sajber uzneniranje nije posebno definisano kao krivično djelo, pod krivičnim djelom uzneniranje je kao otežana okolnost ako se uzneniranje vrši putem sljedećih sredstava komu-	Moraju postojati odredbe koje kriminalizuju različite oblike cyber nasilja nad ženama i djevojčicama.
		Mora postojati posebna odredba o sajber uzneniranju žena i djevojčica.
		Krivična djela se primjenjuju bez obzira na prirodu odnosa između žrtve i izvršioca.
		Neophodno je da postoji krivično djelo za inkriminiranje umišljajnog ponašanja izvršenja radnji fizičkog

¹⁶³ Član 43. Istanbulske konvencije

¹⁶⁴ Član 35. Istanbulske konvencije

¹⁶⁵ Član 34. Istanbulske konvencije

¹⁶⁶ Član 3 (c) Istanbulske konvencije

¹⁶⁷ Član 2 (2) Istanbulske

¹⁶⁸ Konvencija o sajber kriminalu

¹⁶⁹ Konvencija o sajber kriminalu

¹⁷⁰ Ne postoje definicije ili standardi za ove oblike sajber nasilja na međunarodnom nivou, nivou Vijeća Evrope ili EU.

Naziv zakona	Usvojiti	Promijeniti/dopuniti odredbu Relevantni međunarodni standardi	Naziv zakona	Usvojiti	Promijeniti/dopuniti odredbu Relevantni međunarodni standardi
Zakonik o krivičnom postupku	<p>nikacije: slanjem tekstualnih poruka ili e-maila.¹⁷¹</p> <p>Član 1.1 (2) Pojam porodične veze u KZ ograničen je na zajedničko domaćinstvo, isključujući druge kategorije žrtava koje ne žive sa svojim partnerima ili intimnim partnerima u zajedničkom domaćinstvu ili koje su van bračne veze, dakle, ograničavajući obim primjene zakona samo na one koji žive zajedno.¹⁷²</p> <p>Ne daje definiciju fizičkog nasilja kao posebnog krivičnog djela, već je ono dio elemenata koji čine krivično djelo nasilja u porodici.¹⁷³</p> <p>ZZNP predviđa da se krivično delo nasilja u porodici vodi samo u parničnom postupku i služi uglavnom za izdavanje naloga za zaštitu.¹⁷⁴</p> <p>ZZNP je fokusiran samo na nasilje u porodici i ne uključuje rodno zasnovano nasilje kao širi koncept.¹⁷⁵</p>	<p>nasilja prema drugom licu bez obzira na okolnosti u kojima se ono dogodilo.</p> <p>ZZNP treba da bude usklađen sa pravnim tekovinama EU, Istanbulskom konvencijom i KZ. Krivične sankcije se moraju primjeniti u slučajevima nasilja, a građanski pravni lijekovi moraju biti dostupni u slučajevima naknade štete.</p> <p>Posebnu pažnju treba posvetiti ženama žrtvama rodno zasnovanog nasilja. Potrebno je uvesti rodno specifične odredbe.</p>	Zakon br.03/L-166 o sprečavanju i borbi protiv sajber kriminala	<p>Nedostatak obaveze da se uzmu u obzir pouzdane informacije o posjedovanju vatrenog oružja (zakonito ili ilegalno) od strane izvršilaca, kako bi se izbjegli daljnji smrtonosni rizici i garantovala sigurnost žrtvama.¹⁸¹</p>	<p>bi se izbjeglo pogoršanje bilo kakve štete žrtvama tokom istrage i sudskog postupka</p> <p>ZKP se mora revidirati u okviru djelokruga odredaba Istanbuliske konvencije kako bi se utvrdilo da li je potrebno odraziti dalje promjene kako bi se osigurala efikasna istraživačka radnja koju sprovode agencije za provođenje zakona</p> <p>Relevantne odredbe ZKP-a o pretresu i zapleni moraju biti revidirani u vezi sa odredbama ZZNP-i i Zakona o policiji o ovom aspektu kako bi se uskladili sa članom 51. Konvencije.</p>
	Definicija roda nije uključena ¹⁷⁶	Definicija roda "rod" podrazumijeva društveno konstruirane uloge, ponašanja, aktivnosti i attribute koje dato društvo smatra prikladnim za žene i muškarce.		Ne bavi se drugim oblicima sajber nasilja nad ženama i djevojčicama. ¹⁸²	
	ZKP je fokusiran samo na nasilje u porodici i ne uključuje rodno zasnovano nasilje kao širi koncept. ¹⁷⁷	Posebnu pažnju treba posvetiti ženama žrtvama rodno zasnovanog nasilja. Potrebno je uvesti rodno specifične odredbe.			
	Nedostatak zabrane obavezogn učešća u bilo kakvim alternativnim procesima rješavanja sporova kao što su pregovori, medijacija, arbitraža uključujući mirenje u vezi sa slučajevima nasilja u porodici.	ZKP mora uključiti nove odredbe koje ne dozvoljavaju posredovanje u slučajevima nasilja u porodici.			
	Da novčane kazne izrečene počiniocu indirektno utiču na žrtvu. ¹⁷⁸	Da novčane kazne koje se izriču počiniocu ne smiju indirektno uticati na materijalno stanje žrtava, s obzirom na to da su u mnogim okolnostima počinoci jedini hraničari u porodici i takve mjeru mogu predstavljati indirektnu kaznu za žrtvu.			
	Nedostatak utvrđenih rokova za istragu, krivično gonjenje i sudske postupke u slučajevima nasilja u porodici. ¹⁷⁹	ZKP treba izmijeniti kako bi se odredili rokovi za tretman nasilja u porodici i srodnih krivičnih djela kako			
	Nedostatak adekvatnog odgovora na prevenciju i zaštitu žrtava nasilja u porodici. ¹⁸⁰				

¹⁷¹ Ne postoje definicije ili standardi za ove oblike sajber nasilja na međunarodnom nivou, nivou Vijeća Evrope ili EU.

¹⁷² Član 43. Istanbuliske konvencije.

¹⁷³ Član 35. Istanbuliske konvencije.

¹⁷⁴ Zahtjevi pravne tekovine EU i Istanbuliske konvencije (članovi 36, 37, 38 i 39 ove konvencije)

¹⁷⁵ Član 2 (2) Istanbuliske konvencije.

¹⁷⁶ Član 3 (c) Istanbuliske konvencije

¹⁷⁷ Član 2 (2) Istanbuliske konvencije.

¹⁷⁸ Član 48. stav 2. Istanbuliske konvencije.

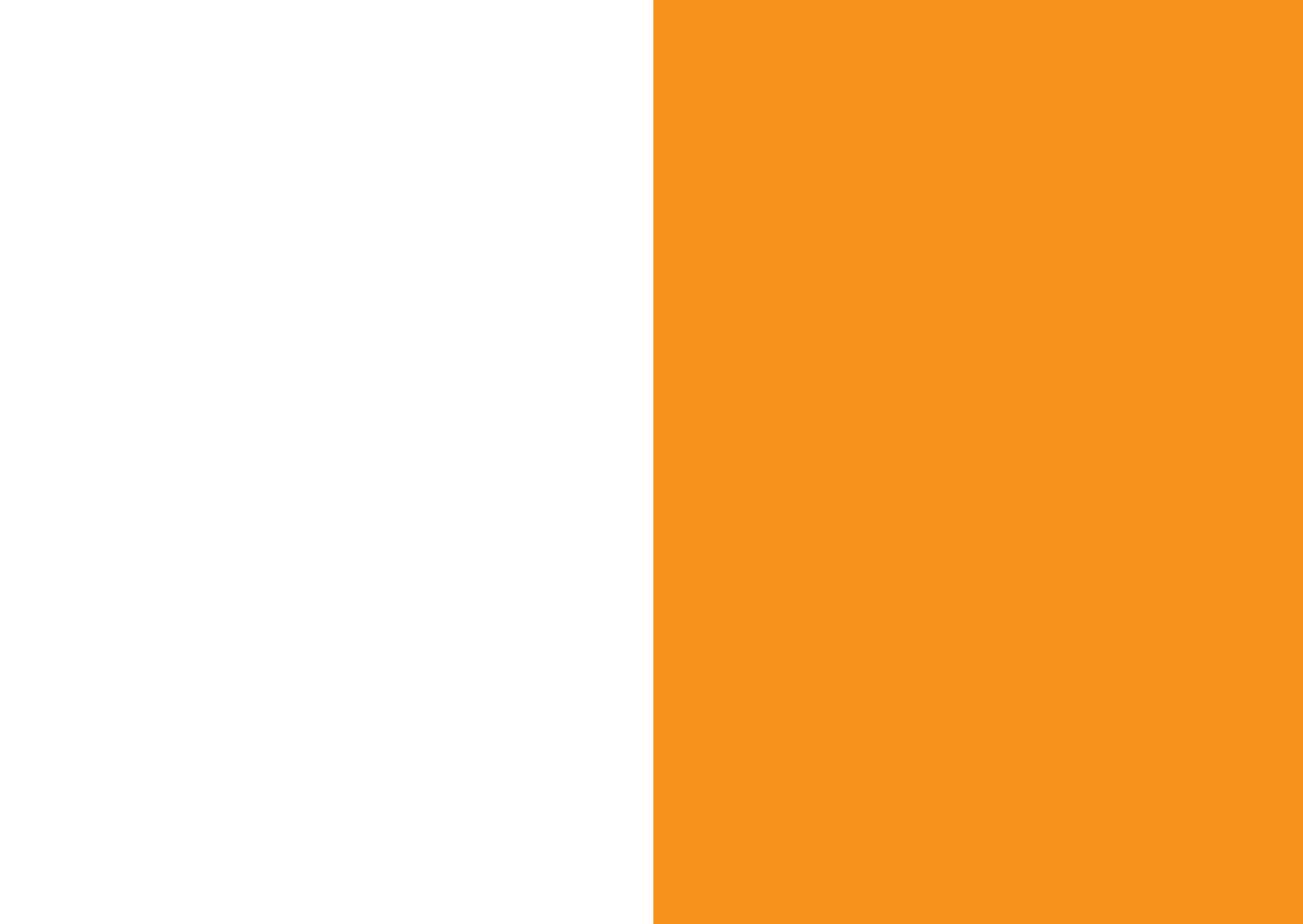
¹⁷⁹ Izvještaj s objašnjenjima Istanbuliske konvencije, stav 256.

¹⁸⁰ Istanbuliska konvencija, član 50.

¹⁸¹ Član 51. Istanbuliske konvencije

¹⁸² Ne postoje definicije ili standardi za ove oblike sajber nasilja na međunarodnom nivou, nivou Vijeća Evrope ili EU.

bodyright

